

**T.C.
BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ**

**ARAP BAHARI VE SONRASINDA RUSYA
FEDERASYONU VE ÇOK KUTUPLU DÜNYA DÜZENİ**

Yüksek Lisans Tezi

OZAN TAŞ

İSTANBUL, 2020

**T.C.
BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ**

**SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**ARAP BAHARI VE SONRASINDA RUSYA
FEDERASYONU VE ÇOK KUTUPLU DÜNYA
DÜZENİ**

Yüksek Lisans Tezi

OZAN TAŞ

Tez Danışmanı: Alaeddin YALÇINKAYA

İSTANBUL, 2020

T.C.
İSTANBUL BAĞÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

Tezin Adı : Arap Baharı ve Sonrasında Rusya Federasyonu ve Çok
Kutuplu Dünya Düzeni
Öğrencinin Adı Soyadı : Ozan Taş
Tez Savunma Tarihi : 17.06.2020

Bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak gerekli şartları yerine getirmiş olduğu Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından onaylanmıştır.

Enstitü Müdürü

Ünvanı, Adı ve SOYADI

İmza

Bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak gerekli şartları yerine getirmiş olduğunu onaylarım.

Ünvanı, Adı ve SOYADI
Program Koordinatörü

İmza

Bu Tez tarafımızca okunmuş, nitelik ve içerik açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak yeterli görülmüş ve kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

İmzalar

ÖZET

ARAP BAHARI VE SONRASINDA RUSYA FEDERASYONU VE ÇOK KUTUPLU DÜNYA DÜZENİ

Ozan TAŞ

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Uluslararası İlişkiler Yüksek Lisans Programı

Tez Danışmanı: Alaeddin YALÇINKAYA

06/2020 , 77 sayfa

Renkli devrimler vasıtasıyla Sovyet coğrafyasında ABD tarafından desteklenen rejimlerin iktidara gelmesi Rusya'nın tepkisine neden olmuş, bu durum Rusya'nın karşı saldırıya geçmesine meşruiyet zemini sağlamıştır. 2010 yılının sonunda patlak veren Arap Baharı sürecinin başlarında Tunus, Mısır ve Libya'da siyasi iktidarlar ardı ardına devrilmiş, ancak siyasi istikrar ve güvenlik bakımından bu ülkeler eskiyi arar hale gelmiştir. Arap Baharının daha ilk aşamasında elde edilen bazı sözde başarılarla rağmen Suriye'de büyük bir kriz ortaya çıkmıştır. 2011 yılında başlayan Arap Baharı süreci birçok büyük gücün sürece müdahil olmasıyla küresel çapta bir krize dönüşmüştür. Bu küresel kriz dünyanın çok kutuplu yeni bir düzene geçtiği tartışmalarını da beraberinde getirmiştir. SSCB'nin dağılmasıyla birlikte çift kutupluluktan tek kutupluluğa geçişten sonra Rusya ise bu dönemde tekrar dünya siyasetinde söz sahibi olduğunu göstererek süreçte etkin rol oynamıştır.

Anahtar Kelimeler: Arap Baharı, Rusya Federasyonu, Çok Kutuplu Düzen.

ABSTRACT

RUSSIAN FEDERATION AND MULTIPOLAR WORLD ORDER IN THE ARAB SPRING AND AFTER

Ozan TAŞ

Institute of Social Sciences

Master Programme

Thesis Supervisor: Alaeddin YALÇINKAYA

06/2020 , 77 pages

The fact that the regimes supported by the USA in the Soviet geography came to power through colorful revolutions caused Russia's reaction, which provided the ground for legitimacy for Russia to counter-attack. At the beginning of the Arab Spring process, which erupted at the end of 2010, political governments in Tunisia, Egypt and Libya were overthrown, but these countries were looking for the past in terms of political stability and security. Despite some alleged successes at the very first stage of the Arab Spring, a major crisis arose in Syria. The Arab Spring process, which started in 2011, has turned into a global crisis, with many major forces involved. This global crisis brought with it the controversy that the world has moved into a new multi-polar order. After the transition from bipolarity to unipolarity with the dissolution of the USSR, Russia played an active role in the process by showing that it had a voice in world politics again in this period.

Keywords: Arab Spring, Russia Federation, Multi Polar Order.

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AB	: Avrupa Birliği
BAE	: Birleşik Arap Emirlikleri
BDT	: Bağımsız Devletler Topluluğu
BMGK	: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
IŞİD	: Irak Şam İslam Devleti
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
s.	: sayfa
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
SUK	: Suriye Ulusal Konseyi

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	V
1. GİRİŞ	1
2. SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEM: TEK KUTUPLU DÜNYA DÜZENİNDE RUSYA’NIN YERİ	
2.1 SOĞUK SAVAŞIN SONA ERMESİ VE TEK KUTUPLU DÜNYA DÜZENİNİN DOĞUŞU	5
2.2 11 EYLÜL SALDIRILARI VE ABD İLE STRATEJİK ORTAKLIK ..	14
2.3 KÜRESELLEŞMENİN VE EKONOMİK ETKİLERİN ROLÜ	18
2.4 NATO’NUN VE AB’NİN GENİŞLEMESİNE YÖNELİK TEPKİ	22
3. ARAP BAHARI DÖNEMİNE İLİŞKİN RUSYA’NIN YAKLAŞIMLARI	
3.1 ARAP BAHARI KAVRAMI	26
3.2 ARAP BAHARININ ÇIKIŞ SEBEPLERİ	29
3.3 ARAP BAHARININ YAŞANDIĞI ÜLKELER VE RUSYA’NIN YAKLAŞIMLARI	34
3.3.1 Arap Baharının Yaşandığı Ülkeler	34
3.3.1.1 Tunus	34
3.3.1.2 Mısır	35
3.3.1.3 Libya	37
3.3.1.4 Yemen	38
3.3.1.5 Bahreyn	39
3.3.2 Rusya’nın Arap Baharı Politikaları	40
3.3.2.1 Rusya’nın Arap Baharı Politikalarına Genel Bakış	40
3.3.2.2 Rusya’nın Arap Baharı Politikalarına Yön Veren İdeolojik Çerçeve	44
4. ARAP BAHARI SONRASI DÖNEM: RUSYA’NIN SURİYE KRİZİ POLİTİKASI	
4.1 SURİYE’NİN ARAP BAHARI SÜRECİ	50
4.2 RUSYA AÇISINDAN SURİYE’NİN ÖNEMİ	56

4.3 SURİYE KRİZİ KONUSUNDA RUSYA’NIN İZLEDİĞİ	
POLİTİKALAR	59
4.3.1 İlk Dönem	60
4.3.2 İkinci Dönem.....	62
4.3.3 Üçüncü Dönem.....	66
4.4 SURİYE KRİZİ BAĞLAMINDA ÇOK KUTUPLU DÜNYA	
DÜZENİNİN YENİDEN DOĞUŞU	71
5. SONUÇ.....	74
KAYNAKÇA	78

1.GİRİŞ

Neorealizmin kurucusu olan Kenneth Waltz, klasik güç dengesi teorisini daha yapısal bir versiyona dönüştürmüş, bu da daha sonra realist uyum teorisi hakkındaki tüm tartışmaları etkilemiştir. Waltz, dengenin ortaya çıkışını dengeyi yeniden sağlamak amacıyla devletlerin izledikleri politikaların amaçlarına ve niyetlerine atıfta bulunmamaktadır: “Güç dengeleri, bazı devletlerin veya tümünün bilinçli olarak bir denge kurmayı ve sürdürmeyi amaçlayıp amaçlamayacağını oluşturma eğilimindedir.” (Waltz 1979, s. 119). Bu bakımdan Waltz, devletleri hayatta kalmak için belirli şekillerde davranmaya zorlayan uluslararası anarşinin merkezi rolünün farkındadır. Burada anarşi kavramı, uluslararası sistem düzeyinde sonsuz savaşlar, çatışmalar ve kaos anlamına gelmemekte, “hükümetin yokluğu” ve “meşru gücün merkezi tekelinin yokluğu” ile tanımlanmaktadır (Waltz 1979, s. 102). Hedeflerine ulaşmak ve güvenliklerini korumak için, anarşi durumunda olan devletler “üretebilecekleri araçlara ve kendileri için taptıkları düzenlemelere güvenmek zorundadır.” (Waltz 1979, s. 111).

Soğuk Savaş müteakip uluslararası düzenin Amerika Birleşik Devletleri (ABD) hegemonyasında tek kutupluluğa dönüşmesi ve dağılan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) sonrasında 1990’lar boyunca Rusya Federasyonu’nun parçalanma ihtimalinin ortaya çıkması Rusları yeni arayışlara sevk etmiştir. Liberal görüşteki Ruslar Rusya’nın süper güç iddiasının tehlikeli bir hayalcilik anlamına geldiğini belirtip yapılması gereken tek şeyin ABD’nin merkezinde olduğu Batı dünyasının yaklaşımları çerçevesinde hareket etmek olduğunu savunmuştur. Rus milliyetçileri ve komünistleri SSCB dönemindeki eski toprakları geri almak ve buraları korumak için daha fazla güç ve şiddet kullanmanın icap ettiğini iddia etmiştir.

Bu yaklaşımların dışında üçüncü bir yol olarak ortaya çıkan Avrasyacılık yaklaşımı ise, eski topraklarda hâkimiyet kurmaya gerek olmaksızın, Çarlık ve Sovyet rejimlerindeki otoriterlik hatasını tekrarlamadan temelde Sovyet coğrafyası olmak üzere Avrasya’daki devletleri ekonomik sistem, siyasal rejim, din, dil ve kültürel bakımdan olabildiğince

özgür olarak kabul etmek, ancak genel stratejik hususlarda ABD'nin hegemonyasına girmemek, Rusya'nın çıkarlarını ihlal etmemek, özetle Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) ve Avrupa Birliği (AB)'nin genişlemesini, ABD'nin yeni hâkimiyet bölgeleri kurmasını engellemek gibi bir çözümü gündeme getirmiştir.

Problem Durumu

1990'lı yıllar Rusya'yı hedef alan dâhili ihtilaflara karşı mücadele ile geçmiş, 2000'li yıllar ise Balkanlar ve Kafkasya'da Atlantikçi genişlemeye karşı dirence sahne olmuştur. Renkli devrimler vasıtasıyla Sovyet coğrafyasında ABD tarafından desteklenen rejimlerin iktidara gelmesi Rusya'nın tepkisine neden olmuş, bu durum Rusya'nın karşı saldırıya geçmesine meşruiyet zemini sağlamıştır. 2010 yılının sonunda patlak veren Arap Baharı sürecinin başlarında Tunus, Mısır ve Libya'da siyasi iktidarlar ardı ardına devrilmiş, ancak siyasi istikrar ve güvenlik bakımından bu ülkeler eskiyi arar hale gelmiştir.

Arap Baharının daha ilk aşamasında elde edilen bazı sözde başarılarla rağmen Suriye'de büyük bir kriz ortaya çıkmış, bu kriz durumu 2020 yılı itibariyle iç savaş ve belirsizlik olarak kendini göstermektedir. Bu durum büyük oranda Rusya'nın eski yakın çevresinde yeniden hâkim olma ve ABD'nin yayılmacı yaklaşımlarını akim kılma politikalarının sonucu olmuştur. Bu çerçevede Rusya ve Çin liderliğinde yeni yapılanmalara gidilmiş, birçok bölgesel çatışmadan Rusya daha da güçlenerek çıkmış, bu sayede yakın çevresine yeniden "güçlü Rusya" mesajı verilmiştir. (Yalçınkaya 2019).

2011 yılında başlayan Arap Baharı süreci birçok büyük gücün sürece müdahil olmasıyla küresel çapta bir krize dönüşmüştür. Bu küresel kriz dünyanın çok kutuplu yeni bir düzene geçtiği tartışmalarını da beraberinde getirmiştir. SSCB'nin dağılmasıyla birlikte çift kutupluluktan tek kutupluluğa geçişten sonra Rusya ise bu dönemde tekrar dünya siyasetinde söz sahibi olduğunu göstererek süreçte etkin rol oynamıştır.

Tez çalışması konusu olarak “Arap Baharı ve Sonrasında Rusya Federasyonu ve Çok Kutuplu Dünya Düzeni” konusunun seçilmiş olmasıyla birlikte, Arap Baharı dönemi ve sonrasında Rusya Federasyonu’nun süreç üzerindeki etkisinin, çok kutuplu dünya düzeni açısından incelenmesi hedeflenmektedir.

Çalışmanın Amacı

Bu çalışma kapsamında, çalışmanın amacının belirtildiği Giriş bölümünü müteakip birinci bölümde “Soğuk Savaş Sonrası Dönem: Tek Kutuplu Dünya Düzeninde Rusya’nın Yeri” başlığı altında Soğuk Savaşın sona ermesi ve tek kutuplu dünya düzeninin doğuşu, 11 Eylül saldırıları ve ABD ile stratejik ortaklık, küreselleşmenin ve ekonomik etkilerin rolü ile NATO’nun ve AB’nin genişlemesine yönelik tepkiler irdelenmiştir. “Arap Baharı Dönemine İlişkin Rusya’nın Yaklaşımları” başlıklı ikinci bölümde önce Arap Baharı kavramı üzerinde durulmuş, daha sonra Arap Baharının çıkış sebepleri açıklanmıştır. Bu bölümde Arap Baharının yaşandığı ülkeler ve Rusya’nın Arap Baharına ilişkin yaklaşımları incelenmiştir. “Arap Baharı Sonrası Dönem: Suriye Krizine İlişkin Rusya’nın Yaklaşımları” başlığı altında önce Arap Baharının Suriye ayağı ayrıntılı bir şekilde analiz edilmiştir. Müteakiben Suriye krizine yönelik Rusya’nın izlediği politikalar farklı dönemler altında ayrı ayrı incelenmiştir. Bu bölümün sonunda Suriye krizi bağlamında çok kutuplu dünya düzeninin yeniden doğuşu üzerinde durulmuştur. Sonuç bölümünde ise tez çalışmasından elde edilmiş olan sonuç ve değerlendirmeler özet olarak belirtilmiştir. Bu çalışmada Arap Baharı dönemi ve sonrasında Rusya Federasyonu’nun süreç üzerindeki etkisinin çok kutuplu dünya düzeni açısından incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaca ulaşmak için aşağıdaki sorulara cevaplar aranmıştır.

Çalışmanın Soruları

- Soğuk Savaş sonrası dönemde yani tek kutuplu dünya düzeninde Rusya’nın yeri nasıl olmuştur?
- Rusya’nın Arap Baharı politikaları nasıl şekillenmiştir?

- Rusya'nın Arap Baharı sonrası dönemde Suriye krizine konusundaki yaklaşımları nasıl şekillenmiştir?
- Suriye krizinin çok kutuplu dünya düzeninin doğuşuna etkileri nasıl olmuştur?

Çalışmanın Önemi ve Yöntemi

Yapılan bu çalışma ile Arap Baharı dönemi ve sonrasında Rusya Federasyonu'nun süreç üzerindeki etkisinin çok kutuplu dünya düzeni açısından incelenmesi konusundaki boşluk doldurularak, bulgulardan elde edilen sonuçların literatüre katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir. Çalışmada nitel araştırma yöntemleri kullanılmış ve açıklayıcı anlatım çalışmanın içeriğinde hâkim olmuştur. Kaynaklara ulaşmak için belgesel kaynak tarama yöntemi tercih edilmiştir. Yazılı eserlerden ve internet kaynaklarından yararlanılmıştır.

Tanımlar

Arap Baharı: 2010 yılı sonunda Tunus'ta ortaya çıkan ve daha sonraki yıllarda Kuzey Afrika ve Orta Doğu boyunca yayılan toplumsal hareketleri ve popüler ayaklanmaları ifade etmektedir (Souza ve Lipietz 2011).

Çift Kutupluluk: Uluslararası politik sistemde ikinci devletin etkili veya yakın güç kaynaklarına ve diğer gücün hareket kabiliyetini daraltma yeteneğine sahip olması durumudur (Huntington 1999, s. 35).

Çok Kutupluluk: İkiiden fazla büyük güç ya da süper gücün söz konusu olması ve bunların da birbirlerinin hareket kabiliyetini sınırlandırması durumudur (Huntington 1999, s. 35).

2. SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEM: TEK KUTUPLU DÜNYA DÜZENİNDE RUSYA’NIN YERİ

2.1. SOĞUK SAVAŞIN SONA ERMESİ VE TEK KUTUPLU DÜNYA DÜZENİNİN DOĞUŞU

20. yüzyılın son on yılı uluslararası sistemde büyük değişimlerin yaşandığı bir dönemdir. Mikhail Gorbaçov’un istifası üzerine SSCB’ye bağlı bütün devletler bağımsızlıklarını kazanmıştır. Daha sonra Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) kurulmuş ve ardından on bir devlet arasında SSCB’nin dağılmasını resmi hale getiren Alma-Ata Protokolü imzalanmıştır (Nalbandov 2016, s. 200). Bu şekilde iki büyük kutup tarafından kontrol edilen dünya düzeni sona ermiş ve liberalizm komünizme karşı zaferini ilan etmiştir.

Takip eden süreçte, Rusya Federasyonu ile yeni bir dönem başlamıştır. Rusya topraklarının çoğunu kaybetmiş ve Azerbaycan, Ermenistan, Belarus, Kazakistan, Moldova, Kırgızistan, Tacikistan, Türkmenistan, Özbekistan, Ukrayna, Estonya, Letonya, Litvanya ve Gürcistan gibi eski Sovyet devletlerine aniden yabancı hale gelmiştir. O’Loughlin ve Talbot (2005, s. 25) bu yaşananları “üç yüzyıl önceki Büyük Peter döneminden beri toprak bakımından en büyük kayıp” olarak nitelendirmiştir. SSCB’nin çöküşü, yeni devletin yönetimi konusunda belirsizliklerin yaşanmasına neden olmuştur. Zira komünizm, ekonomi, dış politika ve yönetim başta olmak üzere devletin her kesimini tanımlamaktaydı. Ancak SSCB’nin dağılmasından sonra komünizmden tamamen vazgeçilmiştir.

Doktrinde genel olarak Rusya’nın sadece topraklarını kaybetmediği, komünizmin tanımladığı kimlikle statüsünü de kaybettiği değerlendirilmektedir. 20. yüzyılın son on yılında, iki kutuplu düzen SSCB’nin çöküşüyle birlikte ortadan kalkmış ve bu durum “dünya düzeninin temelinde köklü değişime” neden olmuştur (Lukyanov 2010, s. 19-20).

Bu durum gerçekten de radikal bir değişiklik olarak görölmüş, zira milyonlarca Rus vatandaşı kaybedilen topraklarda yabancı haline gelmiştir. Öte yandan, Rusya'nın dış politikası önceden komünizme dayandığı için komünizmin ortadan kalkmasıyla beraber dış politika belirleyicileri de bertaraf olmuştur. Her ne kadar Rusya uluslararası sistemdeki statüsünü kaybetmiş olsa da, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK)'nın daimi üyesi olmaya devam etmiştir. BMGK'nın daimi üyeliği gibi sembolik teselliler bir kenara bırakılacak olursa, SSCB'nin çöküşü dünyada çoğunlukla Rusların hezimetini olarak kabul edilmiştir. Zira Francis Fukuyama'nın makalesinde iddia edildiği gibi liberalizm kazanmış ve tarih sona ermişti (Fukuyama 1989). Bununla birlikte, Rusya Batı'ya karşı yenilmediğini göstermeye çalışmıştır (Lukyanov 2010, s. 20).

Bu dönemde Rusya'nın dış politikaya ilişkin farklı seçenekleri söz konusu olmuştur. Kayıp kimlik düşüncesi, Rusya'nın dış politika yapımında üç geleneksel düşünce okuluna yönelmesini sağlamıştır. Rus uluslararası ilişkilerindeki geleneksel ideolojiler olan batıcılık, devletçilik ve medeniyetçilik, Rus dış politikasının temelini teşkil etmiştir (Tsygankov ve Tsygankov 2010, s. 664). Rusya bu teorilerin her biri için farklı “benlik” ve “öteki” yaklaşımları geliştirmiştir.

İlkinde Rusya Batı'nın bir parçası olarak özleşmiş ve Batı ile entegrasyon sürecinin bir sonucu olarak Batılı olmayan dünya Rusya için “öteki” haline gelmiştir (Tsygankov ve Tsygankov 2010, s. 668). İkinci olarak Rusya “öz” bağımsızlığı ve “uluslararası güç dengesi sahibi” anlamına gelen *derzhava*'yı kabul ederek devletçiliği benimsemiştir (Tsygankov 2016, s. 99). Bu düşünceye göre, “öteki” Rusya'nın bağımsızlığını tehdit eden devletler haline gelmiş ve Rusya “normal büyük güç” oluşturmaya çalışmıştır. Sonuncusu ise, Rusya'nın “bizatihi” bağımsız bir medeniyet olduğunu ve Batılı ve Batılı olmayan medeniyetleri içeren “öteki”den daha üstün olduğuna işaret etmiştir. Bu son diyagramın bir sonucu olarak Rusya, Batı üstünlüğüne direnerek diğer medeniyetlerle ilişkiler geliştirmeye çalışmıştır (Tsygankov ve Tsygankov 2010, s. 669). Soğuk Savaş sonrası Rus dış politikasını yorumlamak için, Rusya'nın Batılı ideolojinin kurduğu Batılı egemen dünyanın bir parçası olmak için Batıcılığı kullandığını söylemek mümkündür. Rusya aynı zamanda devletçiliği, Batı ideolojisi tarafından yeniden yaratılmaya çalışılan tek kutuplu dünya düzenine karşı koymak için kullanmıştır.

Ayşe Zarakol (2011, s. 221) SSCB'nin dağılmasından sonra kampların Rus dış politikasını şekillendirdiği daha geniş bir sınıflandırma yapmıştır. İlk kamp, Batı ile politik ve ekonomik bütünleşmeyi savunan Batı yanlısı gruptur. Zira Rusya tarih boyunca Batı medeniyetinin bir parçası olmuş ve Batı dünyası Rusların evrimleşen kimliği için uygun bir nitelik taşımıştır.

İkinci kampta “toplumun orta tabakasındaki devletçi ya da liberal milliyetçiler olarak da adlandırılabilir ılımlı liberaller ve ılımlı muhafazakârlar” yer almıştır. Savunmacı realistler olarak da bilinen ılımlı liberaller, Batıcı yaklaşımların Ruslara karşı düşmanlık beslediğini ve Rusların güçlü olmasını istemediğini iddia etmiştir (Tsygankov 1997, s. 258; Zarakol 2011, s. 221). İlimli liberallere göre, Rusya kıtanın kalbini istikrara kavuşturmuş ve büyük bir Avrasyacı güç olarak Avrupa ve Avrupalı olmayan uygarlıklar arasında tampon görevi görmüştür. İlimli muhafazakârlar, Rusya'nın Batı ile işbirliğini sürdürürken etki alanı faktörünü büyük bir koz olarak elde tutması gerektiğini savunmuştur (Arbatov 1993, s. 13; Kassianova 2001, s. 825; Zarakol 2011, s. 222). Gerek ılımlı liberaller gerekse de ılımlı muhafazakârlar “Rusya'nın kültürel benzersizliğini ve emperyal örgütlenmeye uygun bağımsız, otarşik ve Avrasyacı niteliklerini” vurgulamıştır (Zarakol 2011, s. 222).

Üçüncü kampta ise aşırı milliyetçiler yer almıştır. Aşırı milliyetçilere (ve aynı zamanda devrimci yayılmacılar) göre, Rusya Batı karşıtı bir devlettir ve Avrupa, Çin ve İslam dünyasına doğru genişlemelidir (Tsygankov 1997, s. 256; Kassianova 2001, s. 825; Zarakol 2011, s. 222).

Bu bağlamda 1993 Anayasası, Rusya Federasyonu'nun yönetimi bakımından önemli bir unsur haline gelmiştir. Başkan dış politikaya ilişkin hususlar dâhil karar alma süreçlerinde kayda değer bir güç kazanmıştır. Bu dönemde dış politikayı şekillendiren belirli bir kimlik söz konusu olmamış, ancak Sovyet yönetiminden miras alınan güçlü devletçi yaklaşımlar Rusya'nın zaman içinde tutarlı kararlar almasını mümkün kılmıştır. Yeni devlet düzeni bir takım sorunlara yol açmıştı. Nitekim güçlü başkanlığa rağmen, başkana ve hükümete hangi yetkilerin verildiği konusu belirsiz kalmıştı. 1995 yılında yapılan

mevzuat değişiklikleri ile Savunma Bakanlığı ve Dışışleri Bakanlığı doğrudan Başkanlığa bağlanmıştır (Light 2014, s. 212).

Rusya, dış politika ilkelerini tanımlamak ve politik kimliğini inşa etmek amacıyla 1993 yılında ilk Dış Politika Konseptini yürürlüğe sokmuştur (Light 2014, s. 215). Lomagin (2007, s. 34) “Dış Politika Konsepti” kavramının temel unsurlarını şöyle açıklamıştır: İlk olarak Rusya “özel manevi misyonundan” sıyrılarak dış politikasını laikleştirmeye başlamıştır. İkinci olarak, Rusya, ulusal güvenlik ve dış politika yanında ekonomik gelişim ve demokratik istikrar gibi konuları öncelikli hale getirmiştir (Lomagin 2007, s. 34). Ancak daha da önemlisi Rusya, Rus dış politikası ile ilgili bir sonraki adımını belirleyecek olan “yakın çevre” kavramını kabul etmiştir. Rusya’nın toprak gücü olmadan dünyaya entegre olamayacağı düşüncesi ve Rus vatandaşlarının yeni bağımsızlığını ilan etmiş eski Sovyet Devletleri’nde azınlık haline gelmesi nedeniyle söz konusu kavram geliştirilmiştir (Toal 2017, s. 3).

Jeopolitistler, jeostratejistler ve milliyetçiler Rus güvenlik çıkarlarının yakın çevrede korunması gerektiğini kabul etmiştir. Her ne kadar milliyetçiler güvenlik konularında Batı’nın onayına gerek olmadığını ve bunların Rusya için öncelikli olduğunu belirtmelerine rağmen, jeostratejistler ve jeopolitistler güvenlik sorunlarının Batı ittifakının bir parçası olarak çözülebileceğini savunmuştur (Buszynski 1996, s. 38). Devlet Başkanının dış politika danışmanlarından biri olan Andranik Migranyan, yakın çevre kavramının Monroe Doktrininin Rus versiyonu olduğunu belirtmiştir (Tsygankov 2016, s. 155). Bu kavramla Rusya, 19. yüzyılda ABD’nin sınırlarındaki ülkelerin sömürgeleştirilmesine karşı yaptığı gibi dış tehditlere karşı sınırlarını güvence altına almak istemiştir. Rusya, Baltıklardaki, Doğu Avrupa’daki, Orta Asya’daki ve Transkafkasya’daki Sovyet sonrası devletlere özel ilgi duyduğunu belirtmiş, bu şekilde, eski Sovyet alanındaki statüsünden hemen vazgeçmek istemediğini ortaya koymuştur. Ayrıca, daha sonra bu kavram ABD liderliğindeki NATO ve AB’nin eylemlerine karşı da kullanılmıştır. Rusya, egemenliğinin ilk aşamasında belirli topraklar üzerinde mülkiyet haklarına sahip olduğunu iddia etmiştir (Wendt 1992, s. 414).

Rusya tek kutuplu düzende Batı'ya entegre olmaya çalışmıştır. Bu durumu somutlaştırmak için çok kutupluluk kavramı Rusya için önemli bir araç haline gelmiştir. Özellikle Boris Yeltsin döneminde ve Andrei Kozyrev'in dışişleri bakanlığında, Batı'ya entegrasyon ile çok kutupluluğun benimsenmesi önemli bir konu olarak dikkat çekmektedir. Andrei Kozyrev'e göre, Rusya ve Batı ortak değerleri paylaştığı için Batı ile stratejik ortaklık kurmak gerekmektedir (Mikhailenko 2003, s. 202). Boris Yeltsin, Rusya'nın dış dünya ile ilişkilerinin "uluslararası hukuk normlarının ve ilkelerinin tanınması" üzerine kurulacağını ve Rusya'nın "bu evrensel ilkeler" sayesinde "hukuki çıkarlarını" koruyabileceğini ifade etmiştir. (Buszynski 1996, s. 39). Yeltsin ayrıca jeopolitik konumu nedeniyle Rusya'nın "çok kutuplu dünyada istikrar için özel bir sorumluluğu olduğunu" belirtmiştir (Buszynski 1996, s. 39).

Rusya bir yandan Batı ile ilişkiler geliştirmeye çalışırken, diğer yandan BDT'den uzak durmamıştır. Rusya, eski Sovyet devletleri ile entegrasyon için değişik araçlardan yararlanmıştır. Birincisi 1993 yılında Ekonomi Birliği, ikincisi ise 1994 yılında Rusya dışında tüm üyeler tarafından onaylanan Serbest Ticaret Bölgesidir. Üçüncüsü 1995 yılında Belarus-Kazakistan-Rusya Gümrük Birliği olarak kurulan ancak daha sonra 2000 yılında Kırgızistan, Tacikistan ile birlikte Avrasya Ekonomi Topluluğu haline gelen yapıdır (Light, 2014, s. 218). Rusya ortak savunmayı geliştirmek için istekli davranmış, 1992 yılında Belarus ve Ermenistan ile birlikte Ortak Güvenlik Antlaşmasını imzalamış, Moldova, Ukrayna ve Türkmenistan ise bu anlaşmaya 1993 yılında katılmıştır. 1993 yılında yürürlüğe giren Ortak Güvenlik Anlaşması 1999 yılında gözden geçirilmiş ve 2002 yılında Ortak Güvenlik Anlaşması Örgütü'ne dönüştürülmüştür.

BDT'nin yanı sıra Rusya, 1990'ların ortalarından başlayarak Çin ile ilişkilerini geliştirmiştir. 1996 yılında Çin-Sovyet sınırını güvence altına almak için Rusya Çin, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan ile birlikte Şangay Beşlisini kurmuş, daha sonra Şangay Beşlisi, Hindistan ve Pakistan'ın katılımıyla Şanghay İşbirliği Örgütü'ne dönüşmüştür. 1997 yılında, Çin ile Rusya arasındaki en önemli gelişmeden biri olan "Çok Kutuplu Bir Dünya Hakkında Ortak Rus-Çin Bildirgesi ve Yeni Bir Dünya Düzeni Oluşumu" hayata geçirilmiş, 2001 yılında ilişkiler "İyi Komşuluk, Dostluk ve İşbirliği Çin-Rusya Antlaşması" ile derinleşmiştir. Rusya'nın Çin ile yakınlaşması büyük önem

taşıymış zira bu şekilde Rusya ABD'yi dengelemek istemiştir (Lo 2008, s. 25). 1999 yılında Şanghay Beşlisi tarafından yayınlanan Bişkek Deklarasyonu çerçevesinde, “çok kutupluluğa karşı genel eğilime ilişkin olarak siyasi ve askeri işbirliğine bağlılık” konusu üzerinde durulmuştur (Silvius 2016, s. 7).

Kozyrev dünyanın tek kutuplu veya ABD'nin yapmaya çalıştığı Pax-Americana olmayacağını belirtmiştir. Rusya Soğuk Savaşın sona ermesinden sonra özellikle ciddiye alınmak istemiş ve kendisini Batı'ya eşit olarak görmüştür. Böylece Rusya yeni dünya düzenine kendisi olarak entegre olmayı umut etmiştir. Ancak, Rusya'nın umutları bir süre sonra suya düşmüştür. Rusya geçiş dönemi konusunda iyimserliğini korumuş, zira Batı ekonomik sorunlarının üstesinden gelmek için Rusya'ya yatırım yapmıştır. Ancak Batı'nın sağlıklı bir sosyal güvenlik ağına kurulması ve temel yapısal dönüşüm sürecinde hukukun üstünlüğünün sağlanması konularında yardımcı olmak yerine Rus içişlerine karışarak Rusya'nın ekonomik sistemini yok etmeye ve istikrarsızlaştırmaya çalıştığı görüşü Rus kamuoyunda dile getirilmeye başlanmıştır (Tsygankov 2014, s. 91).

Soğuk Savaşın sona ermesinden sonra ABD, Rusya'nın yakın çevresi olarak tanımlanan bölgeye olan ilgisini anlayışla karşılamış, ancak daha sonra bundan vazgeçmiştir. Clinton yönetimi NATO'nun eski Sovyet devletlerinin müttefiklerine, hatta eski Sovyet devletlerinin kendilerine doğru genişleyebileceğini onaylamıştır (Smith 2013, s. 40). Batı cephesinden gelen potansiyel tehditler Rusya'yı bir hayli endişelendirmiş, 1997 yılında NATO-Rusya Daimi Ortaklık Konseyi'nin kurulmasıyla bu endişeler izale edilmeye çalışılmıştır. Mayıs 2002 tarihinde söz konusu yapının yerini NATO-Rusya Konseyi almış, ancak bu Konsey 1 Nisan 2014 tarihinde yaşanan Ukrayna Krizi nedeniyle askıya alınmıştır.

Öte yandan bu dönemde, hem Rusya'da hem de eski Sovyet devletlerinde etnik ve askeri çatışmalar ortaya çıkmaya başlamıştır. Moldova, Güney Kafkasya bölgesi ve Tacikistan, SSCB'nin dağılmasından sonra büyük çatışmalara sahne olmuştur. Transdinyester Moldova Cumhuriyeti, Moldova içinde tek taraflı bağımsızlığını ilan etmiş ve çoğunlukla Rus 14. Ordusu'ndan Transdinyester'li General Lebed liderliğindeki askerler ayrılıkçılarla savaşmakla suçlanmıştır (Light 2014, s. 220). Daha sonra Mircae Snegur ve Boris Yeltsin ateşkes imzalamış ve Rusya barışı korumak için askerlerini orada tutmuştur

(Herd 2007, s. 84). Ayrıca Rusya, Tacikistan sınırlarını siyasal İslamcı isyanlardan korumak için ordu birliklerini konuşlandırarak Tacikistan'a yardımcı olmuş ve barış anlaşmasına aracılık etmiştir (Light 2014, s. 220).

Güney Kafkasya çatışmaların en yoğun şekilde yaşandığı bölge olmuştur. Çatışmaların ilk yaşandığı bölge Azerbaycan'da Ermenilerin hâkim olduğu Dağlık Karabağ bölgesidir. Dağlık Karabağ, Sovyet Anayasası'nın ilgili hükümleri gereğince Azerbaycan'ın kontrolü altında kalmış, ancak SSCB'nin dağılmasından sonra Ermeniler Azerbaycan'ı ilhak etmiş ve burada büyük çatışmalar meydana gelmiştir. 1994 yılında ateşkes sağlanmış ancak henüz net bir çözüme varılamamıştır.

Diğer bir Güney Kafkasya devleti olan Gürcistan'da da önemli çatışmalar yaşanmıştır. SSCB dağıldığında Gürcistan'da iki ayrılıkçı hareket bulunmaktaydı. Güney Osetya ve Abhazya Gürcistan'dan ayrılmak istemiş, ancak Rusya duruma müdahale ederek birliklerini Gürcistan'a göndermiştir. Söz konusu ayrılıkçı hareketler 2008'de "Beş Günlük Savaş" patlak verene kadar devam etmiştir. Bu çözülmemiş ve ertelenmiş sorunlar "donmuş" çatışma alanları yaratmıştır. Özellikle belirtmek gerekir ki Rusya, nüfuz alanlarının kontrolünü ele geçirmek için Güney Kafkasya'daki bu ayrılıkçı hareketleri desteklemiştir.

Yukarıda belirtilen tehditlerin dışında Rusya'nın başını ağrıtan önemli sorunlardan bir başkası da Çeçenistan kaynaklı olmuştur. 1994-1996 yılları arasındaki dönem, bir yandan Batı değerlerine uymaya çalışan, diğer yandan da kendisini büyük bir güç olarak tanımlayan Rusya için oldukça zorlu bir dönem olmuştur. Çeçen hükümeti Rusya'yı zayıf bir ülke olarak görmüş, Rusya'nın egemenliğini göz ardı etmiş ve bu şekilde Rusya'ya karşı çıkmıştır (Smith 2012, s. 48). Birinci Çeçen Savaşı, Rusya'nın dünya için tehdit olmayacak, sınırlı askeri güce sahip olduğunu göstermiştir (Smith 2012, s. 49). Bu savaşın Rusya için kritik olmasının bir başka nedeni de Çeçenistan'ın Müslüman nüfuslu bir ülke olması ve siyasal İslamcılarının etkisi altında olmasıdır. Rusya, hem Rusya'da hem de diğer devletlerde Müslüman nüfusla karşı karşıya gelmemeye çalışmıştır (Legvold 2007, s. 256).

1996 yılında Andrei Kozyrev yerine Yevgeny Primakov Dışışleri Bakanı olmuştur. Boris Yeltsin ve Andrei Kozyrev işbirliği Batı ile yüzleşmeye yol açmış olsa da, “eski Sovyetler Birliği ülkelerinin önce ekonomik, sonra askeri ve hatta siyasi olarak yeniden entegrasyon” politikasını ilan etmiştir (Legvold 2007, s. 67). Bu politika Yevgeny Primakov tarafından uygulanmaya devam edilmiştir. Ayrıca Rusya, Rusları ve diğer azınlıkları korumak için eski Sovyet devletlerinin bağımsızlığını ve egemenliğini tanımıştır (Legvold 2007, s. 67).

Primakov ile birlikte Rusya'nın Batı'ya yönelik politikaları değişmeye başlamıştır. Rusya'nın çok kutupluluk anlayışı “Rusya'nın Batı medeniyetini, kurumlarını ve normlarını istekli bir şekilde kucaklaması”ndan “Rusya'nın küresel ilişkilerde Amerikan hegemonyası karşısındaki küresel ilişkilerde daha fazla özerklik aradığı” daha bağımsız bir devletçi konuma evrilmiştir (Silvius 2016, s. 6). Ayrıca Rusya, Primakov'un belirttiği gibi kendini büyük bir güç olarak tanımlamaya ve hem Asya'da hem de Avrupa'da görmeye başlamıştır (Tsygankov 2016, s. 96). Bu dönemde devletçilik ön plana çıkmıştır. Primakov, liberal değerler ile Rusya'nın Avrasya kimliği arasında denge kurmaya ve bu çerçevede çeşitli politikalar geliştirmeye çalışmıştır (Tsygankov, 2016, s.19). Rusya, iki düzeyde sonuç veren bir çeşit dualiteyle karşı karşıya kalmıştır: “Rusya'nın gerçekte istediği dış politika ve yapmak zorunda kaldığı dış politika” (Sakwa 2008a, s. 242). Bu nedenle Rusya, Batı (özellikle ABD) ile iyi ilişkilere sahip olan, ancak “Rusya'yı çiğnemeye izin vermeyen” çok yönlü bir politika geliştirmiştir. Ayrıca, Avrupa çok yönlü ilişkiler kurmak için önemli bir unsur haline gelmiş, zira tek kutuplu olma konusunda ısrar eden ABD'den ziyade Avrupa ile daha iyi ilişkiler kurulabileceği değerlendirilmiştir (Smith 2013, s. 42).

Rusya diğer devletlerle ilişkilerin nasıl yürütülmesi gerektiğini belirlerken, 1998 yılında Kosova krizi meydana gelmiştir. Sırp milliyetçisi Slobadan Milošević liderliğindeki Yugoslavya, Arnavutlardan oluşan Kosova'nın özerk statüsünü ortadan kaldırmış, bunun üzerine Kosova Yugoslavya'ya karşı ayaklanmıştır. Yugoslavya askerleri etnik temizlik yöntemiyle Kosova güçlerini bastırmış, çatışmaların şiddetlenmesiyle birlikte NATO güçleri çatışmaları durdurmak için Yugoslavya'yı bombalamıştır. Rusya, gerek BMGK'nın güç kullanım kararını, gerekse de NATO'nun bombalama kararını

onaylamamıştır. NATO'nun ve Batı'nın eylemleri Rusya'nın "öteki" tarafından yeniden tehdit edildiği algısına neden olmuştur. NATO, AGİT, AB, Avrupa Konseyi, Baltık Devletleri Konseyi dışında Avrupa'da Soğuk Savaş tipi politikalar üreterek tek güvenlik sağlayıcısı olarak Rusya'nın varlığını tehdit etmeye başlamıştır (Sergunin 2016, s. 153). Sonuç olarak, komünizmden sonra Rusya eski dönemin tecrübelerinden de yararlanarak yeni bir dış politika kimliği oluşturmaya çalışmıştır. Soğuk Savaş sonrasında Rusya yeni dünya düzenine genelde mesafeli yaklaşmıştır. Zira iki kutuplu düzen iki önemli ideoloji tarafından temsil edildiğinden Rusya bu dönemde artık bir oyun kurucu ve büyük bir kutup değildi. Soğuk Savaş ABD'nin ve liberal değerlerinin kazandığı yönünde yaygın bir görüş bulunmaktaydı. Bu durum, dünyanın ABD çatısı altında tek kutuplu hale geldiğini göstermekteydi. Rusya 20. yüzyılı çok kutupluluğu uygulamaya ve yeni dünya düzenine uyum sağlamaya çalışarak tamamlamıştır. Söz konusu hususlar Rusya için zorlu bir sınavdı, çünkü ekonomisi çökmek üzereydi ve Rusya Çeçen ayaklanmasına karşı egemenliğini savunmak zorunda kalmıştı.

Ayrıca, "yakın çevre" çatışma bölgeleriyle doluydu, Rusya eski Sovyet devletleriyle ilgili çatışmaları kontrol etmeye çalışmıştı. Öte yandan Rusya, NATO'nun Yugoslavya ile ilgili eylemlerinden hayal kırıklığına uğramıştı. Çünkü NATO siyasi-askeri örgüt gibi davranmaya başlamış ve Avrupa'daki en büyük güvenlik sağlayıcısı haline gelmişti. Rusya iki binli yıllara çözülmemiş sorunlar ve ekonomik güçlüklerle girmişti. Bütün bu gelişmeler, Boris Yeltsin'in istifasını beraberinde getirmiş, Yeltsin halefi olarak Vladimir Putin'i göstermiş ve sonraki yıl Vladimir Putin cumhurbaşkanı seçilmiştir.

Rusya'yı güçlendirme konusunda hırslı bir kişilik olan Vladimir Putin'in seçilmesiyle birlikte Rusya kendisi için farklı bir yol belirlemiştir. Putin Rus halkını ikna etmek için Rusya'nın zayıflığının "sadece ekonomik değil, aynı zamanda politik, manevi ve ahlaki" olduğunu savunmuştur (Ziegler 2016, s. 564). Ardından, Putin gelecekteki Rus dış politikası için hayati öneme sahip dört unsuru sıralamıştır: Vatanseverlik, Rusya'nın büyüklüğü (*derzhavnost*), devletçilik ve sosyal dayanışma. Vatanseverlik "kişinin ülkesi, tarihi ve başarıları ile gurur duymasıdır" (Sakwa 2008b, s. 322). Vatanseverlik insanları ülkelerine bağlamanın bir yoludur, çünkü insanların ülkelere bağlılık duyması ülkenin bekası için zemin teşkil etmektedir. Rusya'nın her zaman büyük güç olmaya mahkûm

olduğu belirtilmiş, ancak bu düşüncenin “yeni fikirler, ileri teknolojiler, yüksek düzeyde refah, ulusal çıkarların korunması ve ülke güvenliğinin güvenli bir şekilde korunması” ile geliştirilmesi gerektiği, zira bir ülkenin büyüklüğünün ancak bu unsurlarla ölçülebileceği sonucuna varılmıştır (Sakwa 2008b, s. 323). Devletçilik Rusya'nın dünya düzenindeki konumu ile ilgili görülmüş, ancak bu konunun, Rusya'nın geleneklerini demokrasi, hukuk temelli devlet ve özgürlük gibi modern Batı değerleriyle birleştirebildiği zaman tanımlanabileceği belirtilmiştir. Sosyal dayanışma yaklaşımı ise geleneksel Rus değerlerinin Batı liberalizmi ile birleştirilmesinden güç almıştır. Sosyal dayanışma yaklaşımına göre Rusya, Batı değerlerini uygulayarak ve aynı zamanda geleneksel değerleri koruyarak yoluna devam etmesi gerekmektedir (Sakwa 2008b, s. 324).

Putin Rusya'yı bir uluslararası aktör olarak yeniden inşa etmek ve Batı ile yapıcı ilişkilerini sürdürerek Çin, Hindistan ve İran gibi ülkelerle ilişkilerini korumak gibi bir yaklaşımı benimsemiştir (Lo 2003, s. 16). Yeltsin'in dış politika konusunda katı bir söylemi olsa da, daha sonra Batı'ya karşı daha yapıcı davranmıştır. Putin ise, Batı'ya karşı daha sıcak davranmaya başlamış, ancak daha sonra Rusya'nın özellikle Irak'ı işgali sırasında ABD'yi desteklemeyi reddetmesiyle birlikte Batı ile yüzleşme şansını yakalamıştır. Rusya bu dönemde ekonomik sıkıntılarla boğuşmuş, ancak Rusya'nın “dünyaya bakış açısına sadece ekonomik kaygılar” yön vermemiştir (Lo 2003, s.16).

Bu unsurlar çerçevesinde Rusya ikinci bin yıla girmiş ve dış politikasını güncellemiştir. Bu kapsamda Rusya, ABD'nin başı çektiği tek kutuplu düzenin uluslararası yapıyı istikrarsızlaştıran, gerginliği ve silahlanma yarışını kışkırtan, ulusal ve dini çekişmeler nedeniyle devletler arasındaki çelişkilerin şiddetlenmesine yol açan yaklaşımlarını bertaraf etmeye odaklanmıştır (Rusya Federasyonu, 2000b).

2.2. 11 EYLÜL SALDIRILARI VE ABD İLE STRATEJİK ORTAKLIK

11 Eylül 2001 tarihinde Dünya Ticaret Merkezi'nin El Kaide tarafından saldırıya uğramasıyla birlikte uluslararası sistem için yeni bir dönem başlamıştır. Zira sistemin en büyük aktörü olan ABD bir terör örgütü tarafından tehdit edilmiştir. Bu durum Rusya için de bir dönüm noktası teşkil etmiş, zira Rusya ABD'nin yanında yer alarak ABD'yi

terörizmle savaşında desteklemiştir. Bu şekilde Rusya “ortak bir düşmana karşı askeri ittifak aramıştır” (Ambrosio 2005, s. 1189). Bu ittifak sayesinde ABD, Afganistan'a yönelik saldırılarda kullanmak için, biri Güney Özbekistan'daki Karshi-Khanabad hava üssü, diğeri Kırgızistan'ın başkenti Bişkek yakınlarındaki Manas Uluslararası Havaalanı'ndaki Ganci hava üssü olmak üzere Orta Asya'da iki askeri üs elde etmiştir (Cutler 2007, s. 120).

11 Eylül saldırıları, Rusya'nın ABD'ye koşulsuz desteği nedeniyle Soğuk Savaşın gerçek bir sonu olarak değerlendirilmiştir (Pravda 2003, s. 39) Tony Blair ve George W. Bush Rus desteği konusunda istekli olmuş ve Soğuk Savaş döneminden kalma sorunların üstesinden gelebileceklerini belirtmişlerdir. Bu şekilde eski düşmanlar arasında stratejik ortaklık dönemi başlamıştır. Rusya büyük bir güç olarak tanınmayı istemiş ve ABD ile işbirliği yaklaşımı bu isteğin gerçekleşmesinin tek yolu olarak görülmüştür. Bunun için Rusya, ABD'ye teröre karşı savaşında destek olmuştur. Bu dönem, ABD'nin Irak müdahalesine ve renkli devrimlere kadar sadece birkaç yıl süren balayı dönemi olarak nitelendirilmiştir (Tsvetkov 2017, s. 381, 382).

Dış politikanın güvenlik konusu haline getirilmesi nedeniyle terörizm konusu her alanda ortadan kaldırılması gereken önemli bir unsur haline gelmiş ve Rusya terör sorununu, toprak bütünlüğü ve ulusal egemenlik açısından ele almıştır (Lo 2003, s. 15). Bu dönemde Çeçenistan, İslamcılarla olan bağları nedeniyle iç tehdit olmaya devam etmiştir. Öte yandan, 11 Eylül saldırıları Müslüman olduğunu iddia eden kişilerden oluşan El Kaide örgütü tarafından gerçekleştirildiği için Rusya, terörizmi kendi güvenliğine yönelik ana tehdit olarak tanımlamış ve İslami örgütleri Kuzey Kafkasya'yı ve Orta Asya'yı istikrarsızlaştırmakla suçlamıştır (Pravda 2003, s. 43). Bununla birlikte, Rusya, ABD'nin stratejik savunma füze sistemi geliştirme çalışmaları ve bunun stratejik istikrar üzerindeki etkileri hususlarına mesafeli yaklaşmaya devam etmiştir (Lo 2003, s. 15). ABD'nin terörizmle savaşına verilen tam destek ve ABD'nin stratejik savunma füze sistemi geliştirme çalışmalarına yönelik mesafeli duruş, Putin'in 21. yüzyılın başında Rusya için belirlemiş olduğu dış politika vizyonunun ana unsurlarını teşkil etmiştir.

Rusya ve ABD arasındaki ilişki Rusya tarafından eşit ortaklık olarak algılanmıştır. Zira bu iki devlet arasında çok gizli konular hakkında işbirliği yapılmış ve kendi aralarında önemli bir bilgi akışı kurulmuştur. Ayrıca, Rusya bu işbirliğinden hem ulusal hem de uluslararası bağlamda önemli kazanımlar elde etmiştir. Moskova'nın, Tacikistan ve Özbekistan'da meydana gelen olaylardan dolayı Taliban örgütünü diğer İslami örgütlerle beraber yasaklaması, Çeçenistan'daki eylemlerini haklı çıkarmayı kolaylaştırmıştır. Başka bir deyişle, ABD ile terörizm konusunda işbirliği yapmak Rusya'nın kendi güvenliğini sağlamasına yardımcı olmuştur.

Bu ortamda, BMGK Kasım 2002'de Irak devletinin silahsızlanmasıyla ilgili bir kararı oybirliğiyle kabul etmiştir. Bu karar Rusya tarafından önce başarı olarak değerlendirilmiş, ancak daha sonra Rusya Savunma Bakanı söz konusu kararın Irak'a yönelik askeri operasyonlar nedeniyle tamamen hukuka aykırı olduğunu belirtmiştir (Ambrosio 2005, s. 1199). Putin, Irak savaşının uluslararası güvenlik sistemine karşı yapıldığını, daha güçlü olanın her kafasına estiğini yapmak istemesine izin verilmesi halinde uluslararası hukukun temeli olan “devlet egemenliğine saygı” ilkesinin tartışmaya açılacağını belirtmiştir (Ambrosio 2005, s. 1202).

Irak'ın işgali kararı ve ardından yaşanan olaylar Rus yaklaşımlarını yeniden değiştirmiştir. Rusya, çok kutupluluk diline keskin bir şekilde geri dönmüş ve “yancılık” yaklaşımından vazgeçmiştir. Amerikan hegemonyasını reddetmek, Rusya'nın o zamana kadar yaptığı en cesur hareketlerden biri olmuştur (Webster, Watson ve Hurst 2003).

Rusya, Irak işgaline karşı tutumunda yalnız kalmamış, Batı cephesinden Fransa, Rusya'nın yaptığı gibi ABD'ye karşı çıkmıştır. Putin, çok kutuplu dünya düzeni kurulurken Rusya ve Fransa'nın ortak hedefleri olduğunu iddia etmiştir (Putin'in Fransa-3 televizyonuna verdiği röportaj, 2003). Ayrıca, Fransa dışında Almanya da Irak işgaline karşı çıkmıştır. Bu küçük ittifak, Rusya'nın ABD hegemonyasına karşı gelmesine yardımcı olmuş, bu şekilde Rus yaklaşımının batıya doğru nasıl etkili olabileceğini göstermiştir. Zira Almanya ve Fransa, BMGK'nın “askeri güç kullanımının meşruiyetine ilişkin hakem” rolünün kabulü hususunda görüş birliği içinde olmuştur (Legvold 2007, s. 427). Özellikle belirtmek gerekir ki bu dönemde Rusya, bir kurum olarak Avrupa Birliği

ile ilgilenmemiş, Avrupa ülkeleriyle ikili ilişkiler kurmayı tercih etmiştir. Özellikle tarihi ve ekonomik nedenlerden dolayı Almanya ve Fransa ile kurulan ikili ilişkiler Rusya'nın bölgesel oyuncu olmasına yardımcı olmuştur (Legvold 2007, s. 426).

Şüphesiz, Soğuk Savaş'tan sonra, uluslararası düzene yönelik problemlerin büyük çoğunluğu çözümsüz kalmıştır. ABD, uluslararası sistemin gönüllü “hamisi” haline gelmiş, sistemin kontrolünü eline almış ve tek küresel güç statüsünü ele geçirmiştir (Lukyanov 2010, s. 21, 22). SSCB'nin aniden yıkılması herkes için sürpriz olmuş, ABD kaçınılmaz bir biçimde dünyanın tek lideri haline gelmiştir. Bununla birlikte tek kutuplu düzenin ömrü sınırlı olmuş, zira “düzensiz büyüme sürecinin hegemon ile rakipleri olarak ortaya çıkan devletler arasındaki mesafeyi kapatması üzerine yeni büyük güçler ortaya çıkmıştır” (Layne 1993, s. 10). Bu ortamda, Rusya'nın önünde iki seçenek vardı ve Rusya kendi yolunu seçmişti.

11 Eylül olayları, “teröre karşı savaş” söylemi, Irak'ın işgali ve Rusların ABD hegemonyasını reddetmesi, Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra uluslararası sistemde başka bir soruna neden olmuştur. Lukyanov'a (2010, s. 26) göre, sorun “yeni ortaya çıkan çok kutuplu sisteme mevcut düzenin kurucusu ve lideri olan ABD'nin nasıl entegre edileceği” idi. Zira ABD benzersiz statüsüyle tek kutuplu dünyadan çok kutuplu dünyaya yumuşak bir geçiş yapabilir ve bu değişim ABD için olumlu bir rol sağlayabilirdi. Fakat bunun yerine ABD eşsiz konumunu kullanarak ayrıcalıklarını kullanmaya çalışmış ve diğer devletleri kendisine uymaya zorlamıştır (Lukyanov 2010, s. 26).

Öte yandan Richard Sakwa'ya göre Rusya'nın iki yapısal konuda önemli sorunları vardı: Öncelikle Rusya'nın “asayiş, yolsuzluk, artan siyasi otoriterlik ve ekonomik devletçilik” gibi kendi iç sorunları vardı, ayrıca Batı kurumları Rusya'nın karmaşık sosyal dönüşümü sırasında uluslararası sisteme entegrasyonuna izin vermesine karşı derin bir direniş göstermekteydi (Sakwa 2008a, s. 248). Söz konusu sorunlar yükselen bir gücün mevcut sisteme nasıl entegre edileceği sorusunu gündeme getirmiştir. Bütün bu sorunlara rağmen Putin, Rusya'yı “çevreden uluslararası siyasetin merkezine” taşımaya çalışmış ve “neo-realistlere göre, bu amaç Rusya'nın uluslararası sistemde iktidarın gerçek dağılımını tanıması olarak değerlendirilmiştir” (Sakwa 2008a, s. 247).

2.3. KÜRESELLEŞMENİN VE EKONOMİK ETKİLERİN ROLÜ

SSCB'nin dağılması, Soğuk Savaşın sona ermesi ve iki kutupluluğun ortadan kalkması ile birlikte özellikle milliyetçilik ve ulusal çıkarlar büyük önem kazanmıştır (Klepatskii 2003, s. 4). Dünyanın küreselleşmesi neticesinde devletler arasındaki sınırların ortadan kalkmak üzere olması nedeniyle klasik Vestfalya dünya sistemi sorgulanmaya başlanmıştır (Lukyanov 2010, s. 22). Devletlerin yanı sıra, sivil toplum kuruluşları da dünya siyasetinde etkili olmaya başlamıştır.

1999-2000 seçimleri ile birlikte Rus ekonomik sisteminde değişime gidilmiştir. Rusya, “Moskova Uzlaşması” olarak adı altında “uluslararası ekonomik ve finansal kuruluşlarla düzenli borç geri ödemelerinin yapılması, makroekonomik istikrarın gerekli mali önlemlerle sürdürülmesi ve korumacılığın kademeli olarak değiştirilmesi” doğrultusunda eski ve neo-liberal yaklaşımları birleştiren bir politika benimsemiştir. Daha sonra, Putin'in Rus ekonomisini liberal ekonomiye dönüştürme arzusu “merkezi Sovyet ekonomisinin devlet kapitalizmine dönüşümüne ve 1990'ların vahşi özelleştirmesine” evrilmiştir (Sakwa 2008b, s. 249).

Bu ortamda, çok kutupluluk Rus siyaseti için yaygın bir slogan haline gelmeye başlamıştır. Milyonlarca vatandaşının yanı sıra stratejik öneme sahip geniş topraklarını kaybeden Rusya, küresel çeşitliliği dikkate alan bir devlet olarak değil, uluslararası sistemdeki statüsünü ve gücünü kaybeden bir devlet olarak tepki göstermiştir. Rusya tarihi önemi olan bir devlet olmasının yanı sıra bölünmeyi önleyebilecek, her anlamda birliği önemseyen bir devlet olmuştur. Bu nedenle, Rusya sistemde bir kutup haline gelebilmek için çok kutupluluk söylemini uygun bir koz olarak kullanmıştır (Klepatskii 2003, s. 4).

Küresel ekonomi ve küresel bilgi ortamı 1990'lardan itibaren devletlerin içişlerine yönelik etkilerini artırmıştır. Bu anlamda küreselleşme, ulusal çıkarları etkileyerek ve onları dönüştürerek “ekonomik ve finansal alanlar” üzerinde önemli bir rol oynamıştır (Klepatskii 2003, s.5). Lukyanov'un (2010, s. 23) belirttiği gibi, küreselleşme “küresel

görünümü değiştirmiş ve devletlerin yeteneklerini zayıflatmış, ancak iyi işleyen bir sistem oluşturmak için temel teşkil edebilecek yeni bir yapısal birim oluşturmamıştır". Gerçekten de küreselleşen çağda devlet egemenliğine kolayca müdahale edilmiştir. Bunun anlamı, herhangi bir insani nedenin diğer üstün devletlerin müdahalesine zemin teşkil etmesidir. İnsani müdahale deneyimleri Somali, Haiti ve Yugoslavya'da iyimserlik yaratamamış ve uluslararası toplumun birleşmesinden ziyade bir bölünmeye neden olduğu için bu eylemlerin meşruiyeti sorgulanmıştır (Lukyanov 2010, s. 23). Daha önce de belirtildiği gibi, örneğin Rusya Yugoslavya'ya müdahaleye şiddetle karşı çıkmıştır.

Rusya bu duruşunu koruyabilmek için, uluslararası sistemde küreselleşmenin olası tehlikelerine karşı çok kutupluluk yaklaşımını tercih etmiştir. Fakat çok kutupluluk Rus dış politikası için kalıcı bir kavram haline gelmeden önce, Rus ekonomisinin düzeltilmesi gerekmiş, bu konu 2000 yılında ulusal güvenlik önceliği haline gelmiştir. Ulusal ekonominin durumu Rusya Federasyonu'nun ulusal güvenliğine yönelik tehditler listesinde yer almıştır (Rusya Federasyonu, 2000a). Rusya, AB, BDT ve EEU devletleriyle ekonomik ilişkileri geliştirerek güvenliğini sağlama almaya çalışmıştır. SSCB ile eski Avrupa Ekonomik Topluluğu arasında çeşitli girişimler olmasına rağmen, yeni Rusya ile Yeni AB arasında yeni anlaşmaların yapılması gerekmiştir. Bu kapsamda, Rusya ve AB eski Ticaret ve Ekonomik İşbirliği Anlaşmasını ilga ederek Tarife ve Ticaret Genel Anlaşmasını kabul etmiştir. (Romanova 2017, s. 358).

2003 yılında Rusya, Hindistan, Çin, Brezilya ve Güney Afrika'dan (BRICS) oluşan bir grup geliştirmekte olan ekonomiye katılmıştır. Şangay Beşlisi (Çin, Kazakistan, Kırgızistan, Rusya ve Tacikistan) Pakistan ve Hindistan'ın katılmasıyla Şangay İşbirliği Örgütüne dönüşmüştür. Özellikle, Şangay Beşlisi fikri, Atlantik egemen dünyadan ayrı bir dünya olduğunu ortaya koyan çok kutupluluk arzusuna dayanmıştır. Bilhassa, Çin ve Hindistan çok kutuplu dünya inşa etmek için önemli ortaklar haline gelmiştir. Asıl sorun, bu devletlerin eskiden birbirine düşman olması ve Çin ve Hindistan'ın Rusya tarafından yönetilmek istememesi idi. Ayrıca, söz konusu ülkelerin ekonomileri Batı ekonomisine entegre edilmiş ve Rusya'ya yakın olmaktan ziyade ABD'ye çok daha yakın olmuştur (Oldberg 2010, s. 36). Bu nedenle Rusya Avrasya Ekonomik Topluluğu ve Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütünü kurmuştur. Bu şekilde Rusya BDT ile verimli ilişkiler

kurmaya çalışmıştır. Buradaki temel amaç, Avrasya'nın Batı gibi etkin kurumlar oluşturabileceğini kanıtlamaktır. Ayrıca Rusya, NATO ve AB'nin eski etki alanındaki etkisini azaltmaya çalışmış, zira bu iki kurum eski Sovyet alanındaki devletleri etkisi altına almaya başlamıştı.

1990'lardan sonra Rusya, özelleştirilme yöntemine başvurarak ekonomisini piyasa ekonomisine entegre etmeye çalışmıştır. SSCB'nin dağılması Rus ekonomisinde yumuşak bir geçişe imkân vermemiştir. SSCB'nin barışçıl bir şekilde dağılmasına rağmen, Rusya ekonomisiyle uğraşırken zorlu günler geçirmiştir. Siyasi, sosyal ve ekonomik altyapısı dağılmış ve “GSYİH neredeyse yarı yarıya düşmüş ve sermaye yatırımı yüzde 80 oranında azalmıştır” (Cohen 2006). Sonuç olarak, mali kriz 1998 yılında Rusya'yı vurmuş ve daha sonra ekonomik toparlanma ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Çünkü küreselleşme olgusu “ekonomik olarak zayıf ve gelişmemiş ülkeleri cezalandırmıştır” (Legvold 2001, s. 68) Putin, Rusya'yı AB'nin en fakir üyesi olan Portekiz'le karşılaştırarak Rus ekonomisinin durumunu açıklamaya çalışmıştır: “Bugünkü Portekiz'in kişi başına düşen GSYİH seviyesine ulaşmak için yüzde sekizlik yıllık büyüme performansına, bunun için ise on beş yıla ihtiyacımız var” (Putin, 1999). Öte yandan Rusya ekonomisi “1999'dan itibaren yılda ortalama yüzde 6 ila 7 oranında büyümüş, borsa endeksi yüzde 83 oranında artmış ve altın ve döviz rezervleri dünyanın en büyük beşinci rezervi haline gelmiştir” (Cohen 2006).

2004 yılı Rusya'nın ekonomik elitlerinde değişimi göstermesi bakımından önem taşımaktadır. Özel şirketler kar elde ederken, 2000'li yılların başında devlete ait şirketler değer kaybetmiştir. Söz konusu karlı şirketlere sahip oligarklar sadece “büyük ekonomik kararları” uygulayan zengin insanlar değil, aynı zamanda Rus siyasetinde de etkili kimseler olmuştur (Tsygankov 2014, s. 181). Yeni devlet elitlerin sadakatini kazanmak için özelleştirmelere izin vermiş, Rusya devleti bu şekilde “organize suç” devleti ve “oligarkların rehinesi” haline gelmiştir (Tsygankov 2014, s. 181). Başkan olduktan sonra Putin oligarkların gücünü bitirmiş ve Putin'in kendisi gibi eski Sovyet veya KGB yetkilileri olan silovikler güçlendirmiştir (Tsygankov, 2014). Putin, Gazprom ve Rosneft gibi şirketlerin yönetim kurullarına kendi çevresinden kişileri doldurmasıyla birlikte, bu şirketler özel şirketlerle rekabet etmeye başlamıştır (Krastev, Leonard ve Wilson 2009, s.

32). 2000'li yıllarda, artan petrol ve gaz fiyatları sayesinde Rus ekonomisi gelişmeye başlamış, Rusya borçlarını ödeyebilmiş ve Putin iç istikrarı konsolide etmiştir (Hill 2015, s. 50, 51).

Dev bir enerji ve büyük bir enerji transit ülkesi olarak Rusya “dünyadaki bir numaralı doğal gaz üreticisi ve ihracatçısı haline gelerek, Suudi Arabistan kadar enerji üretmeye başlamıştır” (Cohen 2009, s. 91) AB’nin gaz arzının dörtte biri Rusya’dan sağlanmış ve aynı zamanda petrol de önemli bir rol oynamıştır (Nies 2010, s. 266). AB’nin kendisi dışında Rusya, Almanya, Fransa ve İtalya gibi AB ülkeleri ile işbirliğine gitmiştir (Oldberg 2010, s. 35).

Enerji açısından zengin bir ülke olmak, Rusya’yı enerjiye bağımlı ülkeleri sömürme imkânı tanımıştır. Endüstrileri enerji tüketimine bağılı olan BDT ülkeleri, Sovyet zamanlarından beri petrol ve gaz için daha düşük fiyatlar ödemiştir. Rusya için petrol ve gaz boru hatları ve Avrupa gaz piyasasının kontrolü önemli hale gelmiştir. Rus ekonomisi enerji ticaretinden gelen paraya bağılı olsa bile, bu durum Rusya’nın gaz ve petrol ihtiyacı olan devletlere (özellikle Baltık ve AB ülkeleri) karşı avantajlı olmasını engellememiştir (Oldberg 2010, s. 50-51). Bu avantajı somutlaştırmak için Rusya, Rusya’dan Batı ülkelerine doğru bazı limanlar inşa etmiştir. Putin’in Avrupa ülkeleri ile birlikte karar alma ortamının iyileştirilmesine yönelik vurgusu, özellikle Fransa ve Almanya’nın ABD tarafından yönetilen askeri operasyonu desteklemediği göz önüne alındığında anlaşılabilir hale gelmiştir (Tsygankov 2014, s. 145).

Rusya “tüm coğrafyalarda boru hattı inşa ederek, yurtdışında hisse satın alarak, petrole ve gaza bağımlı komşuları için enerji fiyatlarını arttırarak dünya piyasalarındaki konumunu güçlendirmiş”, ayrıca taşımacılık ağlarını kontrol etmiş ve eski Sovyet Devletlerindeki diğer enerji üreticileri ile faaliyetleri koordine etmiştir (Tsygankov 2014, s. 148). 2005 yılında, Rusya ve Almanya, Rus şirketi Gazprom’un yüzde 51’ini elinde tuttuğu Kuzey Akım adı verilen doğal gaz boru hattını inşa etmeyi kabul etmiştir (Oldberg, 2010, s. 52; Tsygankov, 2014, s. 145). Bu şekilde Rusya tek kutuplu hale gelen dünya düzeninde çok kutupluluk yaklaşımını ekonomik bağlamda da hayata geçirmeye çalışmıştır.

2.4. NATO’NUN VE AB’NİN GENİŞLEMESİNE YÖNELİK TEPKİ

SSCB’nin dağılmasıyla birlikte liberal Batılı görüşler Rus siyasetinde etkili olmaya başlamıştır. Liberal Batılılar, “Batılı politikacıları Rusya’dan daha fazla yararlanmaya teşvik ederek Batı’ya çok fazla taviz vermekle suçlanmıştır” (Light, Löwenhardt ve White 2003, s. 63). Bununla birlikte Rusya’da, NATO’nun Baltık ülkeleri ve Ukrayna üzerinden genişlemesi konusunda derin bir endişe duyulmuş olmasına rağmen, liberal batılı politikacılar ekonomik sorunlar nedeniyle Rusya’nın bu konuda elinden bir şey gelemeyeceğini savunmuştur (Light, Löwenhardt ve White 2003, s. 65). NATO’nun genişlemesiyle ilgili endişeler NATO’nun Rusya’ya askeri bir tehdit oluşturması ile ilgili olmamıştır. Asıl endişe, Rusya’nın Batı’dan izole edileceği ve bunun bir sonucu olarak Rusya’nın içindeki aşırılık yanlısı milliyetçilerin yükselmesine yardımcı olacağı yönündedir (Marten 2017, s. 10).

2001 yılında Putin, NATO’yu artık bir düşman kuruluş olarak görmediklerini, ancak böyle bir kuruluşa da gerek olmadığını belirtmiştir. Zira SSCB’nin dağılmasıyla birlikte Varşova Paktı’nın muadili olarak kurulmuş olan NATO’ya da gerek olmadığı, ancak NATO’nun var olmaya ve büyümeye devam ettiği değerlendirilmiştir (Sakwa 2008a, s. 257). 2004 yılında NATO, daha önce Sovyet bloğunun bir parçası olan yedi yeni ülkeyi kapsayacak şekilde genişlemiş ve NATO genişlediğinde Rusya buna ses çıkarmamıştır (Sakwa 2008b, s. 281). 2004 yılı AB’nin de genişlediği bir yıl olmuş, AB eski Doğu bloku devletleri üzerinden nüfuzunu arttırmıştır. Eski Sovyet devletleri olan Baltık Devletleri (Estonya, Letonya ve Litvanya) AB ve NATO üyesi olmuştur.

Söz konusu üyelikler Rus yönetiminde tehdit algısına sebep olmuş ancak Rusya temkinli olmaya devam etmiştir. 2000’li yılların başı, Rusya ile Batı arasında teröre karşı olan yeni bir ortaklığın kurulduğu bir döneme işaret etmektedir. Bununla bağlantılı olarak kısa vadede Rusya, Çeçenya’daki ikinci savaş ve Rus müttefiki Tacikistan’ı tehdit eden Taliban rejimine karşı savaş için Batı’dan destek görmüştür (Sakwa 2008b, s. 281). İlk Çeçen savaşı hezimetle sonuçlanmış ve bu savaşın söylemi iç tehdide yönelik olduğu için söz konusu savaş Batı tarafından desteklenmemiştir. Ancak daha sonra Çeçenya’daki

ikinci savaşın “uluslararası terörizm bağlamında uluslararası bir tehdide yönelik” olduğu ortaya çıkmıştır (Smith 2012, s.50-51). Ayrıca ikinci savaş, Rusya'da liberaller, komünistler, ordu ve güvenlik örgütleri gibi tüm siyasi fraksiyonları bir araya getirmiştir (Smith 2012, s. 51). İkinci Çeçen Savaşı Rusya ve Rus ordusuna saygı duyulmasını sağlamış, bu sayede Rusya uluslararası sistemde büyük bir güç olarak hareket etmeye başlamıştır (Smith 2012, s. 52).

Rusya'nın Amerikan egemen sisteminden dönüşü Irak işgali ile başlamış, bu süreç renkli devrimler ile devam etmiştir. İkinci döneminde Putin, Rusya'nın yakın çevresinde önemli sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Rusya renkli devrimleri kendi güvenliğine tehdit olarak görmüş, özellikle ABD'yi bölgeye müdahale etmekle suçlamıştır. ABD'nin Orta Asya, Kafkasya ve Slav bölgesine yönelik erişimini genişletmesi üzerine Rusya kendini Batı yanlısı ülkeler tarafından kuşatılmış olarak görmeye başlamıştır (Mitchell 2012, s. 93). Gürcistan'da Gül Devrimi, Kırgızistan'da Lale Devrimi ve Ukrayna'da Turuncu Devrim Rusya ve Batı arasındaki anlaşmazlığın ana kaynağı olmuştur. Gül Devrimi Gürcistan ve Rusya arasındaki gerginliği artırmış, bu ülkeler arasındaki yoğun ilişkiler 2008 yılına gelindiğinde önemli ölçüde bozulmuştur. Rusya için beklenmedik bir durum olan Turuncu Devrim Rusya'nın 11 Eylül'ü olarak etki bırakmış, zira Rusya yakın çevresindeki konumunu yeniden değerlendirmek zorunda kalmıştır (Mitchell 2012, s. 93). Lale Devriminin, Turuncu ve Gül Devrimlerine nazaran Rusya üzerindeki etkisi farklı olmuştur. Çünkü Kırgızistan, bir yandan Manas'ta ABD hava kuvvetlerine izin verirken Ukrayna ve Gürcistan'dan farklı olarak Rusya'nın yanında durmaya devam etmiştir. Gürcü, Ukrayna ve Kırgızistan rejimleri “yolsuzluk, seçim hileleri ve yaygın yoksulluk ve işsizlik ile ön plana çıkmıştı” (Mitchell 2012, s. 44). Bu rejimler iktidarda kalabilmek için yetkilerini kötüye kullanarak otoriterliğe kaydığı için halklar bu rejimlere renkli devrimler ile karşılık vermeye çalışmıştır (Nalbandov 2016, s. 163). Gürcistan, Ukrayna ve Kırgızistan halkları temelde ülkelerinde bir şeylerin değişmesini istemiş, demokratik haklarını talep etmiştir. Ancak bu devrimler Rusya'yı rahatsız etmiş zira daha sonra sıranın Rusya'ya gelebileceği değerlendirilmiştir. Bu nedenle Rusya bu devrimleri sert bir şekilde eleştirmiş ve isyanlara karşı çıkmıştır.

Rusya, yakın çevresinde zorluklarla karşı karşıya kalması ve Batı yanlısı hükümetlerin girişimleri tarafından tehdit edildiği algısı üzerine, 2005 ortaları itibarıyla egemen demokrasi kavramını benimsemiştir. Egemen demokratik devlet, uluslararası sistemdeki kilit stratejik ekonomik devletler üzerinde güçlü bir askeri ve devlet kontrolü sayesinde politik ve ekonomik olarak bağımsız olan devlet olarak tanımlanmıştır (Herd 2007, s. 59). İki kutuplu dünyadan tek kutuplu Soğuk Savaş sonrası döneme geçişin kutupsuzluğa neden olduğu zira gücün çeşitli güçlere sahip aktörler arasında paylaştırıldığı iddia edilmiştir (Herd 2007, s. 59; Haas 2008, s. 44-45). Rusya, “bağımsız kutuplardan birini oluşturmak için küresel bir güç merkezi” olarak ortaya çıkmıştır (Herd 2007, s. 60).

Egemen demokrasi anlayışı, Gürcistan, Ukrayna ve Kırgızistan'daki karışıklıklara bir yanıt olarak hayata geçirilmiştir. Bu anlayış, Rus siyasi kültürünün liberal demokrasinin Batılı biçimlerini reddi anlamına gelmektedir (Surkov 2008, s. 92; Ziegler 2016, s. 65). Surkov (2008, s. 92) bu anlayışın neden Rusya'ya özgü olduğunu şöyle açıklamaktadır: Birincisi, bu anlayış “Rusya'daki ve dünyadaki her Rus vatandaşın dünyada kendini koruması ve başarılı olması amacıyla ulusun maddi, entelektüel ve güç kaynaklarının merkezileşmesine” gerekçe teşkil etmektedir. Zira küreselleşme ve egemenlik, haklar ve görevler, rekabet ve işbirliği gibi hedeflere devletin egemenliği altında ulaşılabilir. İkincisi, egemen demokrasi kavramı, Rus toplumu için toplumda olumlu değişikliklere neden olma açısından “esnek, dinamik ve cazip” nitelikler taşımaktadır”.

Öte yandan belirtmek gerekir ki Rusya, “Avrupa kültürel mirası ve ulus devletlerin Avrupa'nın Vestfalya modeline olan yakınlığı”na karşı olmamıştır. Ancak, Rusya kendi değerlerini benimsemiş ve bu değerleri Rus kültürüne uymayan değerlerle ikame etmek istememiştir. Rusya kendi tarihini ve değerlerini vurgulamış ve kendi kavramlarıyla kademeli olarak ilerlemek istemiştir. Kısaca Rusya, muhaliflerin çoğunlukla “otoriter modernleşme” olarak adlandırdığı “muhafazakâr modernleşme”yi savunmuştur (Herd 2007, s. 66)

Rus dış politikasını açıklarken egemen demokrasi kavramının önemli bir ağırlığı bulunmaktadır. Zira bu kavram Batı tandanslı egemen dünya düzeninin başka bir reddini ortaya koymaktadır. Rusya, NATO'nun Kosova'daki eylemleri, Irak müdahalesi ve son

olarak renkli devrimler nedeniyle zarar görmüştü. Rusya renkli devrimlerin dışındaki olayların bir şekilde üstesinden gelmiş, ancak renkli devrimlerin Rusların yakın çevresindeki statüsüne zarar vermesi nedeniyle bu devrimlere sert tepki göstermiştir. Zira Rusya renkli devrimleri ve Güney Kafkasya ve Orta Asya'da yeni düzen yaratma girişimleri Rus etki alanını zayıflattığı için kabul edilemez bulmuştur. İşte egemen demokrasi anlayışı, Rusya'nın bu devrimlerin sonuçlarıyla yüzleşmesini mümkün kılmış ve Rus-Gürcü Savaşına, Kırım'ın ilhak edilmesine ve Suriye krizine aktif müdahale edilmesine zemin hazırlamıştır.

3. ARAP BAHARI DÖNEMİNE İLİŞKİN RUSYA’NIN YAKLAŞIMLARI

3.1.ARAP BAHARI KAVRAMI

“Arap Baharı” kavramı, 2010 yılı sonunda Tunus’ta ortaya çıkan ve daha sonraki yıllarda Kuzey Afrika ve Orta Doğu boyunca yayılan toplumsal hareketleri ve popüler ayaklanmaları ifade etmektedir (Souza ve Lipietz 2011). Friedman (2011) ve diğer bazı yazarlar Arap Baharını “Batılı demokrasi desteği ile liberal demokratik reform talep eden kitlelerin gerçekleştirdiği siyasi bir ayaklanma” olarak takdim ederken, gerçekte kitlelerin talepleri çoğunlukla liberal demokratik reformlarla ilgili olmamıştır. Gerçekten de, Arap Baharının Batı dünyasındaki en önemli etkisi, ABD’nin Kuzey Afrika ve Orta Doğu’da istikrarı garanti eden despotik diktatörlüklere siyasi, mali ve diplomatik destek verme politikasının yeniden değerlendirilmesini zorlamak olmuştur.

Bu nedenle, ayaklanmalarla ilgili herhangi bir iddiayı veya ifadeyi, etkilerinin politikleşmiş doğası nedeniyle sorgulamak çok önemlidir. Kitlelerin sokağa çıkması ve değişim istemesiyle diktatörlükleri ortadan kaldırmak mümkün olabilmektedir. Başka bir açıdan bakıldığında, Ramadan (2012) bu ayaklanmaları siyasi bir devrimden ziyade entelektüel bir devrim olarak nitelendirmiş; bu sayede halkların farkındalığının onlara iktidar rejimlerini değiştirip kaldırabilecekleri umudunu verdiğini belirtmiştir. Bu nedenle, gerçek bir siyasi değişim devriminden ziyade söz konusu durum halkın gücünün keşfedilmesi olarak nitelendirilmiştir. Kuşkusuz bu tür fikirler Batı dünyasının fildişi kulelerinde kolaylıkla kabul görmüş, ancak bunlarla Kuzey Afrika ve Orta Doğu halklarının gerçekliği arasında çok küçük bir ilişki kurulabilmiştir.

Friedman (2011) ve Dodge (2012), protestocuların amacının Kuzey Afrika ve Orta Doğu bölgesinde daha iyi bir hayat yaşamak için anlamlı siyasi bir değişim yaratmak olduğunu; protestocuların ülkelerinde demokrasinin yanı sıra iyi yönetişimin olmasını istediklerini belirtmiştir (Clark 2013, s. 46). Protestocular öteden beri yaşadıkları sefaletin farkında

olmuş, ancak Arap Baharı ile ilk defa kendi güçlerinin farkına varmış ve değişime yönelik umutları yeşermeye başlamıştır.

Bu bağlamda, Arap Baharı olayları milyonlarca insana değişimin mümkün olduğu umudunu aşılamış, ancak Arap dünyasında yaşanan ayaklanmalar sonucunda hayal kırıklığı yaşanmıştır. Bununla birlikte, Guzansky ve Heller'in (2012) belirttiği gibi, Tunus'tan başlayan ayaklanmalar Kuzey Afrika ve Orta Doğu bölgesindeki tüm iktidar rejimleri için bir tehdit teşkil etmiş, ayaklanma dalgasının diğer ülkelere taşınmasıyla birlikte Tunus'taki Bin Ali'nin, Mısır'daki Mübarek'in, Yemen'deki Salih'in ve Libya'daki Kaddafi'nin köklü diktatörlükleri devrilmiştir.

Al-Sayyad (2013) Batı'daki Arap kültür ortamının bir parçası olan Arap entelektüelleri de dâhil olmak üzere kimsenin ayaklanmaları beklemediğini iddia etmiştir. Yazara göre kitlesel katılımların yoğunluğu ayaklanmalardan daha şaşırtıcı olmuştu. Artan işsizlik ve hayat pahalılığının yanı sıra bu ülkelerde rutin bir şekilde temel insan haklarının ihlal edilmesi sonucunda hayat standartları gittikçe kötüleşen insanlar kitleler halinde sokaklara dökülmüştü.

Söz konusu protestolar sırasında Facebook ve Twitter gibi sosyal medya mecralarının dayanışmayı artırmada ve protestoların düzenlenmesinde belirleyici bir rol oynadığı belirtilmiş olsa da, gerçekte Arap Baharı ülkelerinde yaşayan insanların çoğu düzenli internet kullanıcıları değildi (Rosen 2011). Bununla birlikte, sosyal medyanın rejim karşıtı propagandayı (örneğin polis vahşeti videoları) yayma ve gösterileri düzenlemedeki rolü de göz ardı edilmemesi gereken bir gerçektir.

Artan işsizlik ve yaşam standartlarının kötüleşmesi ile etnik ve dini bakımdan toplumsal bölünmelerin yaşanması bölgenin sosyal, ekonomik ve politik bakımdan tehlikeli koşullar üzerinde yaşadığını göstermekteydi (Al-Sayyad 2013). Bölgenin zulüm ile yönetildiği ve tüm sorunların onlarca yıl görmezden gelindiği göz önüne alındığında sosyal yapının bu bölünmüş durumu yeni veya beklenmedik bir şey değildi. Bu nedenle, ayaklanmaların altında yatan gerçeklerin anlaşılması için bölge koşullarının dikkatli bir şekilde incelenmesi gerekmektedir.

Arap Baharı'nın ilk kıvılcımı, 17 Aralık 2010 tarihinde Tunus'un Sidi Bouzid şehrinde sebze satıcısı Muhammed Bouazizi'nin çaresizce kendini yakma eyleminden çıkmıştır (Souza ve Lipietz 2011, s. 620). Polisin Bouazizi'nin tezgâhını zorla zapt edip sebzeleri yere fırlatması üzerine Bouazizi bir polisle kavga etmiş, bu olay sonucunda Bouazizi Belediye Binasına giderek kendini ateşe vermiştir (Henry 2011). Bouazizi'nin umutsuz eyleminin görüntüleri ve hikâyesi tüm Ortadoğu'ya yayılmış ve bir dizi protesto, gösteri ve karışıklığa yol açmıştır. Bu olay Tunus'ta gerçekleşen ilk olay değildir. Tunus'un yoksul iç bölgelerinde ekonomik sorunlarla ilgili başka yerel protestolar yapılmıştı, ancak Bouazizi'nin durumunu özel kılan husus yaşanan olayın kameralar tarafından görüntülenmesi ve internet üzerinden yayılması olmuştur (Beaumont 2011; Lim 2013, s. 922).

Teknolojik araçlar ve sosyal medya sayesinde, öfkeli ve çaresiz insanlar (özellikle gençler), yaşanan olayların fotoğraflarını ve videolarını paylaşmak için internetten yararlanmış ve mevcut rejimlere yönelik öfkenin yansıtıldığı uygun bir zemin bulmuştur. Siyasi baskılar ve kamu hizmetlerinde yaşanan sorunlardan kaynaklanan ekonomik sıkıntılar aniden bu intihar olayı çerçevesinde daha görünür hale gelmiştir. Bununla birlikte, temelde yatan sosyoekonomik faktörler derinlemesine araştırılmadan, sadece bir olay üzerinden Arap Baharının anlaşılması mümkün değildir.

Bouazizi'nin hikâyesi sosyal medyada yoğun ilgi görmüş, ulusal ve uluslararası tüm TV kanalları Bouazizi olayı hakkında son dakika haberleri yayınlamıştır. Tunus hükümetine karşı Bouazizi olayına destek olmak için sosyal medyada etkinlikler ve kampanyalar yürütülmüştür. Çevrimiçi aktivistler hikâyelerini ve sorunlarını tartışmış ve paylaşmış, ardından sokak protestoları düzenlenmiştir (Howard ve ark. 2011).

Tunus'taki olaylar Mısır'a da sıçramış, halk Mübarek rejimine karşı ayaklanmıştır. İnsanlar Tahrir (Kurtuluş) Meydanı'nda toplanarak adalet ve özgürlük çağrısında bulunmuştur (Ramadan 2011a). Özellikle Bin Ali'nin 14 Ocak 2011'de Tunus'tan kaçmasından sonra, birçok Mısırlı Tunus olaylarından esinlenerek, Mübarek rejiminin devrilebileceğine inanmaya başlamıştır. Mübarek'in arkasında güçlü bir destekçi kitlesi olmasına rağmen, Tahrir Meydanı'nda milyonlarca protestocu Mübarek rejimi altında

gerçekleşmesi mümkün olmayan adalet, özgürlük ve demokrasi taleplerini dile getirmiştir. Protestolar devam ederken, protestocular yolsuzlukla mücadele ve insan hakları ihlalleri konularına daha fazla odaklanmıştır (Murra 2012). Nihayetinde protestocular Mübarek'i devirmeyi başarmış, ancak gerçekte ordu Mısır üzerinde fiili hâkimiyetini sürdürmüştür.

Bouazizi'nin çaresizlikten kaynaklanan eyleminden sonra gerçekleşen ayaklanmalar Arap Ayaklanması, Arap Devrimleri ve Arap Uyanışı olarak nitelendirilmiş, ama sonuçta Arap Baharı bölge için kışa dönmüştür (Ramazan 2011b).

3.2. ARAP BAHARININ ÇIKIŞ SEBEPLERİ

2011 yılında Arap dünyasına süratle yayılan, uzun süre ayakta kalmış olan bazı rejimleri deviren ve diğerlerini istikrarsızlaştıran sosyal protesto dalgaları, baskıcı ve otoriter siyasi sistemlerin, başarısız ekonomi politikalarının ve sosyal olarak dışlanmış ve hoşnutsuz gençlerin vermiş olduğu tepkilerin bir sonucuydu (Aissa 2012). Arap Baharı öyküsünde ezilen Arap genci Bouazizi ilk önce “işsiz bir üniversite mezunu” olarak takdim edilmişti. Bu sunum tarzı Kuzey Afrika ve Orta Doğu bölgesindeki işsiz gençlerin aşağılanma duygularını ve sosyal statü kayıplarını yansıtmaya çalışmıştı (Bennani-Chraïbi ve Fillieule 2012, s. 7). Bu bağlamda Bouazizi, baskıcı rejimlerden siyasi baskı gördükleri ve yine bu rejimler yüzünden ekonomik sorunlar yaşadıkları için temel haklarından yoksun bırakılmış ve kapitalist demokratik yaşam tarzının bir parçası olmalarına izin verilmeyen Kuzey Afrika ve Orta Doğu vatandaşlarını temsil etmiştir.

Arap dünyasının modern tarihine bakıldığında, bağımsızlık döneminin ya da sömürge sonrası dönemin güçlü devlet aygıtı tarafından şekillendiği görülmektedir. Bunun nedeni, bu devletlerin ve ülkelerin (ya da daha ziyade iktidardaki kliklerin) sömürge güçlerinin ayrılmasından sonra güvenliği sağlamaları yönündeki yaklaşımlarıdır. Aynı zamanda, yeni ulusal topraklar üzerinde hâkimiyet kurma ve büyük ekonomik kalkınma ve sosyal refah programlarını destekleme ihtiyacı bu ülkelerde oldukça belirgin olmuştur. Sonuç olarak, bu devletler, çoğu sömürge devletinden bile çok daha fazla güç kazanmış, özellikle kolluk güçleri hem yetki hem de büyüklük bakımından muazzam bir kapasiteye

erişmiştir. Bu duruma neden olan olaylardan birisi de, 1947'den itibaren devam eden Arap-İsrail çatışması olmuştur. Bu çatışma, Arap dünyasında demokrasinin askıya alınmasına gerekçe teşkil etmiştir. Suriye'de Esad rejimi, İsrail ile olan savaş nedeniyle demokratik özgürlüklerin reddini haklı çıkarmak için devleti onlarca yıl olağanüstü hal ile yönetmiş, Mısır'da ordu Sedat rejiminin İsrail ile yaptığı kırılgan barışın tek garantörü olarak görülmüştür. Bu ebedi gerekçe, İran-Irak Savaşı, Körfez Savaşı ve son zamanlarda teröre karşı savaş gibi olaylarla periyodik olarak tekrarlanmıştır (Owen 2006, s. 23).

Bu senaryo devletin vatandaşlarına zulmetmesine, eğitimden dini kurumlara kadar yaşamın tüm alanlarında mutlak bir hâkimiyet kurmasına gerekçe teşkil etmiştir (Owen 2006, s. 29). Avrupa'daki modern ulus devletlerin gelişiminden farklı olarak, Kuzey Afrika ve Orta Doğu devletlerinin yöneticileri halk tarafından seçilmemiş, bu devletler başka güçler tarafından özel olarak tasarlanmıştı. Devletin gücü Arap ülkelerini tüm yönleriyle şekillendirmeye devam ederken, artan yoksulluk, enflasyon ve yüksek işsizlik gibi zorlu sosyoekonomik koşullar günlük yaşamı derinden etkilemiştir. Devletin bekası bahanesiyle insan hakları ihlalleri ve siyasi otoriterlik uygulamaları 1848'deki Avrupa koşullarına benzer şekilde hayata geçirilmiştir (Jason 2013, s. 169). Bu itibarla bölgede, “Arap Baharı”na neden olan başlıca üç sorundan bahsetmek mümkündür: Kötü ekonomik koşullar, sosyal eşitliğin ve adaletin bulunmaması ve özgürlüklerin kısıtlandığı siyasi baskı ortamı. Jamoul’un (2012, s. 7) savunduğu gibi:

“Ekonomik ve politik faktörler devrimlere yol açan iki ana faktördür. Arap bölgesindeki işsizlik ve enflasyon ekonomik güvensizliğin ve siyasi sistem istikrarsızlığının en önemli nedenleri arasında yer almaktadır. Birçok devlet demokrasi ve siyasi haklar bakımından önemli kazanımlar elde etmesine rağmen, Arap dünyası hala yolsuzluklara dayalı politik sistemlerden, olağanüstü hal hukukundan, temel hak ve özgürlüklerin çiğnenmesinden muzdarip haldedir”.

Geleneksel diktatörlükler sürü haline gelmiş halklarını belli bir ekonomik düzeye çıkarmaya özen göstermiştir. Bununla birlikte Kuzey Afrika ve Orta Doğu diktatörlükleri genel olarak halklarının ekonomik yaşamlarının iyileştirilmesine yönelik pek bir çaba sarf etmemiştir. Ekonomik performans açısından, söz konusu bölgede yer alan devletler farklı zaman ve oranlarda değişik aşamalardan geçmiştir. Planlama sisteminin “hızlı sanayileşmeye, yabancı sermaye üzerinde sıkı kontrole ve kamu mülkiyetine” dayandığı güçlü devlet ve merkezi ekonomi ilk aşamayı yansıtmaktadır. Bu modelin örnekleri

çoğunlukla Soğuk Savaş sırasında Sovyet rejimlerinde görülmüştür. Bununla birlikte 2000'li yıllarda ABD Kuzey Afrika ve Orta Doğu devletlerinin tümünde kısmi serbestleşmenin önünü açmıştır (Owen 2006, s. 115).

Ekonomik liberalleşme (yani ulusal varlıkların özelleştirilmesi) uluslararası toplum tarafından barış ve refahın habercisi olarak ilan edilmiş, ancak bu durum işsizliğin söz konusu ülkelerde ortalama % 20 ve 2011'de Libya'da % 30 oranlarına çıkmasına neden olmuştur. Yoksulluk, genişleyen eşitsizlik, artan gıda fiyatları ve giderek görünür hale gelen yolsuzluklar ve elitlerin zenginleştirilmesi gibi diğer sonuçlar ortaya çıkmıştır. Jason'a (2013, s. 169) göre, “işsizlik önemli bir sosyoekonomik güvensizlik kaynağı ve herhangi bir siyasi sistemin istikrarsızlaştırılması için kanıtlanmış bir kapasite teşkil etmektedir”. Bu durum işsizlik faktörünün önemini göstermiş, rejimlerin yapısal işsizlik sorununa çözüm bulamaması halinde, kaçınılmaz olarak hiper enflasyon veya gıda kıtlığı gibi büyük sorunlarla karşı karşıya kalacakları görülmüştür.

Kötü ekonomik performansa neden olan diğer faktörler, bölge ülkelerine uygulanan yapısal uyum politikalarıyla ilgili olmuştur. Küreselleşme çağında dünya ekonomisi tek bir küresel pazarda tüm milli ekonomileri birbirine bağlı kılacak bir düzen oluşturmuştur. Batılı ülkeler ve Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası gibi kurumlar, 1980'lerden itibaren kitleleri yoksullaştırırken çok uluslu şirketleri ve onlardan beslenen yozlaşmış zenginleri daha da zenginleştiren başarısız ekonomi modellerini ve politikalarını empoze ederek Kuzey Afrika ve Orta Doğu bölgesindeki ve dünyanın diğer yerlerindeki zayıf ulusal ekonomileri daha da zayıflatmak için uğraşmıştır.

Bu itibarla zayıf ulusal ekonomilerine ve güçsüz altyapılarına rağmen adaletsiz politikalarla küresel ekonomiye açık hale gelen ve 2008 ekonomik krizi nedeniyle önemli sıkıntılar yaşayan Arap Baharı ülkelerinde ekonomik durum daha da kötü hale gelmiştir (Aissa 2012, s. 2). Dodge'un (2012, s. 65) belirttiği gibi, “Mübarek ve Bin Ali ekonomik büyümeyi sağlamada kısmen başarılı olmuş, ekonomilerini doğrudan yabancı yatırıma ve çok uluslu şirketlere açmışlardı; bununla birlikte bu politikaların olumlu sonuçları toplumun geneline yansımamıştı”. Söz konusu ülkelerin ekonomik gerçekliği esasen yoksulların daha yoksul zenginlerin ise daha zengin hale geldiğini göstermektedir. İşin

ilginç yanı, ekonomik özelleştirmeler ve işsizlik insanları devlete daha fazla bağımlı hale getirmiştir. Söz konusu ülkelerde yaşayan insanların yaşamları devlet tarafından şekillendirilmiş ve devletin önemi daha da artmıştır (Owen 2006, s. 30).

Bu rejimlerin fikri iflası ve sayısız sosyo-ekonomik sorunları çözmedeki başarısızlıkları dramatik bir nüfus artışı ile daha belirgin hale gelmiştir. Nitekim Kuzey Afrika ve Orta Doğu ülkeleri nüfusu 1980 ile 2011 yılları arasında iki katına çıkmış, böylece Arap Baharı sırasında ilgili ülkelerin nüfusunun % 60'ı 25 yaşın altındaki gençlerden meydana gelmiştir (Foreign Affairs Committee, 2012). En temel ekonomik düzeyde, daha fazla insan daha fazla tüketim anlamına gelmekte ve bu da daha fazla ekonomik imkânının oluşturulması gerekliliğine işaret etmektedir. Söz konusu imkânların devlet tarafından sağlanmaması halinde, insanlar kaçınılmaz olarak daha az kaynak için daha fazla rekabet yaşamakta ve böylece statükoya karşı hoşnutsuzluk artmaktadır. Ayrıca eğitime yatırım yapan ve bu yatırımın dönüşünü bekleyen ve sosyoekonomik hayalleri olan eğitimli nüfus için işsizlik sorunu çok daha can acıtıcı olmaktadır.

“Hayallerini gerçekleştirme yönünde hiçbir ümidi olmayan büyük bir alt orta sınıfın varlığı Tunus ve Mısır'da önemli bir rol oynamıştır” (Behr ve Aaltola 2011, s. 5). İşte burada insanların hayatlarından memnun olmadıklarında isyan etmeye meyilli olduklarını doğrulayan Davie'nin J-carve teorisi devreye girmektedir. İnsanlar herhangi bir umut görmediklerinde ya da bazı durumlarda kazandıklarını kaybettiklerinde isyan etmektedir ki Arap Baharında olanlar bu duruma işaret etmektedir.

Söz konusu ekonomik analizin yanında, Arap Baharına temel teşkil eden hususlardan birisi de siyasi baskının varlığı olmuştur. “Temel hak ve özgürlüklerinin tanınmaması, protestocuların sokaklara dökülmesi için bir başka önemli itici güç olmuştur. Ayrıca, polis şiddeti ve kamu otoritesinin kötüye kullanımı da günlük yaşamın rutin bir parçası haline gelmiş ve yolsuzluk toplumun her seviyesinde yaygınlık kazanmıştır” (Behr ve Aaltola 2011, s. 3).

Devlet kontrolüne yönelik uygulamalar kapsamında, polis ve ordu, birçok istihbarat örgütüyle birlikte, siyasi mahkûmlar için gizli mahkemeler ve işkence zindanları ile halkı,

özellikle de herhangi bir siyasi muhalefet biçimini bastırmaya çalışmıştır (Owen 2006, s. 30). Devlete itaat etmelerini sağlamak için insanların özel yaşamlarının takip edilmesi ülkeleri yarı açık cezaevine çevirmiştir. Devlet yapısı göz önüne alındığında, tek parti iktidarında Başkan devletin en önemli aktörü olduğu için protestolar yapısal değişim talepleri yerine başkanlık rejimine karşı yoğunlaşmıştır. Tarihsel kültürel varsayımlar ve siyasi çıkarlara bağlı olarak, söz konusu otoriter rejimlerin başkanları silahlı kuvvetlerin başkomutanı ve tek parti iktidarının başkanı konumunda olmuştur. Önemli devlet kararları ilgili başkanın adına verilmekte ve başkan ile kendisine bağlı bürokrasinin tek derdi kendilerine tehdit oluşturabilecek herhangi bir gücün bastırılmasına yönelik olmuştur (Owen 2006, s. 32).

Baskı ortamının bu konforlu araçları uzun süre Kuzey Afrika ve Orta Doğu ülkelerinde genel norm kuralları olarak kabul edilmiştir. Bununla birlikte artan ekonomik mahrumiyetler ve politik baskılar bu otoriter yönetimlere karşı öfke patlamasına neden olmuştur. Örneğin Mısır Arap dünyasının en kalabalık Arap ülkesi ve geleneksel olarak bu dünyanın entelektüel lideri olmasına rağmen, 2000’li yıllara gelindiğinde bu ülkede adalet mekanizmasının neredeyse hiç işlemediği, devletin bekası için işkence ve cinayetler dâhil birçok insan hakları ihlallerinin yaşandığı güvenlikçi, yozlaşmış bir devlet aygıtı hakim olmuştur (Foreign Affairs Committee, 2012).

Temel olarak, herhangi bir toplumun istikrarı, temel insan haklarının devlet tarafından garanti altına alınmasına bağlıdır. Aslında, Arap dünyası yolsuzluk, olağanüstü hal yasaları ve özgür ve adil olmayan seçimlerle şekillenen kötü siyasi sistemlerden muzdarip olmuştur (Jason 2013, s. 169). Behr ve Aaltola’nın (2011, s. 2) eşzamanlı olarak gözlemlediği gibi: “Mısır ve Tunus’taki halk ayaklanmaları kötüye giden yaşam standartları ve büyüyen eşitsizlik (ekonomik sorunlar), siyasi özgürlüklerin ve siyasi hesap verilebilirliğin olmaması (politik sorunlar) nedeniyle gerçekleşmiştir. Bu nedenle, tüm bu faktörler, bölgeyi “Arap Baharı” olarak adlandırılan hareketlerin meydana gelmesine zemin teşkil etmiştir.

3.3. ARAP BAHARININ YAŞANDIĞI ÜLKELER VE RUSYA’NIN YAKLAŞIMLARI

3.3.1. Arap Baharının Yaşandığı Ülkeler

Tunus, Mısır, Libya, Yemen, Bahreyn ve Suriye Arap Baharının yaşandığı başlıca ülkelerdir. Suriye’nin Arap Baharı süreci bir sonraki bölümde ayrıca inceleneceği için bu başlık altında incelenmemiştir.

3.3.1.1.Tunus

Tunus, Arap Baharının ilk başladığı yer olarak tarihe geçmiştir. 17 Aralık 2010 tarihinde Muhammed Buazizi isimli bir kişinin seyyar satıcılık yaparken arabasına el konulması neticesinde belediye binasının önünde kendisini ateşe vermesiyle başlayan olaylar ülkede infiale neden olmuş ve toplumsal isyana dönüşmüştür (Matei 2012, s. 19).

Söz konusu olayların gerçekleştiği süreçte Devlet Başkanı olan Zeynel Abidin Binali resmi temaslarda bulunmak ve tatilini geçirmek üzere gittiği Körfez ülkelerinden geri dönmek zorunda kalmış, toplumsal harekete evrilen bu olaylarda halkı sakinleştirmek amacıyla bazı reformların ve taleplerin hemen uygulamaya sokulacağı yönünde vaatlerde bulunmuştur. Binali öncelikle 50.000 üniversite öğrencisine iki ay içinde iş bulunacağına ve iki yıl içinde 300.000 kişinin istihdam edilmesine imkân sağlayacak yatırımların hayata geçirileceğine söz vermiştir. Bununla birlikte halk söz konusu vaatleri inandırıcı bulmadığı için Binali’yi istifaya zorlamıştır (Yavuz ve Erdurmaz 2012, ss. 19-21).

Halkın istifa taleplerini müteakip iktidarı bırakmak istemeyen Binali, 2014 yılında görev süresinin sona ereceğini hatırlatarak daha sonra tekrar aday olmayacağını ve görevdeki hükümeti feshettiğini kamuoyuna duyurmuştur. Bu vaatler de halkta makes bulmamış, halkın tepkisi dinmemiştir. Halk reformlardan çok eski sistemin baş aktörü olan Binali’den kurtulmak istemiş, Binali’nin Devlet Başkanlığı’ndan bir an önce çekilmesi gerektiğini belirtmiştir. Bunun üzerine Binali iktidarı halkı silah zoruyla bastırmaya çalışsa da başkentte başlayan ve süren gösteriler sonrası Tunus Genelkurmay Başkanı

Raşid Ammar protestocuların üzerine ateş açılmayacağını ilan etmiş, bu durum Binali iktidarını zora sokmuş ve protestoların başarıya ulaşmasına vesile olmuştur. Söz konusu toplumsal olaylar sonucunda Tunus Devlet Başkanı Zeynel Abidin Binali 14 Ocak 2011 tarihinde ülkeyi terk etmek zorunda kalmıştır.

Binali'nin ülkeyi terk etmesinden sonra Meclis Eski Başkanı Fuat Mubzi geçici Cumhurbaşkanı olmuş, Muhammed Gannuşi Başbakanlık görevine getirilmiştir. Bununla birlikte Gannuşi'nin Başbakanlığa gelmesi halkın tepkisine neden olmuş, zira bu kişinin Binali'ye yakın bir isim olması ve Binali'nin eski ekibinin hükümete gelmesi nedeniyle halk tekrar sokaklara inmiştir. Bunun üzerine 27 Şubat 2011 tarihinde Gannuşi Başbakanlıktan çekilmiş, onun yerine Dışişleri Bakanı olan Elbacı el Sibsi Başbakanlığa getirilmiştir. El Sibsi teknokrat geçmişe sahip kişilerden bir kabine oluşturmuş, Binali'ye yakın olduğu bilinen güvenlik ve istihbarat kurumlarını kapatarak göreve başlamıştır (Ulutaş ve Torlak 2011, s. 7). Sibsi'nin bu kritik adımları halk tarafından da desteklenmiş ve Binali'ye bağlılığı ile bilinen bu tarz yapılar tasfiye edilerek yeni yönetimin eli güçlendirilmiştir.

3.3.1.2.Mısır

Tunus'ta başlayan olaylar sadece Tunus ile sınırlı kalmamış, bölge ülkelerini de etkilemeye başlamıştır. Bu kapsamda, Tunus isyanından farklı nedenlerle ortaya çıksa da Mısır'da da değişim talepleri yüksek sesle dile getirilmeye başlanmıştır.

Mısır'da halkın sokağa inmesinde en önemli faktör Şura ve Halk Meclisi seçimleri olmuştur. Muhalif Müslüman Kardeşler'in Devlet Başkanı Hüsnü Mübarek'in Şura seçimlerine müdahale edeceğini duyurması ve bu durumu boykot etmesi üzerine Mısır'da olaylar başlamıştır. Müslüman Kardeşler taraftarlarının 6 Nisan 2010 tarihinde Şura Meclisi önünde toplanıp seçimi protesto etmeleri üzerine polis protestolara müdahale etmiş ve yaklaşık 100 kişiyi gözaltına almıştır. Olayların daha da fazla büyümesinden endişe duyan Mübarek iktidarı 1 Haziran 2010 tarihinde yapılacak Şura seçimleri öncesi tüm gösteri ve yürüyüşleri yasaklamıştır. Söz konusu tarihte seçimler yapılmış ancak çıkan sonuçlara göre Mübarek bir kez daha muhalefeti yenmiştir (Ajami 2012).

Şura seçimlerinden sonra halkı belli bir süre kontrol edebilen Mübarek iktidarı daha sonra bu kontrolü yitirmiştir. Nitekim Müslüman Kardeşler mensupları seçim sonuçlarını protesto etmek ve Hüsnü Mübarek'in görevden çekilmesini sağlamak için Tahrir Meydanında toplanmıştır. Bu protestoların odak noktası sadece seçim sistemine ve sonuçlarına yönelik olmamıştır. Zira ülke ekonomisinde yaşanan sorunlar, işsizlik ve gelir adaletsizliği gibi başlıklar bu protestoları besleyen ana faktörler olarak görülmüştür. 85 milyon kişinin yaşadığı Mısır'da halkın yaklaşık yarısı günde 2 ABD doları civarında bir gelirle hayatını sürdürmeye çalışmış, bu durum Hüsnü Mübarek'in indirilmesinde önemli bir rol oynamıştır.

Hüsnü Mübarek Tahrir meydanında toplanan halka yaptığı konuşmada kendisinin de bir asker ve ordunun bir neferi olduğunu belirtmiş, bu söylemiyle orduyu yanına çekerek koltuğunu kaybetmemeye çalışmıştır. Ancak Mısır ordu güçleri iktidara beklediği desteği vermemiş, Tahrir Meydanında toplanan halkın üzerine ateş açılmayacağını ilan ederek protestocuların moralini daha da arttırmış ve Hüsnü Mübarek'in direnme gücünü zayıflatmıştır (Ayhan 2012, s. 110-111). Halk ayaklanmasına 15 gün dayanabilen Hüsnü Mübarek 11 Şubat 2011 tarihinde yetkilerinin çoğunu Cumhurbaşkanı Yardımcısı Ömer Süleyman'a, ertesi gün bütün yetkilerini Mısır Ordusuna ve Anayasa Mahkemesine devrettiğini açıklamış ve Cumhurbaşkanlığı'ndan istifa etmiştir. Ancak yetki devri ve istifa işlemleri kendisini yargı önünde hesap vermekten kurtaramamış, birkaç ay sonra tutuklanmış ve mahkemede yargılanmıştır.

Bunun üzerine 30 Haziran 2012 tarihinde Mısır'da ilk defa demokratik seçimler yapılmış ve Müslüman Kardeşlerin aday gösterdiği Muhammed Mursi seçimlerde % 51 oy alarak ülkenin 5. Cumhurbaşkanı olmuştur. Mısır demokrasisi için çok önemli bir adım olan bu seçimler Mısır halkına tarihte ilk defa kendi yöneticisini seçme imkânı vermiştir. Mısır'da farklı siyasi görüşlerin desteğini alan Mursi yönetiminin iktidara geldikten sonra sadece kendi siyasi yaklaşımlarını dikkate alarak ülkeyi yönetmesi halkta ve orduda hoşnutsuzluklara sebep olmuş, bunun üzerine 3 Temmuz 2013 tarihinde ülkede yapılan gösteriler gerekçe gösterilerek Genelkurmay Başkanı Abdül Fettah el Sisi liderliğinde

askeri darbe yapılmış ve 5. Cumhurbaşkanı Muhammed Mursi gözüaltına alınmıştır (Fahim 2013).

3.3.1.3.Libya

Arap Baharı kapsamındaki değişim ve özgürlük taleplerinin bir başka adresi Kuzey Afrika ülkesi Libya olmuştur. Libya’da Bingazi meydanlarına inen yüz binlerce kişi diğer devrim ülkelerinde olduğu gibi kendi ülkelerindeki diktatörün de iktidardan ayrılmasını talep etmiştir. Muammer Kaddafi ülkede başlayan protestolar karşısında diğer ülkelerin aksine reform ve taleplerin gerçekleştirilmesi yönünde politikalar izlememiş, hemen silah ve güç kullanma yolunu tercih etmiştir. Bununla birlikte Kaddafi diğer devrilen diktatörlerden farklı olarak orduyu kendi tarafına çekmeyi başarmıştır. 2011 Şubat ayında başlayan ayaklanmalar birkaç ay sonra Libya iç savaşına dönüşmüştür.

İç savaşın başlamasından itibaren üç ay geçtikten sonra muhaliflere destek olan NATO’nun yardımlarına mani olmaya çalışan Kaddafi iktidarı, başta Bingazi şehrinde olmak üzere kendi halkına karşı daha sert bir şekilde müdahalede bulunmaya başlamıştır. NATO’dan yardım alan halkın üzerine silahlı saldırılar gerçekleştiren Kaddafi iktidarı dünyadan büyük tepki almış, söz konusu saldırılar 1995 yılında yaşanan Srebrenitsa katliamını hatırlatmıştır. Katliama varan saldırılar üzerine 2011 Haziran ayında BMGK’da Libya’ya müdahale kararı alınmıştır. Söz konusu kararda Kaddafi iktidarının meşruiyetini yitirdiği ve derhal görevinden çekilmesi gerektiği belirtilmiştir.

BM’nin bu kararı almasından sonra Muammer Kaddafi yönetimden çekilmemek için orduyu kullanmaktan kaçınmamış, halkını katletme pahasına iktidarını devam ettirmeye çalışmıştır. Sonuçta NATO’nun hava bombardıman harekâtıyla muhaliflere destek verilmiş, yaklaşık 5 ay süren iç savaş Batı dünyasının da yardımıyla muhalifler tarafından kazanılmış, Kaddafi muhalifler tarafından infaz edilmiştir.

Halbuki Arap Baharı süreci başlamadan evvel Kaddafi iktidarı Batı ile iyi ilişkiler geliştirmiş bilhassa İngiltere’den önemli oranda yardım ve destek görmüştür. Ancak Arap Baharının başlamasıyla birlikte Libya ile Batılı ülkelerin arası açılmış, Kaddafi gözden düşmüştür. Fransa ve İngiltere ilk önce ABD’nin de desteğini alarak sert ekonomik

tedbirler ve silah ambargosu tatbik etmiş, daha sonra ABD'nin öncülüğünde NATO çatısı altında ilk hava saldırılarını düzenlemiştir.

2012 yazında ülkede meclis seçimleri yapılmış ve hükümet kurulmuştur. Ülkenin demokrasiye geçiş sürecini sivil irade idare etmeye çalışsa da ülkenin herhangi bir sivil yönetim tecrübesi olmadığı için ülke sivil demokrasiye geçememiştir. Kaddafi'nin iktidardan gitmesine ve demokratikleşme adına bazı adımlar atılmaya çalışılmasına rağmen günümüzde Libya uluslararası güçlerin de içinde olduğu bir iç savaş yaşamaktadır. Ülkede halen silahlı eylemler devam etmekte ve kendi çıkarları doğrultusunda hareket eden çeteler ülkede ciddi güvenlik sorunlarına sebep olmaktadır (Uysal 2014).

3.3.1.4.Yemen

Nedenleri değişik olsa da bir başka değişim talebi Yemen'den gelmiş, buradaki süreç mecliste hazırlanan bir tasarı sonrası halkın sokağa dökülmesiyle tetiklenmiştir. 2011 Ocak ayı ile birlikte Tunus ve Mısır'da yaşanan olaylar Yemen'i de etkisi altına almış, halk Cumhurbaşkanı Ali Abdullah Salih'in iktidarı terk etmesi için protesto eylemlerine başlamıştır. Söz konusu protestolar, Ali Abdullah Salih'in ömrünün sonuna kadar iktidarda kalmasının amaçlandığı anayasa değişiklik tasarısı ile meydana gelmiştir. Bu tasarı bir açıdan toplumsal olayların meydana gelmesine yol açmıştır. Öte yandan Salih'i destekleyen kabile liderleri bile söz konusu değişiklik teklifine muhalefet etmiş ve Salih'e karşı meydana gelen toplumsal olaylara destek vermişlerdir (Ayhan 2012, ss. 226-246).

Haziran 2011'de protestolar devam etmiş, bunun sonucunda Cumhurbaşkanı Ali Abdullah Salih'e Başkent Sana'da cami çıkışı suikast teşebbüsünde bulunulmuştur. Abdullah Salih bu suikasttan yaralı olarak kurtularak tedavi için Riyad'a gitmiş ve üç ay burada kalmıştır. 2011 Eylül'de tedavisinin bitip Yemen'e dönmesiyle gösteriler tekrar başlamış, ilk birkaç gün içinde yüzden fazla insan hayatını kaybetmiştir. Gerek toplumsal gerekse de uluslararası baskılara daha fazla dayanamayan Salih 23 Kasım 2011 tarihinde iktidardan çekilerek yetkilerini Cumhurbaşkanı Yardımcısına devretmiştir (Ayhan 2012, ss. 226-246).

Yemen’de halkın siyasal taleplerinin haricinde diğer devrim ülkelerinde olduğu gibi ülkenin yaşadığı ekonomik sorunlar toplumsal olaylara esas teşkil etmiştir. Yemen’deki ekonomik sıkıntılar ve diğer ülkelerde yaşanan dönüşüm burada da etkili olmuştur. Bölgedeki diğer ülkelerle kıyaslandığında ekonomik bakımdan iyi bir seviyede olmayan Yemen, kişi başına düşen milli gelir bakımından Körfez ülkelerinin ancak kırkta biri düzeyinde kalmıştır. Dahası El Kaidenin Yemen’deki faaliyetleri ülkenin istikrarını bozucu etki yapmıştır. Söz konusu etkiler sonucunda halk ekonomik ve demokratik reformların yapılması için isyan etmiştir. 33 yıl iktidarı elinde tutan Ali Abdullah Salih halkın tepkisini bastıramayacağını anlayınca şeklen de olsa yönetimden çekilmiş, ancak ülkenin yüksek kademelerine yine Salih ailesinin hâkim olması değişimin gerçekleşmesine mani olmuştur.

3.3.1.5.Bahreyn

Bahreyn’in Arap Baharı 14 Şubat 2011 tarihinde demokratik reformların yapılması için halkın meydanlara inmesiyle başlamıştır. 16 Şubat’ta başkent Manama’da bulunan İnci Meydanında toplanan binlerce Bahreynli bu meydanının adının değişmesi için talepte bulunmuştur. 14 Mart’ta Bahreyn iktidarı Suudi Arabistan’dan 1000 asker, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE)’den 500 polis desteği almak suretiyle bu toplumsal olayı bastırmaya gayret etmiş ve ülkede üç ay olağanüstü hal ilan etmiştir. 16 Mart’ta ordu Manama’da halkın toplandığı meydana zorla girmiş ve göstericileri dağıtmıştır. Bu olaylarda birkaç gösterici ölmüş, yüzün üzerinde insan yaralanmıştır. 17 Mart’ta yirmiden fazla muhalif gösterici olayları örgütlediği gerekçesiyle hapse atılmıştır. Suudi Arabistan ve BAE’nin desteği sayesinde Bahreyn’de Arap Baharı isyanları başarısız olmuş, gösteriler silah kullanarak bastırılmıştır. BAE ve Suudi Arabistan’ın Bahreyn’e bu şekilde yardımda bulunmasının altında yatan en önemli sebep, Bahreyn’de oluşabilecek bir değişimin kendilerini de etkileyebilecek olmasıdır.

Arap Baharının başlaması üzerinden yaklaşık 9 yıl geçmiş olmasına rağmen bölgenin istikrarı yakalayamadığı görülmektedir. Zira yalnızca belli başlı bir kaç ülkede yönetim değişikliği gerçekleşmiş, demokratikleşme ve liberalleşme kısmen hayat bulmuştur.

Dahası yeni kurulan siyasal yapılar ile muhalif kesimler arasında rekabet başlamıştır. Her ne kadar bazı ülkelerde yönetim değişmiş olsa da geçmişten gelen ülke yönetimindeki derin yapılar varlıklarını korumaya devam etmektedir. İç siyasette belli bir oranda istikrar yakalanmış olsa da sosyo-ekonomik sorunlar artarak devam etmekte, bölgede yaşanan sorunlar uluslararası bağlamda büyük sorunlara yol açmaktadır.

3.3.2. Rusya'nın Arap Baharı Politikaları

3.3.2.1. Rusya'nın Arap Baharı Politikalarına Genel Bakış

Rus dış politikasının anlaşılmasında önemli unsurlardan birisi yöneten grupların etkin rolüdür. Zira Rusya'da mevcut dış politika yaklaşımları, Rus politik elitlerinin çizdiği çerçevede şekillenmektedir. Bu elitlerin dünya görüşlerini, bu kişilerin kökenleri ve ekonomik yaklaşımları belirlemektedir. Nitekim ekonomi faktörü ve zamanında kazanılmış sınıfsal üstünlükler ülkenin dış politikasında etkili önemli parametreler olarak dikkat çekmektedir. Bu çerçevede Rusya, Arap Baharı süreci başladığında meydana gelen kaotik durumdan şikâyetçi olmamış, zira Rus politik elitlerine göre bölgede istikrarsızlık olması petrol fiyatlarının artması olarak değerlendirilmiş ve bu durum Rusya için bir fırsat olarak görülmüştür. Ayrıca bölgenin istikrarsızlık içinde olmasının enerji güvenliğine ilişkin kaygıları gündeme getireceği, buradan hareketle Rusya'nın güvenli enerji merkezi olarak öne çıkabileceği yaklaşımının altı çizilmiştir.

Rus dış politikasının temel dinamikleri olaylara karşı yavaş reaksiyon verme ve esneklik prensiplerine dayanmaktadır. Öte yandan günümüz dış politikasında ise esnekliğin yanı sıra daha fazla dinamik bir politika izlenmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bu şekilde ülkeler uluslararası alanda daha fazla söz sahibi ve etkin olabilmektedir. Rusya uluslararası olaylara ve beklenmedik gelişmelere tepki vermekte gecikmesiyle eleştirilen bir ülkedir. Söz konusu gecikmeler Rusya'nın uluslararası olaylara karşı reaksiyon gösterme adına gücü ve etkisi olmadığından değil, sadece bekle ve gör politikasıyla olayları bu şekilde yorumlamasından kaynaklanmaktadır (Eryılmaz 2014, s. 64).

Ezcümle Arap Baharı sürecinin öngörülen fırsatlarına rağmen Rusya başlangıçta diğer birçok ülke gibi ‘bekle ve gör’ politikasını tercih etmiştir. Nitekim Rusya Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov 2011 Mart ayında Arap Baharını değerlendirirken “Elbette beklediğimiz ve öngördüğümüz bir durum değildi. Arap ülkelerinde başlayan bu hareketlenme yıllarca dile getirilemeyen bir düşüncenin eseridir. Sosyal ve ekonomik sorunlar olayların başlamasında öncü rol oynamıştır.” şeklinde beyanatta bulunmuş ve Rusya’nın bu duruma hazırlıksız olunduğu belirtmiştir (Eryılmaz 2014, s. 65). Erenler’in işaret ettiği gibi Arap Baharından önce Rusya bölgeye silah satarak bölgedeki geleneksel gücünü ve nüfuzunu ticari ilişkiler yoluyla eski haline getirmeye başlamıştı. Yazara göre, Rusya’nın güç konsolidasyonuna yönelik girişimleri Arap Baharına kadar meyvelerini vermek üzereydi ancak Arap Baharı süreci Rusya için sürpriz olmuştu (Erenler 2012, s. 173).

“Tunus’ta olanlar bence oldukça önemli dersler içeriyor. Yetkililer sadece koltuklarında oturmakla kalmamalı, kendilerini toplumla birlikte geliştirmelidirler. Yetkililer toplumun gelişimine yetişemediklerinde ve insanların isteklerini karşılayamadıklarında, sonuç çok üzücü olabilmektedir” (Freeland 2011). Medvedev bu ifadelerle, Rusya’nın Batı dünyası ile Tunus’ta demokratik bir değişikliğin gerekli olduğu konusunda hemfikir olduğunu belirtmektedir.

Putin’e, siyasi elitlere ve Kremlin yanlısı medyaya göre; ‘rejim değişikliğinin’ sonucunda başarısız devletlerin çoğalması, ulusal sınırların ötesine zarar veren ve istikrarsızlığa, terörizme ve kitlesel göçe yol açan radikal grupların ilerlemesi söz konusu olmaktadır (Bechev 2016). Bu bakış açısı Rusya’nın tarih boyunca yaşamak zorunda kaldığı bazı isyanların, devrimlerin ve iç savaşların sonucunda ortaya çıkmıştı. Tunus isyanına yönelik yaklaşımının aksine, söz konusu yaklaşım bağlamında Rusya İslamcılarının iktidara gelmesini önlemek için istikrar, meşruiyet ve düzenin korunması adına ilgili ülkelerin otoriter rejimlerine destek vermiştir (Magen 2011, s. 252).

Böylece Rus dış politikası, her bir ayaklanmaya karşı kararsız, istikrarsız ve değişken bir tutum izlemiştir. Tunus Devrimi’nin beklenmedik sonucu ele alındığında, Erenler’in iddia ettiği gibi, gerçekçi bakış açısıyla, Rusya’nın kendini hükümeti devirecek protestocularla birlikte konumlandırması beklenmiştir. Zira Rusya ve Tunus arasındaki ilişkiler hem

siyasi hem de ekonomik açıdan ele alındığında; Rusya'nın protestocuları destekleme riskinin daha düşük olduğu görülmektedir. Ayrıca yine Erenler'in belirttiği gibi; Rusya ve Tunus arasındaki ticaret hacmi sınırlı olmuş ve bu devletler arasında uzun süreli ve sağlam bir siyasi ilişki kurulmamıştı. Bu itibarla Tunus, Rusya'nın bekle ve gör stratejisinin bir parçası olmazken, Mısır konusunda durum farklı olmuştu. Rus ve Mısır ittifakı çok uzun zaman önce sona erdiği için, Rusya ilk önce protestolara kayıtsız kalmış, Tahrir Meydanı protestoları sırasında bile durumu izlemeye devam etmiştir. Hüsnü Mübarek'in görevden alınmasının bir sonucu olarak ortaya çıkan güç boşluğu, Rusya için bölgede yeni bir yer edinmesi için bir fırsat olarak görülmüştür (Erenler 2012, s. 175).

Libya'da yaşanan olaylar ise oldukça farklı olmuş, Libya konusu Rusya'nın dış politikası için sınav niteliği taşımıştır. Bu noktada Rusya, tutarlı bir politika oluşturmak yerine zikzaklı bir politika izlemiştir. Uluslararası toplumun Libya'ya müdahalesini göz önünde bulunduran Rusya, Libya'nın geleceğini şekillendirmede pasif kalmayı tercih etmiştir. Konuyla ilgili rahatsızlığını vurgulasa da Rusya NATO'nun müdahalesini önlemek için pek bir şey yapmamıştır.

Libya, Tunus ve Mısır'da yaşanan olaylarda etkisiz kalan ve tutarsız politikalar izleyen Rusya, çözüm için gerekli politikaları üretmede de yetersiz kalmıştır. Rusya'nın ilgili ülkelerde yaşanan ihtilafların taraflarını birkaç kez bir araya getirme girişimleri olsa da söz konusu çabalar başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Rusya bu arabuluculuk çalışmaları ile Libya gibi yanında yer alan birkaç ülkeyi kaybetmemeyi hedeflemiştir (Kamalov 2012, s. 13-14). Bununla birlikte Rusya 2011 Haziran ayında BMGK'da alınan Libya'ya müdahale kararına ilişkin olarak çekimser oy kullanmış, ancak Muammer Kaddafi için sonun yaklaştığı şeklinde beyanatta bulunmuştur (Allison 2013, s. 797).

Rusya'nın hangi saiklerle çekimser oy kullandığı açıklanamamış, bu süreçte izlenen “yavaş tepki” ve “bekle gör” politikaları Rusya'nın en büyük handikabı olarak görülmüştür. Libya gibi kendisine yakın bir ülkeyi yalnızca uluslararası tepkilerden çekinerek ve sürecin önünü kestiremeyerek desteklememesi Rusya için büyük bir kayıp olarak değerlendirilmiştir. Nitekim Rusya'nın Mısır'daki olaylarda tarafsız kalması ve

Libya müdahalesinde BMGK'da çekimser oy kullanması sonucunda Libya'daki milyarlarca dolarlık yatırım ve iş ortaklıkları sona ermiştir.

Türkolog Aleksandr Sotniçenko (2012) Arap Baharını Rusya açısından

“Vladmir Putin, tıpkı Hüsnü Mübarek, Muammer Kaddafi ve Beşar Esad gibi modern dönemden kalma milliyetçi ve laik bir liderdir. Mevcut Rus elit de Putin ile benzer bir arka plana sahiptir. Diğer yanda liberal bir elit kadro mevcuttur. Dimitri Medvedev ve arkadaşlarının yüzü tamamen Avrupa'ya dönüktür. Bu iki kesim de Arap Baharının etkilerinin Rusya'ya sıçrayabileceğinden ciddi bir şekilde endişe etmekte ama bu vesileyle ilk kez yüzlerini Ortadoğu'ya çevirmiş durumdadırlar.”

şeklinde yorumlamıştır. Nitekim Dönemin Rusya Devlet Başkanı Dimitri Medvedev bölge ile ilgili bir demecinde, Mısır ve Tunus'ta uzun süredir devam eden otoriter rejimlerin düşmesinden sonra Arap Baharında Batı'nın asıl hedefinin Rusya rejimini değiştirmek olduğunu iddia etmiştir (Katz, 2011).

Rusya Arap Baharındaki halk hareketlerinin kendi topraklarına sıçramasından endişe duymuş, bu konuya ilişkin olarak Sotniçenko (2012)

“Rusya yönetiminin ülkede farklı düşünenlere karşı hareket alanı açmaması sıkıntılara sebep olabilmektedir, zira ülkedeki muhalifelin Arap Baharında olduğu gibi bir durumu Rusya'da yaşatma ihtimali vardır. Bu durumda Putin ve ekibi farklı düşünen ve kendisinden olmayanlara karşı adil ve seslerini duyurabilecek reformları ülke çapında başlatması gerekmektedir. Elbette bu durum anlatıldığı gibi kolay olmayacaktır. Çünkü Putin'in çevresi kendisi gibi güçlü ve oligark yapılı kesimler tarafından sarılmış durumdadır.”

şeklinde görüş belirtmiştir.

Alman Enstitüsü uluslararası politika ve güvenlik uzmanı olan Margarete Klyayn'ın Rusya'nın Arap Baharında izlediği politikaya ilişkin olarak; ilk olarak Arap Baharında iktidarlar ile muhalifler arasında üç farklı dış politika takip edildiğini, Tunus, Mısır, Yemen, Bahreyn ve diğer ülkelerde meydana gelen olaylarda muhalefeti seyirci olarak izlediğini ve durum değerlendirmesi yaptığını, ikinci olarak Libya meselesinde olayların çatışmaya dönmesini müteakip diğer ülkelere engel olmadığını ve dış müdahale konusunda tarafsız kaldığını, üçüncü olarak ise Suriye iç savaşında yakın müttefiki olması hasebiyle burada mevcut rejimi desteklediğini, bu şekilde bölgede güçlü birkaç devleti de yanına çekerek Batıyı karşısına aldığını ifade etmiştir (Eryılmaz, 2014, s. 66).

Arap Baharı ülkelerinin Rusya ile ilgili deneyimleri göz önünde bulundurulduğunda; Rus dış politika stratejilerinin bazı özellikleri haiz olduğu anlaşılmaktadır. İlk olarak belirtmek gerekir ki, Rusya genel olarak istikrarın korunmasından yana olmuş, ancak ilgili devletlerle arasındaki ilişkilerin önemine ve ölçeğine bağlı olarak ve iktidarı devralabilecek kişiler için alan bırakarak "Pandora Kutusu"nu açmayı tercih etmiştir. İkinci olarak, Rusya Suriye olayı dışında genelde Batı ile uyumlu bir politika izlemiştir.

3.3.2.2. Rusya'nın Arap Baharı Politikalarına Yön Veren İdeolojik Çerçeve

SSCB'nin dağılmasından günümüze Rus dış politikasında etkili olan yaklaşımlar Rusya'nın tarihsel sürecinde etkili olan Batıcılık, Slav milliyetçiliği ve Avrasyacılık gibi düşüncelerin yeni versiyonlarıdır. Neo Batıcılar, Rusya'nın Avrupa'ya ait olduğunu ve Avrupa ile bütünleşmesi gerektiğini savunmaktadır. Neo Slav milliyetçiliğini benimseyen düşünceler; Rusya, Belarus, Ukrayna ve Kazakistan arasında birlik oluşturulması gerektiğini belirtmektedir. Yeni Avrasyacılar ise, Slav birliğinin yanı sıra diğer Orta Asya ülkelerini de içine alacak şekilde bir bütünlüğün oluşturulması gerektiğini ifade etmektedir (Wehrschutz 2000). Batıcılar, mevcut durumu kabul ederek ABD ve Batı ile ilişkilere ağırlık verilmesini, Avrasyacılar ise Rusya'nın tarihte olduğu gibi yakın çevresinde etkinliğini tekrar tesis etme gerekliliğini savunmaktadır (İşyar 2004, s. 18).

Rusya'nın yeniden kurmak istediği Avrasyacı düşünce sistemi, bölge ülkelerinin tek tek ele alınmasından çok SSCB'nin bakiyesi olan ülkelerle genel olarak ilgilenilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Zira bu görüşe göre ülkeler arasında derin farklılıklar bulunmamaktadır. Avrasyacılar sadece Rusya Federasyonu'nda yaşayan halkların değil, SSCB vatandaşları arasında tarihi, kültürel ve antropolojik bakımdan derin benzerlikler ve aidiyetler bulunduğunu öne sürmektedir (İşyar 2004, s. 19).

Bu itibarla Avrasyacılık Slav toplumlarının kültürlerine vurgu yapmanın ötesinde, Avrasya bölgesinin güneyinde ve doğusunda yaşayan Ortodoks ve Müslüman halkların tek bir idare altında ve sistemde birleşmesini öngörmektedir (Clover 1999). Avrasyacılık ekolü ayrıca; Rusya'nın, eski Sovyet veya Çarlık hâkimiyetinde olan bölgelerde denetim

kurması ve tarihten gelen misyonu çerçevesinde hareket etmesi gerektiğini belirtmektedir (Özdağ 1996, s. 172).

Ünlü Rus filozofu Aleksandr Dugin gibi anti-mondialist düşünürler mondializm tehlikesine ve Atlantikçiliğe karşı yaklaşımlarıyla bilinmektedir. Dugin bu yaklaşımlara gereken desteğin yakın çevredeki Ruslardan ve Orta Doğu ile Orta Asya'daki Müslüman ülkelerden gelebileceğini ifade etmektedir. Bu yaklaşıma göre, Avrasyacılar Müslüman ülkelerin tümünü anti-mondialist olarak görmektedir (İşyar 2004, ss. 22-23) Ayrıca Avrasyacılar Rusya'yı Avrupalı veya Asyalı olarak görmemekte, Rusya'nın özel bir coğrafi durumunun olduğunu öne sürmektedir (Tağızade 2003, s. 151).

Avrasyacıların söz konusu yaklaşımları günümüzde farklı şekillerde tezahür etmektedir. Bu yeni yaklaşımlara göre, hükümetlerin yeni ortaya çıkacak durumlar karşısında hazırlıklı olmaları, Avrasya'daki komşu devletler ile ilişkilere öncelik vermeleri, Orta Asya ve Ortadoğu'da yayılabilecek İslami akımların önlenmesine karşı stratejiler geliştirmeleri gerekmektedir (İşyar 2004, s. 23). İşte bu noktada Ortadoğu ve Arap Baharı yeni Avrasyacılık yaklaşımlarıyla ilişkilendirilmektedir.

Avrasyacılık düşüncelerinin yeniden gözden geçirilmesi gerekliliği üzerine Neo Avrasyacılık kavramı geliştirilmiştir. Vera Tolz'a göre Batıcılığa tepki ve alternatif oluşturması maksadıyla geliştirilen Neo Avrasyacılıkta muhafazakâr ulusçular, militan komünistler ve sözde Avrasyacılar olmak üzere üç farklı ekol bulunmaktadır. Söz konusu akımların ortak noktası Rusya'nın, eski SSCB'nin yakın çevresini kapsayacak şekilde yeni bir birliğin oluşturulması gerekliliğini savunmasıdır (Sunny 1999-2000, ss. 148-149).

Günümüzde Neo Avrasyacılık genel olarak ılımlı Avrasyacılık ve Aşırı Avrasyacılık olarak iki alt başlıkta incelenmektedir. Siyasi yelpazenin ortasında yer alan ılımlı Avrasyacılar Rusya'nın modernleşmek için mutlaka Batılılaşmak zorunda olmadığını, Rusya'nın batı, doğu ve güneyi ile dengeli bir politika izlemesi, ekonomik reformlarda daha sakın ve yavaş adımlarla ilerlemesi gerektiğini belirtip, yakın çevrede görülen bölgelerde Rusya'nın doğal üstünlüğü olduğunu öne sürmektedir. (Freedman, 1998). Aşırı Avrasyacılar ise Avrasya bölgesinde Atlantik tesirinin tamamen ortadan

kaldırılması gerektiğini iddia edip, bu yönde izlenen politikaları savunmaktadır. Bu yaklaşımı benimseyenler Batı dünyasına karşı daha düşmanca yaklaşmakta, Rusya'nın kendine özgü bir kalkınma stratejisi içinde olması gerektiğine vurgu yapmaktadır (İşyar 2004, s. 32).

Rusya Federasyonu'nun güney kanadı olarak belirtilen bölgenin tamamıyla Müslüman toplumlardan oluştuğu ve bilhassa Kafkasya ve Orta Asya bölgesinde baskın kültür olarak Müslüman kültürü, tarihi, dini, mezhebi ve medeniyetinin varlığını sürdürdüğü dikkate alındığında Avrasyacılık yaklaşımlarının Müslüman toplumlara karşı taşıdığı özel anlam daha iyi anlaşılmaktadır. SSCB döneminde din kavramına olan bakış ve Rusya Federasyonu ve etkili olduğu bölgelerde Müslümanlara karşı yaklaşımlar Batı'nın uyguladığı ötekileştirme politikalarından oldukça farklı olmuştur. Zira Rusya, Avrasyacı reflekslerle Atlantikçilerin ABD ve onun müttefiklerinin Ortadoğu'da belirleyici bir güç olmalarını kendi menfaatlerine aykırı görmektedir. Rusya Federasyonu düşünce yapısına göre Atlantikçi Batı, Rusya Federasyonunu çevreleme ve eski SSCB topraklarını ileride Rusya Federasyonu sınırları içerisinde kalan bazı toprakları da içine alacak şekilde kendisi ile müttefik, siyaseten bağımsız, ancak güvenlik politikalarında ABD ve NATO'ya bağımlı bölgeler haline dönüştürmek hedefindedir. Avrasyacı teoriye dayanan Rusya Federasyonu dış politikası bu durumu bir güvenlik tehdidi olarak algılamaktadır (Çaman ve Dağcı 2012, 71).

Dugin Rusların tarih boyunca hiçbir zaman tek ırka dayanan bir millet olarak devlet kurmadıklarını, diğer medeniyet ve milletleri de içine alacak şekilde bir devlet sistemi kurma yolunu seçtiklerini, bu durumun da toplum içerisinde farklı kültür, din ve medeniyetlerden halkların bulunmasına neden olduğunu, söz konusu farklı kültürler nedeniyle ortak paydada buluşma imkânlarının doğduğunu belirtmektedir (Dugin 2003, ss. 28-29).

Ezcümle, Avrasyacılık İslam dünyasını kendi menfaatleri açısından yorumlarken, Şii İran'ı ve Şiiliği birincil, Baasçı Ortadoğu rejimlerini ise ikincil müttefik olarak algılamaktadır. Gerek İran gerekse de Baasçı rejimlerinin bilhassa Batı ve ABD düşmanlığı bu odakların Rusya'ya yakınlaşmalarına olanak sağlamıştır (Çaman ve Dağcı

2012, 71). Rusya, Avrasyacılık yaklaşımlarına paralel olarak İran ile müttefikliğine, Orta Asya ülkelerinde herhangi bir İslami tehlike yaratmaması adına özel bir önem vermektedir (Özbek 1996, s. 18).

Nitekim Rusya Avrasya coğrafyasında yer alan Afgan Taliban yönetiminin Tacikistan’ı da etkisi altına almasından ve köktendinciliğin bu ülkede de yayılmasından endişe duymuştur. Zira Tacikistan’dan yayılabilecek böyle bir akımın bütün Orta Asya ülkelerini etkileyebileceği, İslami bir ayaklanmayla karşı karşıya kalılabileceği ve köktendinciliğin Volga nehrine ve kadim Rus topraklarına ulaşabileceği öngörülmüştür (Mikoyan 2000, s. 47).

1990-2005 yılları arasında Kırgızistan Devlet Başkanlığı yapmış Askar Akayev (2013)

“Arap Baharı başladığından itibaren konuyu ele aldığımızda Avrupa’nın ve ABD’nin desteklediği liderler tek tek devrilmiştir. Sebebi ise Batı’nın artık bu iktidarlar ile çalışmak istememesi ve desteğini çekmesidir. Örnek olarak Hüsnü Mübarek ve Muammer Kaddafi gösterilebilir. Bu ülkelerin bu hareketlenme neticesindeki durumları da ortadadır. Halen istikrarı elde edemediler ve ülkelerinde ekonomi ve yönetim istenilen seviye gelememi. Aynı şekilde Orta Asya ülkeleri de Batı’dan böyle bir destek bekler ve yakın ilişkiler geliştirmek gibi bir oluşum içerisine girerlerse sonlarının Arap Baharı ülkeleri gibi olmasını tahmin etmek hiçte zor olmayacaktır.”

demek suretiyle Orta Asya devletlerinin Arap Baharı tarzı hareketlenmelerin bir parçası olmaması gerektiğini önemle vurgulamıştır.

Dugin dünyada sadece tek milletten oluşmuş bir ulus-devletten söz edilemeyeceğini, ülkeler içerisindeki farklı kültür ve etnik kökende bulunan grupların taleplerinin tüm dünyada dile getirildiğini, Yugoslavya’nın parçalanmasının buna en doğru örnek teşkil ettiğini, Rusya’nın bu sorularla karşı karşıya olduğunu, İslam’ın artık Rusya’nın tüm bölgelerinde daha etkin hale geleceğini, bu itibarla daha fazla hak ve özgürlük ve bölgesel politik serbestisi talep edilebileceğini, bu süreç içerisinde bu tarz talepleri bastırmak yerine belli bir seviyede orta noktada buluşulması gerektiğini savunmuştur. Bu nedenlerden dolayı Rusya kendi ülkesi içerisinde Arap Baharı ve buna benzer İslam hareketlenmeleri veya kültürel ve etnik hareketlenmelerden ötürü dikkatli davranmış ve attığı dengeli adımlarla bölgesinde oluşabilecek tehlikelerin önünü almaya çalışmıştır (Eryılmaz 2014, s. 72).

Nitekim Putin 2013 yılında yayımlanan bir makalesinde

“Rusya hem kendi topraklarında bulunan yönetimler ile hem de Ortadoğu devletleri ile daha fazla iletişim kurmak için hazırdır. Bu konuda hem tecrübemiz hem de diplomasi ekibimiz yeterli seviyededir. Fakat yeni yönetimlerle diyaloga girmemizde en önemli şart ülkemiz içerisinde ılımlı İslam’ın bozulmasına sebep olabilecek açıklama ve çalışmalardan uzak durulmasıdır. Biz Rusya’da İslam dini temsilcileri ile her zaman iyi ilişkiler içerisinde bulunduk. Dünya görüşü olarak Rus ve Müslümanların eğilimleri birbirlerine çok yakındır. Bugünün şartlarına göre bu ilişkileri geliştirmeye hazırız. Politik, ticari ve ekonomik ilişkilerde tüm Arap ülkeleriyle iyi ilişkiler içerisindeyiz.”

demek suretiyle Ortadoğu ve Avrasyacılık ilişkisine değinmiştir.

Putin’in Arap Baharı sürecinin başlamasından hemen sonra böyle bir açıklama yapması aslında bu konuda çekincelerinin olduğunu ima etmektedir. Rusya’nın Arap Baharı ile ilgili en önemli çekincesi kendi yakın çevresinde yaşayan Müslüman halkların üzerinde oluşabilecek radikal din faktörüdür. Moskova yönetimi Nisan 2011’de yayınladığı bir kararnamede “Orta Asya devletleri düzenini korumak adına eğitim sistemlerini geliştirmek ve nüfuslarının yaşam standartlarını arttırmak için” bir çalışma yapılmasını istemiştir (Varol 2011, s. 39).

Moskova yönetimi bu kararnameden sonra, bölgede yaşanan bu değişimlere karşı ilgili olmak ve radikal unsurların kendi bölgesinde aktif olmaması için İslam ülkeleri ile daha fazla işbirliği yapmak şeklinde yeni bir strateji izlemiştir. Zira jeopolitik açıdan Ortadoğu bölgesinin NATO ve ABD’nin yörüngesine girmeye başladığını, sadece Müslüman nüfusu değil farklı etnik grupları da destekleyerek kaos oluşmasına neden olduğunu, bu şekilde Ortadoğu ve Orta Asya bölgelerinde bulunmasını meşrulaştırdığını gören Rusya bu hususta ABD’den geri kalmak istememiştir.

Özellikle Orta Asya ve Ortadoğu bölgelerinde ABD’nin de desteğiyle radikal söylemlerin hızla artması nedeniyle Rusya acil önlem alma gereği duymuştur. ABD bölgeyi yeniden dizayn etmek için Büyük Ortadoğu Projesini ve Büyük Orta Asya Projesini tasarlamış, Rusya bu projeler ile kendi etkisinde bulunan bölgelerin parçalara ayrılarak bu bölgeler üzerindeki etkinliğinin kırılmasının amaçlandığını öne sürmüştür. Bu itibarla Rusya Ortadoğu’yu ve Orta Asya’yı kapsayacak şekilde, kendine özgü Yeni Ortadoğu Projesini

başlatmıştır. Bu kapsamda başta Hindistan, Çin, İran, Afganistan, Pakistan, Moğolistan, Kazakistan, Türkmenistan, Kırgızistan, Tacikistan, Azerbaycan ve Türkiye gibi ülkelerle daha yakın ilişkilerin kurulması hedeflenmiştir. Bu yeni oluşum ve projeler Rusya'nın Ortadoğu ülkeleriyle ve özellikle İran ve Suriye ile bu denli derin ilişki içerisinde olduğunu izah etmektedir.

4. ARAP BAHARI SONRASI DÖNEM: RUSYA’NIN SURİYE KRİZİ POLİTİKASI

4.1.SURİYE’NİN ARAP BAHARI SÜRECİ

Arap Baharı, Kuzey Afrika ülkeleri ve Orta Doğu bölgesindeki devrimlerin toplamını ifade etmektedir. Bu devrimlerin bahar olarak görülmesinin nedeni, halkın yüzyıllardır süren diktatörlüklere karşı başkaldırmasıdır. 2011’in başından itibaren birçok Arap ülkesinde protestolar yaşanmış ve domino etkisi yaratan gösterilerin neredeyse tamamı bölgeyi içine almıştır. Bu ayaklanmalar diktatörlük kurallarının uzun yıllar hüküm sürmesinin yanı sıra işsizlik, enflasyon, siyasi yolsuzluk, ekonomik kriz ve kötü yaşam koşulları gibi sorunların yaşanmasından kaynaklanmıştır. Arap Baharının Suriye ayağında meydana gelen olaylar diğer ülkelere benzer nedenlerle patlak vermiştir.

İç savaş öncesi Suriye'nin sosyoekonomik ortamı dikkate alındığında, refahın adil bir şekilde dağıtılmadığı görülmektedir. Beşar Esad tarafından başlatılan neo-liberal politikalar ve özelleştirmeler, adil olmayan bir dağılıma yol açmıştır. Esad, Suriye ekonomisinin ihtiyaç duyduğu dinamizmi görmüş ve bir yandan serbest piyasa ekonomisinin bu sorunların üstesinden gelebileceğine inanmıştır. Öte yandan, rejim “otoriteye sadakat” anlayışına dayandığı için Esad kitleler üzerindeki kontrolünü kaybetmek istememiştir. Hem ekonomik reformlarla modernleşen hem de halk üzerindeki baskıyı devam ettiren Çin modelini esas alan Suriye rejimi, bazı bankaları ve kamu mallarını özelleştirmiş, ayrıca döviz taşıma yasağını kaldırmıştır. Ancak, bu reform girişimleri halkın bütününe dokunamamış, sadece devlete sadık olan kişilere yaramıştır. (Şen 2020, s. 65). Zira 1970'lerde Hafız Esad, sadece insanların rejime bağlılığına önem vermiş, bu şekilde Suriye’de rejimden nemalanan ve rejime kayıtsız destek veren bir kesim meydana gelmiştir. Ancak bu durum, kıtlığa, gıda fiyatlarında artışa ve kentlere toplu göçe neden olmuştur.

Suriye'nin iç dinamikleri ve Hafız Esad döneminden bu yana önceliklendirilen güvenlik kaygıları, güvenlik güçlerinin topluma egemenliğiyle şekillenmiştir. Bu durum Suriye rejimine muhalif unsurların yurtdışında örgütlenmesine yol açmıştır. Ancak, bu unsurlar farklı ülkelerde örgütlenmiş, gerek ideolojileri ve bakış açıları arasındaki farklılıklar, gerekse de parçası oldukları ülkelerin politikaları nedeniyle birbirinden kopuk bir şekilde faaliyet göstermişlerdir. Öte yandan Baas yönetimine uzun süreyle muhalif olan en etkili siyasi grup Müslüman Kardeşler olmuştur.

Hafız Esad'ın ölümünden sonra Suriye'deki sosyal ve siyasi muhalefet daha görünür hale gelmiştir. Hafız Esad'ın despotik kişiliğinin ve Beşar Esad'ın reform süreci başlatma vaadinin ortadan kalkmasının ardından, siyasi ortam muhalif grupların rejime karşı seslerini yükseltmeye ve siyasi partiler ve sivil toplum örgütleri kurmaya teşvik etmiştir. Hafız Esad'dan sonra gelen Beşar Esad, dürüst, reformcu ve ılımlı bir kişilik olarak halka takdim edilmişti. Ancak Beşar gerçekte Hafız Esad'ın halefi olduğunu her zaman kanıtlamıştı. Beşar Esad rahatsızlığını yüksek sesle ifade etmekte tereddüt etmemiş ve kendi gücünü doğrudan hedef alan ve reform talep eden önde gelen aydınlara karşı sert tepkisini ifade etmekten asla çekinmemişti (BBC 2018).

Suriye'nin yakın geçmişi, siyasi muhaliflerin taciz edildiği ve hapsedildiği, düşünce hürriyeti ve toplanma haklarının sıkı bir şekilde kontrol altına alındığı olaylarla doludur. 1963'ten 2011'e yaklaşık kırk yıl süren olağanüstü hal rejiminin bir sonucu olarak, Suriye'de yoğun bir şekilde insan hakları ihlalleri yaşanmıştır. Özellikle kadınlara ve kamu sektöründeki etnik azınlıklara yönelik ayrımcılıklar ile birlikte; Arap Baharını işaret eden denklemlerin neredeyse tüm belirleyicileri hazır hale gelmişti (Şen 2020, s. 93).

Esad, 1970'lerden bu yana ilk kez doğrudan Baas hükümetini hedef alan muhalefet deklarasyonuna karşı sert tepki göstermiş, reform sürecini bastırarak ve sonunda süreci sonlandırmıştır. Söz konusu deklarasyonu imzalayan Riyad Seyf, Memun al-Humsi, Riyad al-Turk ve Arif Delila dâhil olmak üzere sekiz etkili muhalefet lideri ve bazı sivil toplum örgütü liderleri tutuklanmış ve bazı muhalif sivil toplum kuruluşları, gazeteler ve dergiler kapatılmıştır. (Lesch 2012, s. 53).

Tunus, Libya ve Mısır'daki ayaklanmaların ardından Arap Baharı dalgası nihayet Suriye'ye ulaşmış ve tarihin en kanlı ayaklanmalarından birine dönüşmüştür. Suriye rejiminin Tunus, Mısır ve hatta Yemen rejimiyle ilişkilendirilmesi ve Bin Ali, Mübarek, Kaddafi ve Ali Abdullah Salih'in devrilmesi, Ortadoğu'nun diğer otoriter ülkelerinde olduğu gibi Suriye rejiminin de devrilebileceğini akla getirmiş, Suriye rejiminin de düşmek üzere olduğu duygusunu uyandırmıştır (Gelvin 2012, s. 47). Bu noktada Suriye muhalefeti Esad'a karşı bir şanslarının olacağına inanmaya başlamıştır.

Hafız Esad'ın ölümüyle askıya alınmış olan Suriye muhalefeti Arap Baharı ayaklanmaları sırasında rejimin şiddetli tepkisinden payını almış, bunun üzerine bu kesimler bir araya gelerek siyasi bir çözüm aramıştır. Her ne kadar muhalifler arasında görüş farklılıkları ve koordinasyon eksikliği bulunsada muhalefet Esad rejimine karşı ortak bir tutum sergilemeye çalışmıştır. Arap Baharı sürecinde gerçekleşen isyanların başlangıcından bu yana, Suriye Ulusal Konseyi, Yerel Koordinasyon Komiteleri, Müslüman Kardeşler, Şam Ulusal Demokratik Değişim Deklarasyonu, Özgür Suriye Ordusu, Ulusal Değişim Hareketi ve muhalif başka örgütlenmeler Beşar Esad'a karşı taleplerini dile getirmiştir (Kainikara 2018).

Popüler hareketlerin büyük devrimlere yol açtığı bu dönemde, bazı mikro ölçekteki hadiseler makro boyutlarda olaylara neden olmuştur. Suriye'nin Daraa şehrindeki iki kadın doktor rejim karşıtı telefon konuşmaları nedeniyle istihbarat tarafından tutuklanmış ve ceza olarak bu kişilerin saçları kesilmiştir. Ayrıca yaşları dokuz ila on beş arasında değişen çocukların duvarlara rejim karşıtı yazılar yazması üzerine rejim güvenlik güçleri çocukları tutuklamış ve bu çocuklara işkence yapmıştır. Tutuklanan ve şiddetli işkenceye maruz kalan çocukların aileleri çocuklarını devletin elinden kurtarmak istemiş ancak onlar da şiddete maruz kalmıştır. Bu olaylar üzerine, Suriye halkı rejimin şiddet eylemlerini protesto etmek için sokaklara dökülmüştür.

2011 yılında Daraa'da düzenlenen reform yanlısı protestolar önce demokratik reform ve siyasi mahkûmların serbest bırakılmasını talep etmiş, ancak protestolar devlet şiddetiyle karşılanmış ve Suriye ordusu protestoları bastırmak için görevlendirilmiştir. Güvenlik

güçleri okul çağındaki çocuklar dâhil olmak üzere birçok insanı katletmiş, bu şekilde protestolar Suriye iç savaşına dönüşmüştür (Şen 2020, s. 94).

Suriye halkı Twitter ve Facebook gibi sosyal medya kanalları aracılığıyla statükoyu protesto etmek için 5 Şubat 2011 tarihini “öfke günü” olarak ilan etmiştir. Protestocular siyasi mahkûmların serbest bırakılmasını talep etmiş, ancak gün geçtikçe daha fazla protestocu tutuklanmıştır (Dabashi 2012). Suriye Güvenlik güçleri göstericilere karşı silahlı şiddet uygulasa da, Suriye halkı ayaklanma sırasında taleplerinden vazgeçmemiştir. Beşar Esad’ın kuzeni Rami Makhlouf Suriye rejiminin protestolara ilişkin yaklaşımını “Dışarı çıkmayacağız, teknemize gitmeyeceğiz, kumar oynamaya gidiyoruz, bilirsiniz... Burada oturacağız. Buna sonuna kadar mücadele diyoruz... Acı çektiğimizde, yalnız acı çekmeyeceğimizi bilmeliler.” şeklinde özetlemiştir (Burke 2017).

Mart 2011’de; protestocular Şam’da demokratik reform talebinde bulunduğunda; güvenlik güçleri bu kişilere ateş açmış, 20 Mart 2011 tarihinde 21 kişi güvenlik güçleri tarafından öldürülmüştür. Üç hafta içinde insanlar Esad’ın devrilmesini talep etmeye başlamış, güvenlik güçlerinin tank, top ve piyade kullanarak başlattığı büyük çaplı saldırılardan sonra Mayıs ayı sonuna kadar 1000’den fazla sivil ve 150 güvenlik gücü hayatını kaybetmiş ve 1000’e yakın kişi gözaltına alınmıştır. Resmi güçler dışında, Alevî azınlıktan sağlanan ve “Şebiha” olarak bilinen milisler Esad’ı desteklemiştir. Rami Makhlouf’un eski müttefiki Abdul Selam’a göre; Şebiha milisleri Esad’ın sahadaki kirli işlerini yapmak amacıyla oluşturulan silahlı suç çeteleriydi. Daha sonra Şebiha milisleri, ABD tarafından da terör örgütü ilan edilmiştir (BBC 2012).

“Direniş Ekseni”nin önemli bir parçası olarak, daha geniş anlamda Suriye, İran ve Lübnan Hizbullah’ın Batı karşıtı ve İsrail karşıtı ittifakı dikkate alındığında Suriye ayaklanmalarının bir iç savaşa dönüşmesi Hizbullah için de kritik önemi haizdi. İsrail ile karşı karşıya gelirken Hizbullah kendisini cephe hattı olarak kabul etmiş ve Suriye’yi “omurga” olarak görmüştür. Ayrıca Suriye olmadan İran’ın Hizbullah’a desteği daha zor olacaktı ve Hizbullah askeri ve mali yardım olmaksızın daha fazla sorun yaşayacaktı, bu yüzden bu hattın isyancı müdahalesinden korunması gerekliydi. Dahası, Esad rejiminin

devrilmesi halinde yerine gelecek Sünni iktidarına Hizbullah sıcak bakmıyordu (Şen 2020, s. 97).

Görüldüğü üzere Esad yanlısı grupların temel amacı Esad rejimini iktidarda tutmak olmuş; muhalefet ise onu devirmeye çalışmıştır. Ancak Suriye rejimine muhalif silahlı gruplar, zaman zaman birbirleriyle savaşıyor, ılımlı olanlardan radikallere kadar farklı fraksiyonlardan meydana gelmiştir.

Suriye genelindeki gösteriler karşısında Esad rejimi kontrolü kaybetmiş ve sert askeri önlemlere başvurmuştur. Esad ordusu, gösterileri kontrol altına almak için kullanmış, bunun sonucunda binlerce sivil hayatını kaybetmiştir (Sarıhan 2012, ss. 80-82). Suriye rejiminin tankları, rejim karşıtı protestoları bastırmak için bazı Suriye şehirlerine girmiş, birkaç ay sonra binlerce Suriyeli zulüm, ölüm ve baskı nedeniyle Suriye'yi terk etmiştir.

Suriye'deki protesto gösterilerinin patlak vermesinin ardından Esad'ın gösterileri şiddetle bastırması üzerine, ülke içindeki ve yurtdışındaki muhalefet hareketleri bir çatı konseyi altında toplanmak için bir araya gelmiştir. 20 Ağustos 2011 tarihinde İstanbul'da kurulan Suriye Ulusal Konseyi (SUK) kısa sürede genişlemiş ve üye sayısını 310'a yükselterek Suriye'nin en büyük muhalefet grubu haline gelmiştir. Suriye halkının taleplerini uluslararası topluma aktarmak ve Esad rejimini sona erdirmek için kurulan SUK, birçok farklı gruptan destek görmüştür. Nitekim bu oluşum Suriyeli Müslüman Kardeşler, Şam Ulusal Demokratik Değişim Bildirgesi Hareketi, Asuriler, bazı Kürt, laik ve bağımsız muhalifler ve yerel koordinasyon komiteleri tarafından desteklenmiştir (Şen 2020, ss. 68-69).

Beşar Esad, The Wall Street Journal'in (2011) kendisine yönelttiği 'Tunus, Mısır, Cezayir ve Ürdün'de olan biteni nasıl görüyorsunuz? Bölgenin yaşadığı değişim Suriye için ne anlama geliyor?' yönündeki sorulara " Bu bölgede gördüğünüz şey bir çeşit hastalık. [...] Tunus ve Mısır hakkında konuşmak isterseniz, biz bunun dışındayız; Tunuslu değiliz ve Mısırlı değiliz." şeklinde karşılık vermiştir. Esad, Arap Baharında farklı ülkelerde meydana gelen isyanların Suriye ile ilgisi olmadığını belirtmiştir. Hatta öyle ki bu

isyanları birer mikroba benzeterek Suriye'nin bu mikroplardan uzak olduğunu, bunların Suriye zemininde yer tutamayacağını ifade etmiştir.

Bununla birlikte çok geçmeden Suriye rejimi derin bir kaosa sürüklenmiş, “mikropların” toplum arasında yayılmasıyla Suriye’de günümüze kadar süregelen belirsizlik ve istikrarsızlık ortamı söz konusu olmuştur. Bu süreçte iktidarın meşruiyeti tartışmalı hale gelmiştir. Rejime karşı silahlanan muhalefet, rejim güçleriyle şiddetli çatışmalara girerek arkasındaki sosyal desteği artırmıştır. Bu süreçte Esad askeri gücünü kaybetmeye başlamış ve sınırlı bir alan dışında kontrolü tamamen kaybetmiştir.

ABD ve AB rejimin insan hakları ihlallerini gerekçe göstererek Suriye hükümetine yaptırım uygulanacağını açıklamıştır. Her ne kadar uluslararası aktörler Arap ayaklanmaları çerçevesinde Esad’ın iktidarı terk etmesini istese de Esad bu çağrılara olumlu cevap vermemiştir. Dönemin ABD Başkanı Obama, ABD Güvenlik Konseyi’ni, sivil vatandaşlara karşı askeri güç kullandığı için Esad rejimine karşı yaptırımlar uygulanması hususunda çağrıda bulunmuştur. Birleşmiş Milletler Suriye rejimine yaptırımlar getirmiş ve Suriye’ye yeni yatırım yapılmasını yasaklamıştır.

Sonuç olarak, Suriye’de patlak veren ayaklanmalar sürpriz olmadığı gibi, rejimin bu ayaklanmalara karşı direnişi de çoğu kimse için şaşırtıcı olmamıştır. Sürecin başında Libya dışında yoğun bir çatışma ve şiddet olmasa da, Suriye ayaklanması bölgesel dengeleri tamamen değiştirmiş ve beklentilerin aksine çok daha uzun bir kriz dönemine işaret etmiştir. Suriye, iç dengesinde şaşırtıcı unsurlar ve eklemler içeren bir süreç yaşamıştır. Dış aktörlerin katılımı ve bu aktörlerin Suriye politikalarına aktif rolü bu süreçte öncü bir rol oynamıştır. Bahreyn örneğinde olduğu gibi, Suriye ayaklanması mezhepsel temelde şiddetli bir iç savaşa dönüşmüştür (Gülner 2019, s. 42).

Demokrasi, özgürlük ve insan hakları arayışının bir sonraki durağı olan Suriye rejiminin bu isyan dalgasına uzun süre dayanamayacağına güçlü bir şekilde inanılmış, hatta öyle ki muhalefetin hamiliğine soyunan bazı ülkelerin yöneticileri Şam Emevi Camiinde kısa süre içerisinde namaz kılacaklarını iddia etmiştir. Öte yandan, savaşın taraflarını çeşitli

saiklerle destekleyen gerek bölgesel gerekse de küresel aktörlerin savaşa katılımı, sürecin seyrini değiştirmiş ve sürece öngörülemez bir yön vermiştir.

4.2. RUSYA AÇISINDAN SURİYE’NİN ÖNEMİ

Arap Baharının Suriye ayağı Rusya için çok farklı anlamlar taşımaktadır. Putin’in “Suriye, Sovyetler Birliği'nin var olduğu bir ülke ve bugünün Rusya'sının Suriye ile özel, sıcak ilişkileri var.” sözleri Suriye’nin Rusya için önemli bir müttefik olduğunu göstermektedir (Bourtman 2016, s. 2). Bu nedenle Rusya’nın ayaklanmalara karşı tepkisi Suriye’de yaşanan krizi bir iç savaşa dönüştürmüştür.

Rusya dış politika seçimlerini ve Arap Baharının Suriye ayağına karşı duruşunu belirlerken Suriye’ye yaptığı silah ticaretini, bölgedeki tek üssü olan Tartus üssünü, kaynakların önemini, uluslararası prestij ve güç mücadelesini, Libya örneğini ve Suriye-Rusya ilişkilerindeki tarihsel yakınlığı göz önünde bulundurarak hareket etmiştir.

Rusya ve Suriye arasındaki en yoğun ilişkiler şüphesiz Rusya’nın Şam’a silah ihracatı konusunda yaşanmıştır. SSCB, Suriye’nin en büyük silah ve askeri teçhizat tedarikçisiydi ve bu miras Rusya tarafından, özellikle Putin döneminde devam ettirilmiştir. Bu ilişki kişisel olarak Esad ve Putin arasında kurulmuş ve 2005 yılında Esad’ın Moskova’ya yaptığı ilk ziyarette hayata geçirilmiştir.

2005 yılından itibaren silah ticareti önemli ölçüde artış göstermiş, Suriye iç savaşının başlamasıyla istikrarlı bir şekilde silah satışı devam etmiştir. 2014 yılında keskin bir düşüş göstermesine rağmen; Rusya bu düşüşü 2015 yılında Suriye’ye doğrudan askeri müdahalesiyle telafi etmiştir. Rusya sadece Suriye silah ihracatını kontrol etmekle kalmamış, aynı zamanda askeri araçların yedek parçalarını da tedarik etmiştir (Şen 2020, s. 84). Bu nedenle Suriye'nin Rusya'ya bu konudaki bağımlılığı hala devam etmektedir. Bu durum göstermektedir ki Esad rejiminin düşmesi halinde, Rusya Suriye üzerindeki stratejik üstünlüğünü, bölgedeki varlığını ve silah pazarı ile Suriye ordusu üzerindeki kontrolünü kaybedecektir. Bu sonuçların önüne geçmek için Rusya, Suriye’nin Arap Baharı deneyiminden bu yana Esad’ı desteklemekte tereddüt etmemiştir.

Her ne kadar Moskova'da faaliyet gösteren Stratejiler ve Teknolojiler Analiz Merkezi başkanı Ruslan Aliev, “Tartus gerçek bir deniz üssü değil. Burası sadece yiyecekleri ve suyu yenilemek ve ara sıra onarımlar yapmak için kullanılan bir nokta... Orada en fazla 50 Rus denizci ve uzman teknisyen var.” şeklinde beyanat verse de, Rusya'nın Suriye politikasını belirleyen en önemli konulardan biri Tartus deniz üssüdür. Zira bu üs, Rusya'nın Akdeniz'e hem ticari hem de askeri amaçlarla tek erişim noktası anlamına gelmektedir (Gardner 2012). Rusya'nın Irak ile enerji ilişkilerinden tek çıkış yolu, Rusya'nın Akdeniz'e tek kapısı olan Tartus Deniz Üssü'dür. Nitekim, Doğu Akdeniz altındaki petrol ve doğal gaz rezervleri düşünüldüğünde, Rusya'nın gücünü büyük ölçüde enerjiye çeviren Akdeniz'deki varlığı Tartus Deniz Üssü ile bağlantılı görünmektedir. Bu itibarla, böylesine değerli bir bölgede Rusya Suriye gibi değerli bir müttefik sayesinde yeni enerji denklemine dâhil olabilmektedir (Sağlam 2014). Rusya Esad rejiminin çökmesi ve bu rejimin yerine Rusya ile arası pek iyi olmayan muhaliflerin gelmesi durumunda, bölgedeki tek deniz üssünün kaybedileceğini öngörmüştür. Bu durumun ortaya çıkmasını önlemek yani Akdeniz'e tek çıkış noktasına zarar vermemek için; Rusya Esad'ı iktidarda tutmaya çalışmıştır.

Rusya'nın Suriye mücadelesinin arkasındaki önemli nedenlerden birisi de, Basra Körfezi üzerinden Suriye'den Avrupa'ya kurulması planlanan doğalgaz boru hattıdır. Katar bu planın ana aktörü olarak rol oynamış, bu sayede, alternatif enerji kaynakları arayışı içinde olan Avrupa'nın doğalgaz pazarlarını ele geçirmeyi amaçlamıştır. Katar ekonomisinin geleceği doğal gaz stratejisine dayandığı için büyük miktarda kredi almıştır. Katar'ın yüzünü Avrupa'ya dönmesinin nedeni, Katar'ın ana doğalgaz müşterisi olan ABD'nin doğalgaz ithalatını bırakması ve kaya gazını tercih etmesidir. ABD enerji politikasındaki bu değişiklik Katar'ı ve diğer ülkeleri etkilemiştir. Bu durumda Katar'ın önünde iki büyük pazar açılmıştır. Biri trilyon metreküp tüketimiyle ABD'nin müttefiki Avrupa, diğeri ise ekonomik olarak gelişmiş ve gelecekte ABD'ye rakip olacak Çin. Katar seçimini Avrupa lehine kullanmıştır. Bu tercih ABD'nin Rusya'nın Avrupa üzerindeki doğalgaz tekeli kırımayı ve Rusya'yı Avrupa'dan dışlamayı amaçlayan politikası ile uyumlu olmuştur. Katar, Suriye üzerinden Avrupa'ya doğalgaz ihracatını gerçekleştirmeyi planlarken, Rusya, Avrupa bölgesi üzerinde Katar hâkimiyetini önlemeyi amaçlamıştır. (Şen 2020, s. 86).

Rusya'nın Suriye mücadelesinin arkasındaki bir başka neden, İslamcılık tehdidinin önlenmesidir. Rusya'da resmi bir araştırma olmamasına rağmen, Başkan Putin ülkedeki Müslüman nüfusun 18-20 milyon arasında olduğunu açıklamıştır. Bu rakam toplam Rus nüfusunun yaklaşık yüzde 14-15'ine karşılık gelmektedir. Çoğunluğu İslamcı Çeçen olan ayrılıkçılar Irak Şam İslam Devletine (İŞİD) katılmış, bu kişilerin farklı örgütlerin çatısı altında hala Suriye'de savaştığı bilinmektedir. Bu itibarla Rusya, İŞİD terörizminin ulusal ve bölgesel güvenlik çıkarlarını doğrudan tehdit ettiğini değerlendirmiştir. Zira İŞİD bünyesinde terörist faaliyetlerde bulunan ve resmi rakamlara göre sayısı 2.200'ü aşan Rus vatandaşlarının sayısının artmasının, bununla bağlantılı olarak Kuzey Kafkasya ve Ural-Volga bölgesinin istikrarsızlaşmasının Rusya için hoş olmayan sonuçlara neden olabileceği öngörülmüştür. Nitekim Kuzey Kafkasya'daki Moskova Kafkasya Emirliği'nin terör örgütü olarak gördüğü militan gruplar İŞİD'e bağlılıklarını beyan etmiştir.

İŞİD için savaşan teröristlerin bir gün Rusya'ya döndüklerinde ülkede istikrarsızlığa yol açacağı fikri, Rus siyasi seçkinlerinde de en üst düzeyde kabul görmüştür. Ayrıca, özellikle İŞİD için mücadele eden Orta Asya kökenli 5.000'den fazla kişinin varlığı Moskova'nın bu endişesini haklı çıkarmıştır. Suriye'deki İslamcı grupların daha da güçlenmesi halinde Moskova Kuzey Kafkasya'daki radikal hareketlerin de kaçınılmaz olarak artacağı sonucuna varmıştır (Rumer 2019). Bu itibarla Şam rejiminin düşmesi halinde iktidara gelebilecek İslami hareketler Rusya'nın ulusal güvenliğini tehdit eden önemli bir faktör olarak değerlendirilmiştir.

Rusya'nın Suriye mücadelesinin arkasında yatan bir diğer neden uluslararası prestij ve güç mücadelesine yönelik hususlardır. Rusya, Suriye'ye dış müdahalenin gerçekleştirilmesi durumunda yakın çevresinde yer alan devletlere de benzer şekilde müdahale edilebileceğinden endişe etmiş, bu durumu milli güvenlik meselesi olarak görmüştür (Popescu ve Secieru 2018). Ayrıca yabancı müdahalenin sonucu olarak Esad rejiminin devrilmesi halinde, bu durum BMGK'nın daimi üyesi olan Rusya'nın prestijine de zarar verecekti. Rusya, uluslararası aktörlere, kendi çıkarlarının bulunduğu uluslararası sorunları çözmek için Rusya'nın rızası olmadan herhangi bir karar vermenin imkânsız olduğunu göstermeye çalışmıştır. Bu nedenle Rusya, Libya'daki senaryonun

tekrarlanmasına ve Suriye'ye dışarıdan askeri müdahaleye kesinlikle karşı çıkmıştır. Bundan dolayıdır ki Putin NATO'nun Libya'ya karşı eylemini hem Haçlı Seferleri ile karşılaştırmış hem de Libya'daki totaliter rejimi eleştirmiştir (Bryanski 2011).

Özetle, yukarıda belirtilen bağımsız, iç içe geçmiş unsurların her biri Rusya'nın bir yandan Suriye'deki adımlarında belirleyici bir rol oynamış, diğer yandan kapsayıcı bir Suriye stratejisinin geliştirilmesine engel olmuştur. Suriye krizine ilişkin Rus dış politikası unsurlarının tartışılmasını müteakip, Suriye iç savaşı ve Rus müdahalesi arasındaki olayların ve ilişkilerin boyutunun incelenmesi gerekmektedir.

4.3. SURİYE KRİZİ KONUSUNDA RUSYA’NIN İZLEDİĞİ POLİTİKALAR

2010 yılının sonlarına doğru Putin, Rusya'nın dış politikada kuşatılması algısı üzerine bir politika izlemeye başlamıştır. Özellikle Aralık 2010'da Arap Baharının yaygınlaşmaya başlaması ve 2011 yılında Rusya'da yapılan kitlesel sokak gösterileri Rusya'yı bir hayli endişelendirmiştir (Altun 2015). Putin Mart 2012'de başlayan üçüncü cumhurbaşkanlığı döneminde, milliyetçi kavramlar ile birlikte ideolojik bağlamları benimsemiştir. Buna ek olarak, Putin'in yaklaşımlarında Avrasyacılık düşüncesi giderek daha belirgin hale gelmeye başlamıştır. Ülkenin sınırları dışında yaşayan Rus diasporasını, özellikle de kuzey Rusya, Belarus, Ukrayna ve Kazakistan'ı bir araya getirme fikri bu dönemde Rusya'da daha da öne çıkmış, buna ek olarak Rus milliyetçileri, Rusya'nın “Batı kuşatmasından” kurtulmak için Rusya'nın sınırları dışındaki alanlarda faaliyet göstermesi gerektiğini öne sürmüştür (Erşen 2014).

Putin döneminde, Rusya'nın Suriye politikası üç dönemde incelenmektedir. 1999-2011 yılları arasındaki dönem ilk dönem olarak nitelendirilmektedir. 2011'den (Arap Baharının başlangıcı) 2015'e kadar olan süreç Suriye'nin Rus dış politikasının merkezine oturduğu dönem olarak tasvir edilmektedir. 2015 yılında Rusya'nın Suriye'ye asker göndermesi ile başlayan ve günümüze kadar devam eden süreç ise üçüncü dönem olarak adlandırılmaktadır.

4.3.1. İlk Dönem

1999 yılında Putin Rusya Başbakanı olduğunda, Hafız Esad son ziyaretini Moskova'ya yapmıştır. Söz konusu görüşmelerde Suriye'nin Sovyet dönemindeki 13,4 milyar dolarlık borç sorunu ve ileriye götürülemeyen işbirliği konuları ele alınmıştır. Bu ziyaretle Rusya Suriye'ye karşı tutumunu yumuşatırken, Rusya'nın, Akdeniz'deki tek deniz üssü olan Tartus'un Suriye'de olması, Rusya'nın Şam'ı İsrail ile barışa ikna edebilecek olması, Şam yönetiminin, Sovyet döneminden kalan borçlarının bir kısmını ödemeye hazır olması ve Moskova'nın Suriye'ye hem eski Sovyet silahlarını hem de yeni Rus silahlarını satacak olması gibi nedenlerden ötürü Rusya Suriye ile ilişkileri geliştirmek istemiştir (Katz 2006, s. 53).

25 Ocak 2005 tarihinde Beşar Esad'ın Moskova'ya ilk ziyareti Rusya'nın Suriye politikasında önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bu ziyaret sırasında, Soğuk Savaş sonrası dönemde ikili ilişkilerde büyük bir sorun haline gelen Suriye'nin borç meselesi gündeme gelmiş, buna ek olarak, ABD ve İsrail'in itirazlarına rağmen Moskova, Suriye'ye gelişmiş hava savunma sistemlerinin satışını kabul etmiştir. Rus gazetesi Kommersant'a göre 100 milyon doları aşan bu anlaşma Putin'in emriyle aynı yıl hayata geçirilmiştir. Ayrıca Rusya'nın Karadeniz Filosuna bağlı Suriye'nin Tartus Limanı'ndaki teknik bakım istasyonu tam bir deniz üssü haline getirilmiştir (Katz 2006, ss. 55-56). Rusya'nın yakın çevresinde hissettiği jeopolitik kaygılar Suriye'nin Kremlin için önemini artırmıştır. Suriye'yi, SSCB döneminde olduğu gibi kendi çevresi dışında da etkinlikler kurabileceği stratejik bir alan olarak değerlendirmeye başlayan Moskova, 2005'ten bu yana bu yönde bir strateji geliştirmeye çalışmıştır.

2005 yılının Nisan ayında iki ülkenin ekonomi bakanları bir araya gelerek bankacılık, sanayi, petrol, ulaşım, sağlık, turizm, iletişim, yüksek öğrenim, sulama, tarım ve yatırım gibi alanlarda işbirliğini geliştirmek için bir protokol imzalamıştır. Dönemin Suriye Ekonomi Bakanı Amir Lütfi, Suriye hükümetinin Rusya'nın petrol ve doğal gaz çıkarma yatırımlarına yönelik her türlü tedbiri almaya hazır olduğunu, Rus askeri akademilerinde okuyan Suriyelilerin sayısının artırılmasına karar verildiğini açıklamıştır (Aslanlı 2018).

Bir bakıma, Soğuk Savaş sonrası dönemde Rusya ve Suriye arasındaki ilişkilerdeki görece durağanlık bu süreçte ortadan kalkmaya başlamıştır.

Rusya'nın Suriye politikasına ivme kazandıran en önemli gelişmeler askeri alanda yaşanmıştır. Moskova Nisan 2005'te hava savunma sistemlerini Suriye'ye satmış, ancak İsrail'in yoğun itirazları üzerine Şam'ın birçok kez talep ettiği Alexander ve Igla gibi stratejik sistemlerin satışını reddetmiştir. Rusya bu süreçte Suriye'ye daha fazla silah satmak istemiş ancak İsrail ile mevcut ticari ilişkilerini bozmaktan kaçınmıştır. Nitekim Suriye'ye silah satıldıktan sonra Rusya ve ABD'de başlayan protestolara rağmen, hem Putin hem de Rusya Dışişleri Bakanı Sergei Lavrov silahların savunma sistemlerine yönelik olduğunu ve Ortadoğu'daki dengeleri zayıflatacak herhangi bir stratejik silah içermediğini belirtmiştir (Kreutz 2007, s. 15). Söz konusu gelişmeler Rusya'nın Suriye üzerinden Ortadoğu'da etkili bir aktör olmaya çalıştığını göstermektedir. Suriye ile ilişkilerini geliştirmeye devam eden Rusya, özellikle Akdeniz'deki askeri varlığını güçlendirerek NATO'nun genişlemesine karşı koymayı amaçlamıştır (Kiraz 2016, ss. 304-305). Bu noktada, eskisinden daha güçlü hale gelen Rusya'nın jeopolitik kaygıları Suriye politikasında daha aktif bir tutum sergilemesine neden olmuştur.

Rusya'nın Suriye'deki politikalarının altında yatan en önemli unsur, Ortadoğu ve Akdeniz bölgelerinde var olmak ve güçlenmektir. Bu çerçevede, Rusya küresel güç konumunu geri kazanmada avantaj elde etmek, güvenlik kapasitesini arttırmak ve küresel enerji oyununda potansiyel enerji kaynağı ve enerji rotası olarak Suriye'nin kapasitesinden yararlanarak çok kutuplu düzenin bir parçası olmak istemiştir. Putin'in Suriye'yi Ortadoğu politikası açısından merkezi bir ülke olarak tanımlaması da bu bağlamda önemlidir. 31 Aralık 2015 tarihinde Putin tarafından onaylanan Rusya'nın Ulusal Güvenlik Stratejisinin üç farklı maddesinde Ortadoğu'nun önemine vurgu yapılmış ve Rusya'nın dünyanın önde gelen ülkesi olma iddiasını devam ettireceği belirtilmiştir. Zamanla, Rusya'nın asıl amacının Esad rejiminin menfaatlerini değil, aynı zamanda Doğu Akdeniz'in menfaatlerini korumak olduğunu ve bu nedenle sadece Şam ve çevresini değil, Lazkiye ve Tartus'u da korumaya çalıştığı belirtilmiştir (Aslanlı, 2018).

4.3.2. İkinci Dönem

2011'den 2015'e kadar olan süreç Suriye'nin Rus dış politikasının merkezine oturduğu dönem olarak dikkat çekmektedir. 2011 Mart'ında Suriye'de Esad rejimini devirmek için yapılan protestolar rejimin sert tepkisiyle karşılaşmıştır (Demirtaş 2014, ss. 106-108). Suriye'de muhalefetin rejimin şiddet politikasına şiddetle karşılık vermesi ülkede bir çatışma yaratmıştır. Kısa bir süre içinde bazı yabancı devletlerin desteğiyle Suriye'deki çatışmalar bir iç savaşa dönüşmüştür. Zira savaşan taraflar zafer kazanmak için dış destek talebinde bulunmuş, bunun üzerine bölgesel ve küresel güçler sürece daha fazla dâhil olmuştur. Rusya özellikle bu süreçte çok önemli bir rol oynamış, attığı kritik adımlarla Suriye iç savaşındaki dengeyi değiştirmiştir. Başka bir anlatımla Rusya'nın müdahalesi sahadaki rejim güçlerinin sahaya tutunmasını sağlamıştır.

Bu noktada, NATO'nun Libya'ya karşı gerçekleştirdiği 19 Mart 2011 tarihli askeri operasyonu üzerine Rusya, dış müdahaleler sonucunda rejim değişikliklerinin meydana gelmesinden endişe duyduğunu belirtmiştir (Telatar 2015, ss. 177-180). Suriye'ye böyle bir müdahalenin yapılması, Moskova açısından büyük bir kriz anlamına geldiğinden Suriye'deki gelişmeler Rusya'nın bölgede daha belirleyici bir rol oynamasına yol açmıştır.

Kremlin yönetimi Suriye'deki gelişmelere hızlı bir şekilde karşılık verilmesi ve Şam rejimi üzerinde orantısız güç kullanılmaması, reformların hızlı bir şekilde başlatılması ve muhaliflerle görüşülmesi çağrısında bulunmuştur. Moskova ayrıca savaşan taraflar arasında arabuluculuk rolünü üstlenerek muhalifleri rejimle uzlaşmaya çağırmıştır (Daher, 2018). Bu süreçte Rusya Esad'ı meşru bir otorite olarak desteklemiş, bu şekilde Suriye'deki krizin büyümesini önlemeye çalışmıştır.

Bu noktada Moskova, Suriye'de rejimin devrilmesinin doğrudan veya dolaylı olarak Rusya'nın güvenliğini tehlikeye atabileceğini değerlendirmiştir. Belarus ve Ukrayna'da başlayan protestoların 2011'in ilk aylarında Arap Baharı kavramına atıfla Slav Baharı olarak yorumlanması Rusya'nın rahatsızlığını artıran bir başka faktör olarak dikkat çekmektedir. Başka bir anlatımla Rusya Arap Baharı yangınının kendi yakın çevresine

sıçramasından endişe etmiş, bu nedenle Esad'a açıkça destek vermiştir (Erşen 2014, s. 162). Rusya'nın Suriye konusundaki dış politikasının bu açık ve net tutumu, Putin'in jeopolitik yaklaşımlarıyla açıklanabilmektedir. Batının jeopolitik kuşatması altında olduğunu düşünen Kremlin, Suriye'de yakın çevresi dışında bir strateji geliştirerek bu kuşatmayı kırmaya çalışmıştır.

Suriye konusu, Nisan 2011'de BMGK'nin gündemine geldiğinde, daimi beş ülkeden Rusya ve Çin, Suriye'ye karşı müdahale kararını engellemek için veto yetkilerini kullanmışlardır. Putin (2012), Birleşmiş Milletlerin müdahale etme arzusuyla ilgili olarak bir makalesinde şöyle demiştir:

“Arap Baharı başlangıçta olumlu bir değişim umuduyla algılandı. Rusya'daki insanlar demokratik reform arayanlara sempati duydular. Ancak kısa süre sonra birçok ülkedeki olayların reform talebi gibi bir gündeminin olmadığı anlaşıldı. Demokrasiyi savunmak ve azınlığın haklarını korumak yerine, bir düşmanı empoze etmek ve sadece bir baskın gücün başka bir daha saldırgan baskın güçle değiştirilmesiyle sonuçlanan bir darbe sahnelemek için girişimlerde bulunuldu.”

4 Ekim 2011 tarihinde BMGK'da Çin ile birlikte yaptırım kararını veto eden Rusya Suriye'ye desteğini bir kez daha göstermiştir. Putin (2012), BMGK'nın Suriye hakkındaki kararına karşı tutumunu şu sözlerle dile getirmiştir:

“Suriye'nin iç gelişmelerinde silahlı müdahaleye işaret olarak yorumlanabilecek BM Güvenlik Konseyi kararlarının kabulüne karşıyız. Şubat ayının başlarındaki bu tutarlı yaklaşımın rehberliğinde Rusya ve Çin, bu iç çatışmanın bir tarafının şiddete başvurusunu teşvik edecek belirsiz bir kararın benimsenmesini engelledi.”

Müzakereler sırasında Medvedev, Esad'a müdahale kararının NATO veya diğer Batılı örgütler tarafından verilemeyeceğini, buna Suriye halkının karar vermesi gerektiğini belirtmiştir. Medvedev ayrıca, Suriye'ye karşı askeri müdahalenin Moskova'nın kırmızı çizgisi olarak kabul edileceğini ifade etmiştir (Doster 2012, s. 50). Gerçekten de, Kasım 2011'de Rusya, Tartus limanına üç zırhlı göndererek Şam rejimine desteğinin devam edeceğini göstermiştir. Rusya Suriye'nin en ufak bir hareketinin farklı boyutlarda taşları yerinden oynatma potansiyeli taşıdığının farkında olarak, Suriye'deki rejim değişikliği baskılarını önlemenin ve İran'ı olası bir askeri harekâta karşı korumanın çabası içinde olmuştur. Rusya'dan gelen bu harekete tepki olarak, George Bush uçak gemisini Suriye'ye göndermiştir. Doğu Akdeniz'deki gerginlik artarken Rusya ayrıca bölgedeki

jeopolitik mücadeleden kaçınmayacağını sembolik olarak beyan etmek için Suriye'ye Amiral Kuznetsov adlı uçak gemisini sevk etmiştir (Doster 2012, s. 50).

Mayıs 2011'in sonunda Rusya, “Suriye'deki durumun uluslararası barış ve güvenlik için herhangi bir tehdit oluşturmadığını” ve müdahalenin ülkeyi daha da istikrarsızlaştıracağını belirterek BM'nin Suriye krizine müdahalesine karşı çıkmıştır. Rusya ayrıca Cumhurbaşkanı Esad'ın büyük bir reform girişiminde bulunduğunu açıklamıştır. Bununla birlikte, Haziran 2011'de Rus politika yapıcılarına, Suriyeli muhalif bir grubun Moskova'ya ziyaretini kabul etmeleri için talepte bulunulmuş, bunun üzerine söz konusu grup bir Rus elçileriyle bir araya gelmiş, daha sonra Rusya “her türlü şiddete bir son verilmesi” çağrısında bulunmuştur (Şen 2020, ss. 91-92).

Suriye'deki çatışmaların bu gelişmelerle birlikte yoğunlaşması üzerine, 4 Şubat 2012'de BM Güvenlik Konseyi'ne Suriye'ye yaptırım öngören bir tasarı sunulmuş ancak Rusya ve Çin tasarımı yine veto etmiştir. Öte yandan Rusya ve Çin Beşar Esad'ın iktidarı bırakmasının Suriye için bir çözüm olmayacağını savunmuştur. Bu bağlamda Rusya, Çin ve İran Suriye'ye müdahaleyi desteklemediklerini ilan etmiştir. BM Güvenlik Konseyi'nin Suriye ile ilgili bir karar alamaması, söz konusu ülkelerin konuya ilişkin yaklaşımlarından kaynaklanmıştır (Tepeciklioğlu ve Tepeciklioğlu 2015).

Bu dönemde sadece Rusya değil, uluslararası kamuoyu da Suriye'deki gelişmelere odaklanmıştır. Özellikle Suriye'deki çatışmaların sona ermesi ana gündem maddesi haline gelmiştir. Bu yaklaşımdan hareketle, Mart 2012'de eski BM Genel Sekreteri Kofi Annan, BM Özel Elçisi olarak Esad rejimi ile bir araya gelmiş ve “Annan'ın 6 maddelik Planı” adlı bir anlaşma hazırlamıştır. Bunun üzerine ateşkes sağlanmış olmasına rağmen, uluslararası toplumun Suriye'deki krizi çözmek için attığı ilk ciddi adım uzun sürmemiş, ateşkesin çökmesinden sonra Mayıs ayında çatışmalar daha da şiddetlenmiştir (Gülner 2019, s. 58).

İran, iç savaşın ilk yıllarından bu yana Esad rejiminin en önemli destekçilerinden biri olmuş, sahada insan desteği sağlayarak rejime askeri destek vermiştir. Ancak bu desteğe rağmen, rejim ülke çapında kontrolü kaybetmiş ve küçük alanlarda sıkışmıştır. Suriye

rejimi, kimyasal silahlar da dâhil olmak üzere her türlü silahı kullanarak terörle mücadele adına sivilleri öldürmeye başlamıştır. Uluslararası güçler özellikle kimyasal silah kullanımını kınamasına rağmen, herhangi bir önlem almamış, bu nedenle Esad rejimi kimyasal silahları çekinmeden kullanmaya devam etmiştir. ABD ve Türkiye gibi devletlerin Suriye rejimini demokratik sürece davet etmesine ve saldırıları durdurması yönünde çağrıda bulunmasına rağmen durum değişmemiştir.

Rusya Suriye'deki savaştaki etkinliğini giderek artırırken, izlediği politikalar kimyasal silahlar üzerinden önemli bir sınavla karşı karşıya kalmıştır. 25 Nisan 2013 tarihinde ABD Savunma Bakanı Chuck Hegel'in Suriye'de kimyasal silahların kullanıldığını açıklaması, uluslararası kamuoyunda büyük bir krize yol açmıştır. Özellikle Barack Obama, Suriye'de kimyasal silah kullanımının ABD yönetiminin kırmızı çizgisi olduğunu ve bu durumun Suriye'ye askeri müdahale gerekçesi olabileceğini vurgulamıştır. Ayrıca ABD Dışişleri Bakanı John Kerry, Esad yönetiminin savaşta sarin gazını kullandığını kamuoyuna açıklamıştır. İddianın gerçekliği basında yer alan fotoğraflarla teyit edilirken, ABD Esad'ı korkutmak için Akdeniz'e savaş gemileri göndermiştir (Gülner 2019, s. 59).

Bununla birlikte, bu konudaki esas kriz, Şam'ın Guta bölgesinde kimyasal silahların kullanıldığı saldırıda yüzlerce insanın öldüğü Ağustos 2013'te başlamıştır. Esad rejimi ilk kez 21 Ağustos 2013 tarihinde Doğu Guta'da kimyasal silah kullanmıştır. Bu saldırıda, çoğu kadın ve çocuk 1.400'den fazla insan hayatını kaybetmiş ve yaklaşık 10 bin sivil yaralanmıştır. Batılı ülkeler, saldırıların Esad yönetimi tarafından gerçekleştirildiğini iddia ederek Suriye'ye karşı askeri müdahale seçeneğini seslendirmeye başlamıştır. Ancak Moskova kanıtları yetersiz bulmuş ve herhangi bir askeri operasyona karşı çıkmıştır. Rusya bu süreçte ABD'nin yaklaşımına cevap olarak Suriye'nin kimyasal silah stokunun imhasını önermiştir.

Rusya'nın sürecin başından beri ortaya koyduğu “meşru hükümet” ve “uluslararası hukuk normları” gerekçeleri, Esad'ın kimyasal silah kullanımı ile önemsiz hale gelmiştir. Yine de Moskova, Esad'ı jeopolitik çıkarları çerçevesinde desteklemeye devam etmiştir. Beşar Esad rejiminin Suriye'de işlediği insanlığa karşı işlenen suçlara ve artan uluslararası baskıya rağmen Rusya, Suriye'deki çatışmaların başlangıç aşamasını teşkil eden Mart

2011-Temmuz 2012 tarihleri sırasında uluslararası düzeyde rejime güçlü bir siyasi destek sağlamıştır (El Sarraj ve Taşgın 2015, s. 4).

Kremlin yönetimi Esad rejiminin devrilmesi durumunda bölgenin terör örgütlerinin kontrolü altına gireceğini sık sık dile getirmiştir. Özellikle IŞİD'in Irak ve Suriye'nin çeşitli bölgelerini ele geçirip Halifeliği ilan ettiği 2014 yılından beri bu söylem doğrulanmıştır. Bu noktada IŞİD'in bölgedeki etkinliğini artırması Rusya için büyük bir tehdit olarak değerlendirilmiştir (Karakoç ve Ersoy 2016, s. 7). Güvenlik uzmanı Alexey Malashenko, 2014 yılında IŞİD'in bünyesinde iki binden fazla Rus vatandaşının olduğunu ve Suriye ve Irak'taki savaş sona erdiğinde bu insanların Rusya'ya döneceğini ve bu durumun Moskova için büyük bir güvenlik açığı oluşturacağını belirtmiştir. Aynı yıl Çeçenya'nın başkenti Grozni'de gerçekleştirilen terörist saldırılar, Moskova'nın tehdit algısını daha da pekiştirici bir rol oynamıştır (Parker 2015, s. 68).

Bu gelişmelere rağmen, Putin yönetimi ABD'nin önderliğinde Ağustos 2014'te Suriye'de IŞİD'e karşı başlatılan hava operasyonlarından rahatsız olmuştur. Batı'nın bu operasyonlarla asıl amacının Esad'ı devirmek olduğunu iddia eden Moskova, Suriye hükümetinin onayının veya BM Güvenlik Konseyi kararı olmadan IŞİD hedeflerine yönelik saldırıların uluslararası hukuka aykırı olduğunu savunmuştur. Dahası, Suriye'de işlenen savaş suçlarını Uluslararası Ceza Mahkemesine sevk etmeyi öngören BM Güvenlik Konseyi taslağı da Rusya ve Çin tarafından veto edilmiştir (Telatar 2015, s. 191).

4.3.3. Üçüncü Dönem

Üçüncü dönem Rusya'nın Suriye krizine aktif olarak müdahale ettiği bir dönemdir. 2014 yılında Bundestag'a yaptığı açıklamada Putin hem Ukrayna'da hem de Suriye'de yaşanan krizleri gündeme getirerek Rusya'yı müstahkem bir kale olarak nitelendirmiştir. Putin, Rusya'nın küresel krizler ve terörizm karşısında aynı ahlaki güçle hareket edeceğini belirtmiştir. Putin yaptığı açıklamalarla, Rusya'nın kuşatılmasına karşı hamle yapacaklarını ilan etmiştir (Gülner 2019, s. 53).

2015 yılı Ocak-Ağustos döneminde Esad rejimi muhalefet ve IŞİD'e karşı topraklarının yaklaşık yüzde 18'ini kaybetmişti. (Erşen 2014, s. 166). Ağustos 2015'te Esad, bölgenin hâkimiyetini elinde tutamadığını açıkça kabul etmiş, kalan askeri güçlerinin bunu yapamayacağını ilan etmiştir. Zira Suriye Ordusu savaş öncesi gücünün yarısından fazlasını yitirmiş, ayrıca tecrübesiz genç askerlerle beklenen sonuçları elde edememiştir. Daha da önemlisi, Suriye Ordusu, diğer bir deyişle Suriye hükümeti, topraklarının sadece yüzde 17'sini kontrol edebilir hale gelmiştir. Buna ek olarak, Putin'in belirttiği gibi; “Suriye'nin yüzde altmışı ABD, diğer ülkeler ve BM tarafından terörist olarak ilan edilen IŞİD, el Nusra veya diğer terör örgütleri tarafından kontrol edilmekteydi.” (Şen 2020, s. 98). İran'ın Suriye'deki askeri faaliyetlerini yürüttüğü iddia edilen Kasım Süleymani, Temmuz 2015'te Moskova'yı ziyaret etmiş, Rus yetkililere bölgedeki durum hakkında bilgi vermiş ve Rusya'yı Suriye'ye askeri müdahale için ikna etmeye çalışmıştır (Williams ve Souza 2016, ss. 43-44).

Bunun üzerine Esad Rusya'ya askeri müdahale çağrısında bulunmuş, Rusya ise bu çağrıya kayıtsız kalamamıştır. Zira Rusya'nın diplomatik destekten fiziksel müdahaleye geçme kararı, Esad'ın talebinin sonucu olmuştur. Bu sayede Rusya, yeniden büyük bir güç olarak, askeri gücünü ve sahadaki kapasitesini Ortadoğu'daki potansiyel müşterilerine gösterme şansı yakalamıştı. Ayrıca, Rus topraklarına gelmeden IŞİD militanlarını yok etme fırsatı ortaya çıkmıştı. Bu durum Rusya için çok önemliydi, çünkü IŞİD Rus topraklarında da aktif olma potansiyeline sahip çok sayıda Çeçen savaşçıyı barındırmaktaydı (Şen 2020, s. 99)

Rusya Ağustos 2015'ten itibaren bölgedeki askeri varlığını artırmıştır. Bu noktada Rusya Lazkiye'deki Basil Assad Havaalanı yakınında askeri üs kurmuştur. Moskova bölgeye yeni savaş uçakları, saldırı helikopterleri, hava savunma sistemleri ve insansız hava araçları göndermiştir. Hmeymim Hava Üssü olarak bilinen üs, Moskova'nın Tartus Deniz Üssü ve bölgedeki 1700 Rus askeri uzmanı tarafından güçlendirilmiştir. Rusya'nın Suriye'deki askeri varlığının sorgulanmasıyla birlikte Lavrov, Moskova'nın uzun süredir Suriye'ye silah ve askeri uzman gönderdiğini kabul etmiş, ancak asıl amaçlarının IŞİD ve diğer aşırılık yanlısı gruplara karşı savaşan Esad'ı desteklemek olduğunu belirtmiştir (Williams ve Souza 2016, s. 44).

Öte yandan Putin yönetimi Suriye'deki operasyonların IŞİD'e karşı olduğunu iddia etse de, hedeflenen bölgelerin önemli bir bölümünün ABD ve müttefikleri tarafından desteklenen Esad karşıtı muhalefete yönelik olması da sorgulanan konular arasında yer almıştır (Erşen 2014, ss. 164-165). Rusya'nın hava operasyonlarından sonra ABD, Türkiye ve AB ülkeleri Moskova'nın muhalifleri hedef aldığını kabul etmiştir. Rusya, gelen tepkilere aldırış etmeden İdlib, Hama ve Humus bölgelerindeki hava operasyonlarına devam etmiştir (Williams ve Souza 2016, s. 45). Görüldüğü üzere, Moskova doğrudan Suriye'deki savaşa müdahil olmuş, müttefikleri Esad'ın varlığını güçlendirirken, ulusal düzeyde IŞİD ve diğer muhalif grupların şemsiyesi altındaki militanlar tarafından hedef alınmıştır. Özellikle bölgede yani Rusya, Kafkasya ve Orta Asya'da yaklaşık 7.000 militanın olduğu iddiası, Moskova'nın bu kararlı tutumunda önemli bir rol oynamıştır (Erşen 2014, s. 166).

Rusya'nın verdiği destekle Suriye'deki dengeler Esad lehine yeniden şekillenmeye başlamıştır (Williams ve Souza 2016). Öte yandan her ne kadar ABD Başkanı Obama, Suriye krizine doğrudan dâhil olmayı istemese de, IŞİD'e karşı kurulan koalisyonun istenen başarıya ulaşamaması ve Suriyeli mülteciler sorununun AB için büyük bir krize dönüşmesi Batı ve Rusya'yı tekrar bir araya getirmiştir. Bu amaçla III. Cenevre toplantılarında ABD ile etkili bir rol oynayan Rusya, Suriye krizinde küresel düzeyde en önemli hedeflerden birine ulaşmıştır.

Rusya, müdahalenin başlangıcından bu yana askeri güçlerini, diplomasisini, istihbaratını ve ekonomik gücünü birleştirerek bir savaşa girişmişti. Başlangıçta, bölgesel ilerleme açısından Rusya'nın askeri müdahalesi Suriye rejimine pek bir şey kazandırmamıştı. Nitekim Rusya neredeyse bir yılını isyancıları ve IŞİD'i kovmaya başlamak için geçirmişti. Ancak, Rusya masada kendisini siyasi diyalogun destekleyicisi konumuna oturtmuştu (Kainikara 2018, s. 96). SSCB'den Rusya'ya güç dengesinde dönüşüm gerçekleşmiş, bölgenin dengesi değişmişti. SSCB'nin dağılması, Orta Doğu'yu ABD'nin kucağına yani güvenlik ve yönetim anlayışlarına bırakmıştı. SSCB, Ortadoğu'da ideoloji ve silah tedariki açısından Batı güvenliğine bir tehdit olarak görülmekteydi. ABD'nin Irak'taki başarısız girişimleriyle karşılaştırıldığında, Rusya'nın hızlı saldırı

sistemleri, operasyonel yetenekleri ve askeri donanımı, modern bir askeri süper güç olduğunu göstermiştir.

Rusya konumunu yeniden tesis etmenin, büyük bir güç olduğunu vurgulamanın ve IŞİD'i frenlemesinin yanı sıra, bölgede kalıcı bir askeri varlık için koşullar yaratmasına izin veren jeopolitik ittifak kurma şansına da sahip olmuştur. IŞİD ve aşırılık yanlısı ideolojileri frenleyen, bölgede askeri güçler yerleştirerek çıkarlarını koruyan Rusya'nın sadece Esad'ı iktidarda tutmakla kalmayıp aynı zamanda Suriye ile de uzun süreli ittifakını korumaya çalıştığı görülmektedir.

Rusya'nın Suriye'ye doğrudan müdahalesi, özellikle Rus kuvvetlerinin Lazkiye'ye askeri konuşlandırılması, savaşın her bir unsuru için farklı anlamlar ifade etmiştir. Bu durum bir yandan muhalefetin Lazkiye gibi kritik bir eyaleti ele geçirmesini imkânsız hale getirmiş, diğer yandan Suriye askeri kuvvetleri için bir yaşam alanı oluşturmuş ve Hizbullah kuvvetleri için bir tedarik zinciri sağlamıştır (Kainikara 2018, s. 63).

Bu kazanımlarla Suriye'nin Rusya için önemi daha da stratejik hale gelmiştir. Gerçekten de Suriye krizi, Rusya'nın Batı tarafından kuşatıldığı düşüncesini yıkan bir fırsat vermiştir. Zira Rusya'nın Suriye'de ekonomik, politik ve askeri mevcudiyete sahip olması, ülkenin Ortadoğu başta olmak üzere küresel siyasetin kutuplarından birisi olmasını sağlamıştır. Rusya'nın Suriye'deki askeri operasyonları ve Batı'yı dışlayan barış müzakereleri bölgedeki liderliğini daha da güçlendirmiştir. Bir anlamda Putin'in Suriye krizindeki girişimleri Rusya'yı savaşın ve barışın belirleyicisi olarak ön plana çıkarmıştır. İki kutuplu Soğuk Savaş dönemine benzer şekilde, Rusya'nın Suriye'deki siyasi, askeri ve ekonomik varlığı, kendi çevresi dışındaki bir bölgede var olabileceğini kanıtlamıştır (Nechepurenko 2017).

Daha önce de analiz edildiği gibi; Rusya'nın 2011'deki Suriye iç savaşına verdiği yanıtta kesin olan şey, Esad rejiminin hayatta kalmasının sağlanması gerektiği idi. Bu sadece Esad'ın hayatta kalması anlamına gelmemekteydi. Öncelikle, Esad'ın iktidarda kalmasının çok kritik olduğu gerçeği inkar edilemezdi. Ancak nihai hedef olarak, Rus

yönetiminin amacı siyasi bir varlık olarak çıkarlarına hizmet edeceği için Suriye devletinin ayakta kalmasını sağlamaktır.

İlk olarak, Rusya'nın Suriye üzerinden yapmak istediği şey, güç projeksiyonu yeteneği için kritik öneme sahip olan Akdeniz'deki Tartus üssündeki konumunu sağlama almak olmuştur. Esad'ın ülkedeki fiziksel varlığını güçlendirerek; Rusya ayrıca Beşar Esad ile olsun olmasın Suriye'nin geleceğini belirlemede kritik bir rol oynayacağını göstermiştir. Rusya'nın belirsiz ve değişken hedefler yerine belirleyici bir eylem ve doğrudan katılım sağlama hareketi sayesinde Rusya artık ABD tarafından önemsenen ve IŞİD ile savaşta soyutlanamayan bir güç haline gelmiştir. Dahası, Kainikara'nın işaret ettiği gibi IŞİD'i yenmek, hem ABD'nin hem de Rusya'nın en büyük ve ortak hedefi haline geldiği için, dikkatler Esad'dan IŞİD'e kaydırılmıştır (Kainikara 2018, s. 63).

1980'lerden bu yana, Rusya bölgede silah tedarikçisi olarak her zaman aktif konumda bulunmuştur. Bu nedenle, Rus müdahalesi birçok kişiyi şok etmiştir. Askeri operasyonlar, Gerasimov Doktrinini sahada uygularken Rusya'nın süper güç olduğunun bir kanıtı olarak Rus silahlarının ne kadar etkili olduğunu göstermiştir. Sonuç olarak, Rusya bir yandan ABD tarafından dayatılan tecridi sona erdirirken, diğer taraftan dikkatleri Esad'dan IŞİD'e çevirmiştir. Dahası, Rusya bazı barış süreçlerini de başlatmıştır. 16 Eylül 2019 tarihinde, Rusya, İran ve Türkiye cumhurbaşkanları Astana Barış Süreci'nin ilk adımı olarak Ankara'da bir araya gelmiştir. Bu etkinlik sürecinde kendisini önemli aktörler arasında konumlandıran Rusya, bu çatışmanın hem bölgesel hem de uluslararası aktörlerinin gözündeki etkili konumuyla nasıl ilgilendiğini göstermiştir.

Sekiz yıl süren çatışmadan sonra iç savaşa evrilen Suriye krizinde son durum şu şekildedir: Ülkenin kuzeybatı kısmında yani İdlib bölgesinde cihatçı grupların, kuzey doğusunda ise ABD tarafından korunan PYD unsurlarının hâkimiyeti söz konusudur. Esad tarafından kontrol edilen bölgeler esas olarak Rusya ve İran'ın koruması altında bulunmaktadır. Son geline durum Rusya'nın küresel bir aktör olarak sahaya inmesinin sonucunda gerçekleşmiştir.

4.4. SURİYE KRİZİ BAĞLAMINDA ÇOK KUTUPLU DÜNYA DÜZENİNİN YENİDEN DOĞUŞU

18 Aralık 2017 tarihinde ABD'nin Milli Güvenlik Stratejisi'nde Rusya, Çin, İran ve Kuzey Kore revizyonist güçleri olan ve bölgesel güç dengelerini kendi lehlerine çevirmenin peşinde olan ülkeler olarak nitelendirilmekte, söz konusu ülkeler ABD için tehdit olarak görülmektedir (White House 2017). Strateji belgesinde özellikle Rusya ve Çin ABD menfaatlerine zarar verecek şekilde uluslararası düzeni değiştirmek isteyen ülkeler olarak yansıtılmaktadır. Ayrıca Rusya ve Çin'in ABD'nin ticari önemi haiz bölgelerde serbestçe faaliyet gösterme yeteneğine meydan okuyacak askeri kabiliyetler geliştirdiği belirtilmektedir.

Buna istinaden söz konusu strateji belgesi, ABD'nin son yirmi yıldır izlenen politikaların yeniden gözden geçirilmesi gerektiğini, “Rusya ve Çin gibi rakiplere angaje olup onları uluslararası kurumlara ve küresel ticarete dâhil ederek uyumlu aktörler ve güvenilir ortaklar haline getirme politikasının başarısız olduğunu” vurgulamaktadır. Öte yandan söz konusu belgede, tarihte güç mücadelesinin yoğun olarak yaşandığı, bundan böyle ABD'nin rakipleriyle ilişkilerini güce dayanarak geliştireceği ifade edilmektedir. Ulusal Güvenlik Stratejisi ABD'nin en önemli amaçlarından birinin dünyanın diğer bölgelerin tek bir gücün kontrolüne girmesinin önlenmesi olduğunu iddia etmektedir.

Sonuç olarak, ABD'nin Ulusal Güvenlik Stratejisi, özellikle Suriye krizinden sonra tek kutuplu dünyanın artık söz konusu olmadığını, Çin ve Rusya'nın ABD'ye alternatif bir güç merkezi olarak ortaya çıktığı tezini teyit etmektedir (Mearsheimer 2017). Bu çerçevede söz konusu belgeden Soğuk Savaş sonrasında büyük güçler arasındaki askeri güce dayanan rekabetin yeniden ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Özellikle belirtmek gerekir ki, söz konusu durumun ABD tarafından kabul edilmesinde Rusya'nın Suriye'ye yönelik politikaların büyük rolü bulunmaktadır. Çünkü Rusya'nın Suriye krizine askeri olarak doğrudan dâhil olmasıyla birlikte ABD hegemonyasını zayıflığının göstergesi olarak kabul edilmiştir (Uzgel 2018a).

Suriye’de gerçekleştirdiği askeri operasyonlar sonucunda Rusya, Ortadoğu’daki gelişmeleri ciddi ve köklü bir şekilde etkileyen ülkeler arasına girmiştir. Suriye krizine doğrudan katılımıyla Rusya, Ortadoğu bölgesinde aktif bir aktör olarak davranmaya başlamış, bu kapsamda İran ile ilişkilerini geliştirmiş, SSCB döneminde dahi elde edemediği deniz ve hava üsleri Suriye’de kurma fırsatını yakalamıştır. Rusya bu etkinliği sayesinde Türkiye’yi Astana sürecine dâhil etmiş, ABD ile Türkiye’nin arasını açarak Türkiye’yi S-400 hava savunma sistemlerini almaya ikna etmiş, Mısır ile nükleer santral yapma konusunda anlaşmış ve Kürdistan Bölgesel Yönetimi’yle petrol anlaşması yapmıştır. Öte yandan 2000’li yıllarda Rusya’ya karşı bazı alanlarda toleranslı davranışa da, küresel hegemonya konusunda sorun yaşayan ABD Rusya’nın eşit ortak olma istemlerine sert tepki vermiş, çok kutuplu düzen arayışına karşı çıkmıştır (Uzgel 2018b).

2015 yılında yürürlüğe giren Rusya Federasyonu Ulusal Güvenlik Stratejisi’ne göre Rusya’nın bağımsız bir iç ve dış politika sürdüreceği, ancak dünya sisteminde üstünlüklerini korumaya çalışan ABD ve müttefiklerinin bu duruma karşı koyacağı tespiti yapılmaktadır (Rusya Federasyonu Ulusal Güvenlik Stratejisi 2015). Ayrıca 2016 yılında kabul edilen Rus Dış Politika Konsepti, Rusya-ABD ilişkileri hakkında sert ifadelere yer vermekte, gerektiğinde Rusya’nın güç kullanmaktan kaçınmayacağı belirtilmektedir. Söz konusu belgede “Rusya, ABD tarafından uygulanan herhangi baskıya göz yummayacağı ve tüm düşmanca eylemlere karşılık vereceği” belirtilmektedir. Bu yaklaşımlardan Rusya’nın, Soğuk Savaş’tan sonra Ortadoğu’da oluşan ABD merkezli statükoyu revize etme niyetinde olduğu anlaşılmaktadır.

ABD’nin yeni Ulusal Güvenlik Stratejisinin kabul edilmesi Amerikan dış politikasında Başkan Nixon ve Kissinger tarafından ilan edilen “böl ve yönet” doktrininin ihlali anlamına gelmektedir. Zira bu doktrinin ana unsurlarından birisi Rusya’nın Çin’den ayrıştırılması iken, yeni durumda ABD tüm rakiplerini bir kutu içine koyup otomatik olarak onları birbirine yakınlaştırıp ittifaklarını güçlendirme stratejisini izlemiştir. Buna bağlı olarak Rusya Çin ile işbirliğini geliştirme yoluna gitmiştir (Mearsheimer ve Walt 2016, s. 76). Bunun yanında yeni doktrin, İran karşıtı tezleri ve Trump’ın Mısır, Suudi Arabistan ve İsrail’den oluşan yeni bir bölgesel eksen oluşturmaya çalışması İran’ı Rusya ile yakınlaştırmıştır. Bu çerçevede, Trump yönetimi Ortadoğu’da Şii ve Sünniler

arasındaki stratejik dengeyi yeniden tesis etmek için İran Nükleer Anlaşmasını uygulamaya çalışan Obama'nın tüm girişimlerini boşa çıkarmıştır (Şeglovin 2017).

Sonuç olarak gerek ABD'nin gerekse de Rusya'nın Ulusal Güvenlik Stratejilerine dayanarak bundan sonra küresel gerilimi arttırıcı adımlar atmaktan çekinmeyecekleri öngörülmektedir. Bu kapsamda ABD'nin, Doğu Avrupa, Kafkasya ve Ortadoğu'da Rusya'yı kuşatma politikasını uygulamaya başlayacağı, öte yandan söz konusu gerilimin sadece ABD ile Rusya arasında değil ABD liderliğindeki Batı ile Rusya arasında olacağı anlaşılmaktadır. Nitekim Rusya ile İngiltere arasında Eski Rus ajan Sergey Skripal ile kızının İngiltere'de zehirlenmesi sonrası patlak veren ajan krizi neticesinde Rus diplomatların Batı ülkeleri tarafından sınır dışı edilmesi, ayrıca 14 Nisan 2018 tarihinde ABD'nin İngiltere ve Fransa ile birlikte Suriye'ye hava saldırısı gerçekleştirmesi bu durumu teyit etmektedir (Uzgel 2018a).

SONUÇ

SSCB'nin dağılmasından sonra Rusya eski dönemin tecrübelerinden de yararlanarak yeni bir dış politika kimliği oluşturmaya çalışmıştır. Rusya Soğuk Savaşın sona ermesinden sonra büyük güç olarak dikkate alınmak istemiş ve kendisini Batı'ya eşit olarak görmüştür. Böylece Rusya yeni dünya düzenine kendisi olarak entegre olmayı umut etmiştir. Ancak Soğuk Savaş sonrasında artık bir oyun kurucu ve büyük bir kutup olarak görülmediği için Rusya yeni dünya düzenine genelde mesafeli yaklaşmayı tercih etmiştir.

Öte yandan Irak'ın işgali kararı ve ardından yaşanan olaylar Rusya'nın yaklaşımlarının yeniden değişmesine yol açmıştır. Rusya, çok kutupluluk diline keskin bir şekilde geri dönmüş ve “yancılık” yaklaşımından vazgeçmiştir. Özellikle enerji politikaları kapsamında yaptığı atılımlarla Rusya tek kutuplu hale gelen dünya düzeninde çok kutupluluk yaklaşımını ekonomik bağlamda da hayata geçirmeye çalışmıştır.

Rusya'nın çok kutupluluk paradigması Arap Baharı çerçevesinde gelişen olaylarda en belirgin şekilde kendisini göstermiştir. Rusya Arap Baharı sürecinde farklı politikalar izlemiştir. Rusya Tunus, Mısır, Yemen, Bahreyn ve diğer ülkelerde meydana gelen olaylarda muhalefeti seyirci olarak izlemiş ve durum değerlendirmesi yapmış, Libya meselesinde olayların çatışmaya dönmesini müteakip diğer ülkelere engel olmayarak dış müdahale konusunda tarafsız kalmış, Suriye iç savaşında ise yakın müttefiki olması hasebiyle burada mevcut rejimi desteklemiş, bu şekilde bölgede güçlü birkaç devleti de yanına çekerek Batıyı karşısına almıştır.

Moskova yönetimi Arap Baharı süreciyle bölgede yaşanan değişimlere ilgili olmak ve radikal unsurların kendi bölgesinde aktif hale gelebilmek için İslam ülkeleri ile daha fazla işbirliği yapmak şeklinde yeni Avrasyacı bir strateji izlemiştir. Zira jeopolitik açıdan Ortadoğu bölgesinin NATO ve ABD'nin yörüngesine girmeye başladığını, sadece Müslüman nüfusu değil farklı etnik grupları da destekleyerek kaos oluşmasına neden olduğunu, bu şekilde Ortadoğu ve Orta Asya bölgelerinde bulunmasını meşrulaştırdığını gören Rusya bu hususta ABD'den geri kalmak istememiştir. Özellikle Orta Asya ve

Ortadoğu bölgelerinde ABD'nin de desteğiyle radikal söylemlerin hızla artması nedeniyle Rusya acil önlem alma gereği duymuştur. ABD bölgeyi yeniden dizayn etmek için Büyük Ortadoğu Projesini ve Büyük Orta Asya Projesini tasarlamış, Rusya bu projeler ile kendi etkisinde bulunan bölgelerin parçalara ayrılarak bu bölgeler üzerindeki etkinliğinin kırılmasının amaçlandığını öne sürmüştür.

Bu itibarla Rusya Ortadoğu'yu ve Orta Asya'yı kapsayacak şekilde, kendine özgü Yeni Ortadoğu Projesini başlatmıştır. Bu kapsamda başta Hindistan, Çin, İran, Afganistan, Pakistan, Moğolistan, Kazakistan, Türkmenistan, Kırgızistan, Tacikistan, Azerbaycan ve Türkiye gibi ülkelerle daha yakın ilişkilerin kurulması hedeflenmiştir. Bu yeni oluşum ve projeler Rusya'nın Ortadoğu ülkeleriyle ve özellikle Suriye ile bu denli derin ilişki içerisinde olduğunu izah etmektedir.

Suriye'de sahip olduğu farklı çıkarlar Rusya'nın dış politikasına önemli ölçüde yön vermiştir. Nitekim Rusya Arap Baharının Suriye ayağına karşı duruşunu ve dış politika seçimlerini belirlerken Suriye'ye yaptığı silah ticaretini, bölgedeki tek üssü olan Tartus üssünü, enerji kaynaklarının önemini, uluslararası prestij ve güç mücadelesini, Libya örneğini ve Suriye-Rusya ilişkilerindeki tarihsel yakınlığı göz önünde bulundurarak hareket etmiştir. Söz konusu bağımsız, iç içe geçmiş unsurların her biri Rusya'nın bir yandan Suriye'deki adımlarında belirleyici bir rol oynamış, diğer yandan kapsayıcı bir Suriye stratejisinin geliştirilmesine engel olmuştur.

Rusya'nın yakın çevresinde hissettiği jeopolitik kaygılar Suriye'nin Kremlin için önemini artırmıştır. Suriye'yi, SSCB döneminde olduğu gibi kendi çevresi dışında da etkinlikler kurabileceği stratejik bir alan olarak değerlendirmeye başlayan Moskova, 2005'ten bu yana bu yönde bir strateji geliştirmeye çalışmıştır. Rusya'nın Suriye'deki politikalarının altında yatan en önemli unsur, Ortadoğu ve Akdeniz bölgelerinde var olmak ve güçlenmektir. Bu çerçevede, Rusya küresel güç konumunu geri kazanmada avantaj elde etmek, güvenlik kapasitesini arttırmak ve küresel enerji oyununda potansiyel enerji kaynağı ve enerji rotası olarak Suriye'nin kapasitesinden yararlanarak çok kutuplu düzenin bir parçası olmak istemiştir.

Arap Baharı sürecine kadar Rusya silah ticareti üzerinden Suriye ile ilişkilerini geliştirmeye çalışmış, özellikle Akdeniz'deki askeri varlığını güçlendirerek NATO'nun genişlemesine karşı koymayı amaçlamıştır. Bu noktada, eskisinden daha güçlü hale gelen Rusya'nın jeopolitik kaygıları Suriye politikasında daha aktif bir tutum sergilemesine neden olmuştur. Rusya Suriye krizinde çok önemli bir rol oynamış, attığı kritik adımlarla Suriye iç savaşındaki dengeyi değiştirmiştir. Başka bir anlatımla Rusya'nın müdahalesi sahadaki rejim güçlerinin sahaya tutunmasını sağlamıştır. Rusya Arap Baharı yangınının kendi yakın çevresine sıçramasından endişe etmiş, bu nedenle Esad'a açıkça destek vermiştir. Rusya'nın Suriye konusundaki dış politikasının bu açık ve net tutumu, Putin'in jeopolitik yaklaşımlarıyla açıklanabilmektedir. Batının jeopolitik kuşatması altında olduğunu düşünen Kremlin, Suriye'de yakın çevresi dışında bir strateji geliştirerek bu kuşatmayı kırmaya çalışmıştır.

Suriye krizi bağlamında Rusya'nın çok kutupluluk iddiasını güçlendiren en önemli gelişme Rusya'nın Suriye'ye doğrudan askeri müdahalesi olmuştur. Bu sayede Rusya, yeniden büyük bir güç olarak, askeri gücünü ve sahadaki kapasitesini Ortadoğu'daki potansiyel müşterilerine gösterme şansı yakalamıştır. Suriye krizi, Rusya'nın Batı tarafından kuşatıldığı düşüncesini yıkan bir fırsat vermiştir. Zira Rusya'nın Suriye'de ekonomik, politik ve askeri mevcudiyete sahip olması, ülkenin Ortadoğu başta olmak üzere küresel siyasetin kutuplarından birisi olmasını sağlamıştır. Rusya'nın Suriye'deki askeri operasyonları ve Batı'yı dışlayan barış müzakereleri bölgedeki liderliğini daha da güçlendirmiştir. Bir anlamda Putin'in Suriye krizindeki girişimleri Rusya'yı savaşın ve barışın belirleyicisi olarak ön plana çıkarmıştır. İki kutuplu Soğuk Savaş dönemine benzer şekilde, Rusya'nın Suriye'deki siyasi, askeri ve ekonomik varlığı, kendi çevresi dışındaki bir bölgede var olabileceğini kanıtlamıştır.

Ayrıca, bu sayede Rus topraklarına gelmeden IŞİD militanlarını yok etme fırsatı ortaya çıkmıştır. Bu durum Rusya için çok önemliydi, zira IŞİD Rus topraklarında da aktif olma potansiyeline sahip çok sayıda Çeçen savaşçıyı barındırmaktaydı. Dahası, Rusya'nın Suriye'ye doğrudan müdahalesi, özellikle Rus kuvvetlerinin Lazkiye'ye askeri konuşlandırılması, savaşın her bir unsuru için farklı anlamlar ifade etmiştir. Bu durum bir yandan muhalefetin ilerlemesini imkânsız hale getirmiş, diğer yandan Suriye askeri

kuvvetleri için bir yaşam alanı oluşturmuş ve Hizbullah kuvvetleri için bir tedarik zinciri sağlamıştır.

Rusya'nın Suriye üzerinden yapmak istediği şey, güç projeksiyonu yeteneği için kritik öneme sahip olan Akdeniz'deki Tartus üssündeki konumunu sağlama almak olmuştur. Rusya Esad'ın ülkedeki fiziksel varlığını güçlendirerek Suriye'nin geleceğini belirlemede kritik bir rol oynayacağını göstermiştir. Rusya'nın belirsiz ve değişken hedefler yerine belirleyici bir eylem ve doğrudan katılım sağlama hareketi sayesinde Rusya artık ABD tarafından önemsenen ve küresel çapta soyutlanamayan bir güç haline gelmiştir. ABD'nin Ulusal Güvenlik Stratejisinde de belirtildiği gibi, özellikle Suriye krizinden sonra tek kutuplu dünyanın artık söz konusu olmadığı, Çin ve Rusya'nın ABD'ye alternatif bir güç merkezi olarak ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Özellikle belirtmek gerekir ki, söz konusu durumun ABD tarafından kabul edilmesinde Rusya'nın Suriye'ye yönelik politikalarının büyük rolü bulunmaktadır. Zira Rusya'nın Suriye krizine askeri olarak doğrudan dahil olmasıyla birlikte ABD hegemonyası zayıflama eğilimine girmiştir. Nitekim Suriye krizine doğrudan katılımıyla Rusya'nın, Çin ve İran ile ilişkilerini geliştirmiş olması, SSCB döneminde dahi elde edemediği deniz ve hava üslerini Suriye'de kurma fırsatını yakalaması, Türkiye'yi Astana sürecine dâhil etmesi, Türkiye'yi S-400 hava savunma sistemlerini almaya ikna etmesi, Mısır ile nükleer santral yapma konusunda anlaşması ve Kürdistan Bölgesel Yönetimi'yle petrol anlaşması yapması bu durumu teyit etmektedir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Aissa, E. H., 2012. *The Arab Spring: Causes, consequences, and implications*. Army Carlisle Barracks, Pa.: War College.
- Ayhan, V., 2012. *Arap Baharı isyanlar, devrimler ve değişim*. Bursa: AKM Yayınları.
- Buszynski, L., 1996. *Russian foreign policy after the Cold War*. Praeger Publishers Inc, Westport, CT.
- Çaman, M. E. & Dağcı, K., 2012. *Rusya Federasyonu'nun Sovyet ardılı bölgeleri algılayışı: Avrasyacılık stratejisi ve Rus dış politikası*. Siyaset, Ekonomi ve Toplum Üzerine 3. Uluslararası Mavi Karadeniz Kongresi içinde, yazar Yıldırım Turan, Alaeddin Yalçinkaya ve Ertan Efeğil, 63-74. İstanbul: Gündoğan Yayınları.
- Dabashi, H., 2012. *The Arab Spring: The end of postcolonialism*. Zed Books.
- Demirtaş, E., 2014. *Ortadoğu'da devlet ve iktidar: Otoriter rejimler üzerine bir inceleme*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Dodge, T., 2012. *After the Arab Spring: Power shift in the Middle East? Conclusion: the Middle East after the Arab Spring*. London: LSE Ideas.
- Doster, B., 2012. Arap Baharı özelinde Rusya'nın Suriye politikası. Editör: Barış Adıbelli, *Emperyalizmin Oyununda İkinci Perde Arap Baharı ve Suriye*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Dugin, A., 2003. *Rus Jeopolitiği ve Avrasyacı Yaklaşım*. 11. Baskı. Çeviren Vügar İmanov. İstanbul: Küre Yayınları.
- El Sarraj, A. & Taşgın, C., 2015. *Arap Baharı ve Suriye iç çatışması*. İstanbul: Fikir Enstitüsü Yayınları.
- Erşen, E., 2014. Rusya'nın Suriye politikası, fırsatlar, riskler ve tehditler. Yalçın, H. B. (Ed.) ve Duran, B. (Ed.). *Küresel ve Bölgesel Aktörlerin Suriye Stratejileri* içinde. İstanbul: SETA Kitapları, ss. 149-174.
- Gelvin, J. L., 2012. *The Arab Uprisings: What everyone needs to know*. New York: Oxford University Press.
- Herd, G. P., 2007. Russia's Transdniestria policy: Means, ends and great power trajectories, in Kanet, R. E. (ed.) *Russia: Re-emerging great power*. Palgrave Macmillan, pp. 81–106.

- Hill, F., 2015. 'How Vladimir Putin's World View Shapes Russian Foreign Policy', in Cadier, D. and Light, M. (eds.) *Russia's Foreign Policy: Ideas, Domestic Politics and External Relations*. Palgrave Macmillan, pp. 42 – 61.
- İşyar, Ö. G., 2004. *Sovyet - Rus dış politikaları ve Karabağ sorunu*. İstanbul: Alfa.
- Karakoç, J. & Ersoy, D., 2016. *New actors and issues in the Post-Arab Uprising period (119-146)*. Cambridge: Cambridge Publishing.
- Katz, M. N., 2011. *Russia and the Arab Spring*. Virginia. USA: Russian Analytical Digest.
- Kiraz, S., 2016. Bağımsızlıktan 21. yüzyıla Suriye-Rusya siyasi ilişkileri. Mehmet Akif Okur ve Nuri Salık (Ed.), *Bağımsızlıktan Arap Baharı'na Suriye: İç ve Dış Politika içinde*. Ankara: Nobel Yayınevi.
- Klepatskii, L. N., 2003. The New Russia and the New World Order, in Gorodetsky G. (ed.), *Russia between East and West: Russian Foreign Policy on the Threshold of the Twenty-First Century*. Frank Cass: London, UK, pp. 3–11.
- Kreutz, A., 2007. *Russia in the Middle East: Friend and foe?*. London: Praeger Security International.
- Legvold, R., 2007. *Russian foreign policy in the twenty-first century and the shadow of the past*. New York: Colombia University Press.
- Lesch, D. W., 2012. *Syria: The fall of the house of Assad*. New Haven, Connecticut: Yale University Press.
- Light, M., 2014. Foreign Policy, in White, Stephen; Sakwa, Richard; Hale, H. E. (ed.) *Developments in Russian Politics 8*. New York, NY: Duke University Press, pp. 211–230.
- Light, M., Löwenhardt, J. & White, S., 2003. Russia and the Dual Expansion of Europe, in Gorodetsky, G. (ed.) *Russia between East and West: Russian Foreign Policy on the Threshold of the Twenty-First Century*. Frank Cass: London, UK, pp. 61 – 74.
- Lo, B., 2003. The Securitization of Russian Foreign Policy under Putin, in Gorodetsky, G. (ed.) *Russia between East and West: Russian Foreign Policy on the Threshold of the Twenty-First Century*. Frank Cass: London, UK, pp. 12–27.
- Lo, B., 2008. *Vladimir Putin and the evolution of Russian foreign policy*. London: Blackwell Publishing.
- Lomagin, N. A., 2007. Forming a New Security Identity under Vladimir Putin, in Kanet, R. E. (ed.) *Russia: Re-emerging Great Power*. New York, Palgrave Macmillan, New York, NY, pp. 31–53.

- Mikoyan, S. A., 2000. Rusya, Amerika Birleşik Devletleri ve Avrasya'da bölgesel İhtilaf. *Menfaatler Çatışması Altında Türkiye* içinde, yazar Yılmaz TEZKAN, çeviren Yılmaz TEZKAN, 37-52. İstanbul: Ülke Kitapları.
- Mitchell, L. A., 2012. *The color revolutions*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Nalbandov, R., 2016. *Not by bread alone: Russian foreign policy under Putin*. Nebraska: University of Nebraska Potomac Books.
- Nies, S., 2010. The EU–Russia Energy Relationship: European, Russian, Common Interests?, in Kanet, R. E. (ed.) *Russian Foreign Policy in the 21st Century*. Palgrave Macmillan, pp. 266 – 286.
- Oldberg, I., 2010. Aims and Means in Russian Foreign Policy, in Kanet, R. E. (ed.) *Russian Foreign Policy in the 21st Century*. Palgrave Macmillan, pp. 30 – 58.
- Owen, R., 2006. *State, power and politics in the making of the modern Middle East*. London and New York: Routledge.
- Pravda, A., 2003. Putin's foreign policy after 11 September: Radical or revolutionary?, in Gorodetsky G. (ed.) *Russia Between East and West: Russian Foreign Policy on the Threshold of the Twenty-First Century*. Frank Cass: London, pp. 39–57.
- Romanova, T., 2017. EU-Russian Relations, in Tsvetova, N. (ed.) *Russia and the World: Understanding International Relations*. Lexington Books, pp. 357–373.
- Sakwa, R., 2008b. *Putin: Russia's choice*. 2nd ed. Routledge.
- Sergunin, A., 2016. *Explaining Russian foreign policy behavior: Theory and practice*. Stuttgart: Ibidem Press.
- Smith, H., 2012. Domestic Influences on Russian Foreign Policy: Status, Interests and Ressentiment, in Freire, M. R. and Kanet, R. E. (eds.) *Russia and Its Near Neighbours: Identity, Interests and Foreign Policy*. Palgrave Macmillan, pp. 39–62.
- Tağızade, L., 2003. Avrasyacılık ve Lev Gumilev. Cilt 1, 21. *Yüzyılda Türk Dünyası Jeopolitiği* içinde, yazar Ümit Özdağ, Yaşar KALAFAT ve Mehmet Seyfettin EROL, 149-166. Ankara: Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları.
- Toal, G., 2017. *Near abroad: Putin, the West and the contest over Ukraine and the Caucasus*. Oxford University Press.
- Tsvetkov, I., 2017. US-Russian Relations, in Tsvetkova, N. (ed.) *Russia and the World: Understanding International Relations*. London: Lexington Books, pp. 375– 395.

- Tsygankov, A. P., 2014. *The strong state in Russia: Development and crisis*. Oxford University Press.
- Tsygankov, A. P., 2016. *Russia's foreign policy: Change and continuity in national identity*. 4th ed., London: Rowman & Littlefield.
- Ulutaş, U. & Torlak, F., 2011. *Devrimden demokrasiye Tunus'un seçimi*. Ankara: SETA Yayınları.
- Waltz, Kenneth N., 1979. *Theory of international politics*. New York: McGraw-Hill Inc.
- Wehrschutz, C. F., 2000. Rus Fikriyatının Parçası Olarak Avrasyacılık, *Menfaatler Çatışması Ortasında Türkiye* içinde, yazar Yılmaz Tezkan, Çeviren M. Murat Taşar, 54-111. İstanbul: Ülke Kitapları.
- Yalçinkaya, A., 2019. *Avrasya stratejileri: İlişkiler, örgütler, politikalar*. Ankara: Astana Yayınları.
- Yavuz, C. & Erdurmaz, S., 2012. *Arap Baharı ve Türkiye*. Ankara: Berikan Yayınevi.
- Zarakol, A., 2011. *After defeat: How the East learned to live with the West*. Cambridge University Press.

Süreli Yayınlar

- Allison, R., 2013. Russia and Syria: explaining alignment with a regime in crisis. *International Affairs*. **89**, pp. 795-823.
- Altun, A., 2015. Rusya'nın Arap Baharı sürecinde Ortadoğu politikası. *21. Yüzyılda Sosyal Bilimler Dergisi*, **13**, ss. 817-841.
- Ambrosio, T., 2005. The Russo-American dispute over the invasion of Iraq: International status and the role of positional goods. *Europe - Asia Studies*. **57**(8), pp. 1189–1210.
- Arbatov, G., 1993. Russia's foreign policy alternatives. *International Security*. **18**(2), pp. 5–43.
- Behr, T. & Aaltola, M., 2011. The Arab Uprising: Causes, prospects and implications. *The Finnish Institute of International Affairs (FIIA) Briefing Paper*. **76**, pp. 1-10.
- Bennani-Chraïbi, M. & Fillieule, O., 2012. Towards a sociology of revolutionary situations: Reflections on the Arab Uprisings. *Revue Française de Science Politique (English)*. **62**(5-6), pp. 1-29.
- Clark, S., 2013. Reflections on the Arab awakening. *Asian Affairs*. **44**(1), pp. 44-50.
- Clover, C., 1999. Dreams of the Eurasian heartland: The reemergence of geopolitics. *Foreing Affairs*.
- Cohen, S. F., 21 June 2006. The New American Cold War. *The Nation*. [online]. <https://www.thenation.com/article/new-american-cold-war-2/>, [accessed 20 March 2020].
- Cutler, R. M., 2007. US-Russian strategic relations and the structuration of Central Asia. *Perspectives on Global Development and Technology*. **6**(1–3), pp. 109–125.
- Daher, J. 27 September 2018. Three years later: The evolution of Russia's military intervention in Syria. *The Atlantic Council* 2018. [online]. <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/syriasource/three-years-later-the-evolution-of-russia-smilitary-intervention-in-syria>, [accessed 20 March 2020].
- Erenler, M., 2012. Russia's Arab Spring policy. *Bilge Strateji*. **4**(6), pp. 167-191.
- Fahim, K., 2013. Egypt general has country wondering about aims. *The New York Times*, 2 August.
- Freedman, R. O., 1998. Russia and the Middle East: The Primakov Era. *Middle East Review of International Affairs*. **2**(2).

- Freeland, C., 2011. In Egypt and Tunisia, lessons for autocrats everywhere. *New York Times*, 3 February.
- Fukuyama, F., Summer 1989. The End of History. *The National Interest*, **16**, pp. 3-18.
- Guzansky, Y. & Heller, M., (eds.). 2012. One year of the Arab Spring: Global and regional implications in *Memorandum*, **113**, pp. 1-77.
- Haas, R. N., 2008. The age of non-polarity. *Foreign Affairs*. **87**(3), pp. 44–56.
- Howard, P., Duffy, A., Freelon, D., Hussain, M., Mari, W. & Mazaid, M., 2011. Opening closed regimes: What was the role of social media during the Arab Spring?. *ITPI*, Working Paper No. 1.
- Huntington, S. P. 1999 The lonely superpower. *Foreign Affairs New York* **78**(2), pp. 35-49.
- Jason, O., 2013. Arab Spring: The genesis, effects and lessons for the economies of the Third World. *African Research Review: An International Multidisciplinary Journal*. **7**(28), pp. 165-188.
- Kassianova, A., 2001. Russia: Still open to the west? Evolution of the state identity in the foreign policy and security discourse. *Europe-Asia Studies*, **53**(6), pp. 821–839.
- Katz, M. N., 2006. Putin's foreign policy toward Syria. *Middle East Review of International Affairs*. **10**(1), pp. 53-62.
- Layne, C., 1993. The unipolar illusion: Why new great powers will rise. *International Security*, **17**(4), pp. 5–51.
- Legvold, R., 2001. Russia's unformed foreign policy. *Foreign Affairs*. **80**(5) October-September, pp. 62–75.
- Lim, M., 2013. Framing Bouazizi: White lies – hybrid network, and collective/connective action in the 2010–11 Tunisian Uprising. *Journalism*, **14**(921).
- Lukyanov, F., 2010. Russian Dilemmas in a Multipolar World. *Journal of International Affairs*. **63**(2), pp. 19–32.
- Marten, K., 2017. Reducing tensions between Russia and NATO. *Council on Foreign Relations Press*. Council Special Report No. 79, pp. 1-51.
- Matei, A., 2012. Helping hands. *Per Concordiam*, pp. 18-24.
- Mearsheimer, J., & Walt, S., July/August 2016. The case for offshore balancing. *A Superior US Strategy, Foreign Affairs*.

- Mikhailenko, V. I., 2003. Russia in the new world order: Power and tolerance in contemporary international relations. *Demokratizatsiya*, **11**(2), pp. 198–211.
- O'Loughlin, J. & Talbot, P., 2005. Where in the world is Russia? Geopolitical perceptions and preferences of ordinary Russians. *Eurasian Geography and Economics*, **46**(1), pp. 23–50.
- Özbek, N., 1996. Rus dış politikasında yeni yönelimler ve Türk Cumhuriyetleri. *Avrasya Dosyası*, **3**(4), ss. 7-26.
- Özdağ, Ü., 1996. SSCB' den Rusya Federasyonu'na 1985-1993, *Avrasya Dosyası*, **3**(4), ss. 159-184.
- Putin, V., 1999. Russia on the Threshold of the Millennium. *Nezavisimaya Gazeta*.
- Putin, V., 2013. A plea for caution from Russia what Putin has to say to Americans about Syria. *The New York Times*, 11 September.
- Sağlam, M., 2014. İnadin ötesinde: Rusya'nın Suriye politikası. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*. **68**(4), ss. 211-217.
- Sakwa, R., 2008a. New Cold War or Twenty Years' Crisis? Russia and international Politics. *International Affairs*. **84**(2), pp. 241–267.
- Sarihan, A., 2012. Is the Arab Spring in the third wave of democratization? The case of Syria and Egypt. *Turkish Journal of Politics*. **3**(1), pp. 67-85.
- Silvius, R., 2016. The Embedding of Russian state-sanctioned multi-polarity in the post-Soviet conjuncture. *Globalizations*. **13**(1), pp. 1–15.
- Smith, M. A., 2013. Russia and multipolarity since the end of the Cold War. *East European Politics*. **29**(1), pp. 36–51.
- Souza, M. & Lipietz, B., 2011. The Arab Spring and the city: Hopes, contradictions and spatiality. *City: Analysis of Urban Trends, Culture, Theory, Policy, Action*. **15**(6), pp. 618-624.
- Suny, R. G., 1999-2000. Provisional stabilities. *International Security*. **24**(3), pp. 139-178.
- Surkov, V., 2008. Russian political culture: The view from utopia. *Russian Politics and Law*. **46**(5), pp. 10–26.
- Şeglovin, Y. B., 19.12.2017. ABD'nin Yeni Ulusal Güvenlik Stratejisi hakkında. *Orta Doğu Enstitüsü*, [online]. <http://www.iimes.ru/?p=40075>, [accessed 20 March 2020].

- Telatar, G., 2015. Rusya ve Arap Baharı Batı ile yeni Soğuk Savaş mı?. *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. **15**(1), ss. 177-180.
- Tepeciklioğlu, A. & Tepeciklioğlu E., 2015. Teoriden pratiğe: Suriye krizi ve uluslararası toplum. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, ss. 163 – 193.
- Tsygankov, A. P., 1997. From International Institutionalism to Revolutionary Expansionism: The Foreign Policy Discourse of Contemporary Russia From International Institutionalism to Revolutionary Expansionism: The Foreign Policy Discourse of Contemporary Russia, *Mershon International Studies Review*, **41**(2), pp. 247–268.
- Tsygankov, A. P. & Tsygankov, P. A., 2010. National Ideology and IR theory: Three Incarnations of the ‘Russian Idea’. *European Journal of International Relations*. **16**(4), pp. 663–686.
- Uysal, A., 2013. Arap Baharı’nın kışı. *Star Gazetesi*.
- Uzgel, İ., 2018a. Trump, neoconlar'ın yükselişi ve küresel gerilime doğru. *Gazete Duvar*, 16.04.2018. [online]. <https://www.gazeteduvar.com.tr/yazarlar/2018/04/16/trump-neoconlarin-yukselisi-ve-kureselgerilime-dogru/>, [accessed 20 March 2020].
- Uzgel İ., 2018b. Putin ve Amerikan hegemonyasını test etmek. *Gazete Duvar*, 02.04.2018. [online]. <https://www.gazeteduvar.com.tr/yazarlar/2018/04/02/putin-ve-amerikan-hegemonyasini-test-etmek/>, [accessed 20 March 2020].
- Varol, T., 2011. Arap Baharı Rusya kapılarında. *21.yy Enstitüsü Dergisi*. ss. 35-41.
- Webster, P., Watson, R. & Hurst, G., 2003. US Hints at Fresh Sweetener to Stop Russia Using Veto. *The Times*. 5 March, [online]. <https://www.thetimes.co.uk/article/us-hints-at-fresh-sweetener-to-stop-russia-using-veto-cp7rq9wx3k7>. [accessed 20 March 2020].
- Wendt, A., 1992. Anarchy is what states make of it: The social construction of power politics. *International Organizations*. **46**(2), pp. 391–425.
- White House, National Security Strategy of United States of America, December 2017. [online]. <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2017/12/NSS-Final-12-18-2017-0905.pdf>, [accessed 20 March 2020].
- Williams, B. G. & Souza, R., Winter 2016. Putin’s military campaign in Syria. 2015-16. *Middle East Policy*. **XXIII**(4), pp. 42-60.
- Ziegler, C. E., 2016. Russia as a Nationalizing State: Rejecting the Western liberal order. *International Politics*. **53**(5), pp. 555–573.

Diğer Yayınlar

- Ajami, F., 2012. The Arab Spring at one [online]. <http://www.foreignaffairs.com/articles/137053/fouad-ajami/the-arab-spring-at-one>, [accessed 20 March 2020].
- Akayev, A., 2013. Dünya, Avrasya ve Rusya nereye gidiyor? [çevrimiçi]. <http://rossiyanavseгда.ru/read/1172>, [erişim tarihi 20 Mart 2020].
- Al-Sayyad, M., (2013) The covering intellectuals of the Arab Spring [online]. <http://www.al-monitor.com/pulse/pulse/politics/2012/04/arab-intelligentsia.html#>, [accessed 20 March 2020].
- Aslanlı, A., 2018. Rusya'nın Suriye Politikası. No: 75 ORSAM.
- BBC, 3 September 2018. Syrian President Bashar al-Assad: Facing down rebellion [online]. <https://www.bbc.com/news/10338256>, [accessed 20 March 2020].
- BBC, 29 May 2012. Syria unrest: Who are the shabiha? [online]. <https://www.bbc.com/news/worldmiddle-east-14482968>, [accessed 20 March 2020].
- Beaumont, P., 2011. The truth about Twitter, Facebook and the uprisings in the Arab world [online]. <http://www.theguardian.com/world/2011/feb/25/twitter-facebook-uprisings-arab-libya>, [accessed 20 March 2020].
- Bechev, D., 12 February 2016. Russia in the Middle East: From the Arab Uprisings to the Syrian Conundrum [online]. <https://research.sharqforum.org/2016/02/12/russia-in-the-middle-east-from-the-arab-uprisings-to-the-syrian-conundrum/>, [accessed 20 March 2020].
- Bourtman, I., 2006. Putin and Russia's Middle Eastern policy, MERIA 10.
- Bryanski, G., 21 March 2011. Putin likens U.N. Libya resolution to crusades [online]. <https://www.reuters.com/article/us-libya-russia/putin-likens-u-n-libya-resolution-to-crusadesidUSTRE72K3JR20110321>, [accessed 20 March 2020].
- Burke, D., 15 March 2017. The boy whose graffiti changed the world [online]. <https://www.dailymail.co.uk/news/article-4312502/The-boy-anti-Assad-graffiti-changedworld.html>, [accessed 20 March 2020].
- Eryılmaz, S., 2014. Arap Baharı sürecinde Rusya'nın Suriye politikası. *Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Foreign Affairs Committee, 2012. British Foreign Policy and the "Arab Spring" [online]. <http://www.publications.parliament.uk/pa/cm201213/cmselect/cmaff/80/8005.htm>, [accessed 20 March 2020].
- Friedman, G., 2011. Re-Examining the Arab Spring [online]. <http://www.stratfor.com/weekly/20110815-re-examining-arab-spring>, [accessed 20 March 2020].
- Gardner, F., 27 June 2012. How vital is Syria's Tartus port to Russia [online]. <https://www.bbc.com/news/worldmiddle-east-18616191>, [accessed 20 March 2020].
- Gülner, M., 2019. Russia Syria policy as UN Security Council permanent member. *Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Henry, C., 2011. Countries at the Crossroads 2011: Tunisia [online]. <http://www.refworld.org/docid/4ecba642c.html>, [accessed 20 March 2020].
- Interview Granted by President Vladimir Putin to France-3 Television, 10 February 2003, *Official Kremlin International News Broadcast*.
- Jamoul, A., 2012. The Arab Spring: The root causes? [online]. <http://www.almanar.com.lb/english/adetails.php?eid=45439&cid=31&fromval=1>, [accessed 20 March 2020].
- Kainikara, S., 2018. In the bears shadow: Russian intervention in Syria. Canberra BC, ACT: Air Power Development Centre.
- Kamalov, İ., 2012. Rusya'nın Ortadoğu politikası. Ankara: ORSAM.
- Krastev, I., Leonard, M. & Wilson, A., 2009. What does Russia think? *European Council on Foreign Relations*. [online]. http://ecfr.eu/page/-/documents/ecfr_what_does_russia_think.pdf, [accessed 20 March 2020].
- Magen, Z., 2011. Russia in the new Middle East, INSS Insight.
- Mearsheimer, J., 2017. We are moving to a multipolar world with three great powers", Valdai Club, 18.01.2017, [online]. <https://www.youtube.com/watch?v=yoWMn8H7u1Q&t=504s>, [accessed 20 March 2020].
- Murra, R., 2012. How to read the 'Arab Spring'. [online]. <http://www.paxchristi.net/news/how-read-arab-spring/2705#sthash.GMqTF133.dpbs>, [accessed 20 March 2020].
- Nechepurenko, I., 2017. The paradox of Russia's weaknesses and Putin's power. Aspen Institute, [online]. <https://www.aspeninstitute.it/aspeniaonline/en/article/paradox-russia%E2%80%99s-weaknesses-and-putin%E2%80%99s-power>, [accessed 20 March 2020].

- Parker, J. W., 2015. Understanding Putin through a Middle Eastern looking glass. Washington: INSS. Issue 19.
- Popescu, N. & Secieru, S., July 2018. Russia's return to the Middle East: Building sandcastles?, Chaillot Paper N° 146.
- Putin, V., 27 February 2012. Russia and the changing world. [online]. <https://rusemb.org.uk/press/612>, [accessed 20 March 2020].
- Ramadan, T., 2011a. Arab Spring: One success, many failures? [online]. <http://tariqramadan.com/english/2011/11/22/arab-spring-one-success-many-failures>, [accessed 20 March 2020].
- Ramadan, T., 2011b. Historical responsibilities: Democracy now [online]. <http://tariqramadan.com/english/2011/02/11/historical-responsibilities-democracy-now/>, [accessed 20 March 2020].
- Ramadan, T., 2012. Mideast waking up [online]. <http://tariqramadan.com/english/2012/11/09/mideast-waking-up-voice-of-the-cape-itw-05-11-2012/>, [accessed 20 March 2020].
- Rosen, R. J., 2011. So, was Facebook responsible for the Arab Spring after all? *The Atlantic* [online]. <http://www.theatlantic.com/technology/archive/2011/09/so-was-facebook-responsible-for-the-arab-spring-after-all/244314/>, [accessed 20 March 2020].
- Rumer, E., 31 October 2019. Russia in the Middle East: Jack of all trades, master of none [online]. <https://carnegieendowment.org/2019/10/31/russia-in-middle-east-jack-of-all-tradesmaster-of-none-pub-80233>, [accessed 20 March 2020].
- Rusya Federasyonu'nun Ulusal Güvenlik Stratejisi, 2015. [online]. <https://rg.ru/2015/12/31/nac-bezopasnostsite-dok.html>, [accessed 20 March 2020].
- Sotniçenko, A., 2012. 'Arap Baharı' sürecinde Rusya'nın Ortadoğu politikası. Bülten, İstanbul: Bilim ve Sanat Vakfı.
- Şen, A. H., 2020. Russian-Syrian relations since the Arab Spring: A strong alliance. *Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- The Russian Federation, 2000a. National Security Concept of the Russian Federation. [online]. http://www.mid.ru/en/foreign_policy/official_documents//asset_publisher/CptICkB6BZ29/content/id/589768, [accessed 20 March 2020].
- The Russian Federation, 2000b. The Foreign Policy Concept of the Russian Federation. [online]. <https://fas.org/nuke/guide/russia/doctrine/econcept.htm>, [accessed 20 March 2020].

The Wall Street Journal, 31.01.2011, Interview with Syrian President Bashar al-Assad.

